



ARHEOLOGIA BIBLICĂ



~~Ino. 75995~~

226717

MINISTERIUL CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNEI PUBLICE.  
CASA ȘCOALELOR.

78860

# ARHEOLOGIA BIBLICĂ

Alcătuită în vederea programei analitice din 1902 pentru Seminarii, și a Adre-  
seii cu No. 3168/1903 a Casei Școalelor,

DE

*D<sup>re</sup> Constantin Chiricescu*

*Profesor și Decan al Facultății de teologie din București.*

104928

DONAȚIUNE



BUCUREȘȚI

—  
TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICESTI

1903.

D<sup>r</sup> Constantin Chiricescu.

## ARHEOLOGIA BIBLICĂ.



### §. 1. Definițiunea arheologiei biblice.

Prin *arheologie*, îndeobște, se înțelege descrierea saŭ vorbirea științifică despre cele privitoare la starea naturală, socială, culturală și religioasă a popórelor lumii vechi.

Dacă *arheologia* se ocupă de starea naturală, socială, culturală și religioasă numai a unui popor, saŭ și a mai multor popóre din cele din vechime, se numește *arheologie specială*.

În acest din urmă caz, dacă *arheologia* ia în privire popórele vechi, amintite în Biblie, atunci ea se numește *arheologie biblică*, și face parte din științele cari înlesnesc studiul teologiei exegetice, care are de scop să cerceteze, să cunóscă și să expună istoria originii religiunii creștine saŭ istoria revelațiunii religiunii creștine în baza Sfintei Scripturi.

Dintre tóte popórele amintite în Biblie, acela care a jucat un rol însemnat dela Moise și până la Christos, atât din cauza cultului dumnezeesc, cât și din cauza influenței religioase morale ce a avut asupra celor-l-alte popóre, este popóorul israiltén saŭ popóorul evreu.

Acest popor fiind, cudeosebire, obiectul *ar-*

*heologiei biblice*, putem defini studiul nostru astfel: *Arheologia biblică este știința care se ocupă cu descrierea stărei naturale, sociale, culturale și religioase a poporului evreū. Sau, mai pe scurt: Arheologia biblică este știința care se ocupă cu anticitățile poporului evreū.*

## §. 2. *Importanța arheologiei biblice.*

Pentru a putea cerceta, cunoște și expune istoria originii religiunii creștine sau istoria descoperirii religiunii creștine, avem neapărată trebuință de a cunoște bine Sfânta Scriptură. Dar înțelegerea acesteea este însoțită de felurite greutăți. Mare parte din scrierile biblice sînt din timpurile prunciei némului omenesc, când abia se începuse a se pune bazele culturii. Literatura biblică își are începutul în sînul poporului evreū, care este obiectul de căpetenie al vechei literaturii biblice, în tóte privințele. Scriitorii biblici, aū avut în vedere pe contemporanii lor. Ideile, modul de cugetare și expunere al scriitorilor vechi, se deosebesc de ale nóstre, și scrierile lor nu se pot pricepe cu ușurință de către cetitori din alte țări, din alte timpuri, de alte limbi, de altă cultură și cu alte deprinderi. Sfânta Scriptură, ca colecțiune de scrieri îndeajuns de vechi, nu se póte înțelege ușor fără de lumina pe care o dă și *arheologia biblică*, care ne pune la îndemână deslușirile trebuincioase cu privire la țara în care s'aū scris documentele biblice, la modul de traiū al poporului acelei țări, la ideile și obiceiurile lui, la împrejurările locale, la instituțiuni, etc. Autorii biblici întrebunțeză anume icóne și asemănări pentru exprimarea gândirilor. Cheea

înțelesului lor ne-o procură arheologia biblică. Cu un cuvînt, arheologia biblică, prin expunerea anticităților poporului evreu, înlesnește considerabil cunoșcerea sensului Sfintei Scripturi. *Deci, importanța ei este mare.*

(Mai departe ne vom ocupa numai de anticitățile casnice, politice și bisericești ale poporului israiltén, dar numai în măsura dictată de programa analitică din 1902 pentru Seminariii.)

## PARTEA I.

### ANTICITĂȚI CASNICE.

#### CAP. I. LOCUINȚELE.

##### §. 3. *Primele locuințe. Colibi, bordee și corturi.*

Dintru început ómenii n'aú locuit în case, căci le lipsea experiența și nu cunoșceau meșteșugul de a le construi și mobila. De aceea ei aú trebuit să se mulțămescă cu adăposturile naturale pe cari le oferea natura în sînul căreea trăiau. *Umbra copacilor* îi punea la adăpost de arșița sórelui, iar *peșterile, vizuinile, saú și crăpăturile din stânci* îi ocrotea împotriva frigului și a vremei rele, mai ales că, în orient, aprópe peste tot, peșterile nu sînt umede, și, afară de acésta, iérna sînt călduróse, iar vara, răcoróse.

Dar din cauza că pămîntul nu oferea în tóte părțile ast-fel de adăpostiri naturale pentru ómenii, aceștia aú fost nevoiți să se gîndescă a-'și face locuințe artificiale, cari să-'i apere de intemperii, adecă de turburările aerului, de schimbarea vremei, de viscole, vijelii, vifor, furtună.

Luând învăț dela folósele ce le aducea umbra copacilor, ómenii aú venit la ideea de a infige lemne în pământ, a le împleti cu nuele orí creci de copac și a le acoperi cu verdéță. Cu chipul acesta ómenii aú ajuns să aibă locuințe artificiale numite colibi.

Spre a avea locuințe și mai practice, și spre a fi și mai la adăpost de intemperii, ómenii luând model dela peșteri, vizuinii și crăpăturile din stânci, aú făcut săpături în pământ, pentru colibi, pe cari le-aú acoperit cu coji de copaci, cu pământ sau cu lespezi, și așa aú ajuns să locuiască în *bordee*.

Colibile și bordeele aveau neajunsul, că nu prea corespondeau vieței nomade a acelora cari, în vechime, nu aveau locuințe stabile; și de aceștia erau cei mai mulți. A transporta o colibă sau un bordei, din loc în loc, era de trebuință, dar în acelaș timp și greu. Pe lângă acesta, nu fie unde se găsea material pentru construirea convenabilă a vre unei colibi sau a vre unui bordei. Acest însemnat neajuns a învățat pe ómeni să-și facă *corturi*. După Sfînta Scriptură acel care a inventat corturile este Iabal (Facere [Genesă] 4, 20).

Corturile se construiau așa: se bătea în pământ un par sau mai mulți și se acopereau mai întâi cu pei, iar mai târziu cu țesături gróse de pěr, de lână, sau de altă materie. Dacă pentru facerea cortului se întrebunțau mai mulți pari—de regulă șapte sau nouă—aceștia se înfigeau în pământ în trei șiruri, căutându-se ca unul, și a-nume cel din mijlocul șirului de mijloc, să fie mai înalt decât cei-l-alți. Acești pari se acopereau.

Corturile mici aveau formă rotundă; cele mai mari, lungăreță, împărțită în trei despărțituri. În prima despărțitură se țineaú animale plăpânde,

ca: miei, izei, viței; în a doua locuiau bărbați, în treia, numită cuba, femei și prunci. Dacă se întâmpla ca—la cei săraci—corturile să aibă numai două despărțituri, în prima ședeau amintitele animale plâpânde și bărbați, în a doua, femei și prunci.

Cei cu dare de mână împodobeau corturile cu covore, pături și perini. Covorele le așterneau pe jos; păturile și perinile serveau ca așternut pentru dormit. Tot în cort se țineau și vasele pentru bucătărie și menagiu, masă scundă și rotundă, candelă și rîșniță. Focul se făcea de-a dreptul pe pământ. Haînele, armele se țineau așinate în vre un par în cort.

Căpeteniile triburilor și cei cu dare de mână aveau corturi deosebite pentru femei, deosebite pentru slugi și pentru alte trebuințe.

După ce Israiliții au ocupat Canaanul, nu mai locuiau prin peșteri și vizuini. Se ascundeau în ele numai în casuri de război, precum a făcut, bună oră, David. De ordinar în ele se îngropați cei morți. Multe serveau ca ascunzătorii pentru hoși.

Colibile, bordeele și corturile s'au întrebuițat și după ce omeni au venit la ideea de a-și face case; ca și azi.

#### §. 4. Casele.

Evreii, ca și alte popore, prin *casă* înțelegeau *locuința* și *familia*, fie acesta compusă numai din persoane înrudite, fie compusă și din alte persoane neînrudite cu familia, dar stând la un loc cu ea, în virtutea unor anume îndatoriri ce aveau de îndeplinit pe lângă acea familie. Prin cuvîntul *casă* se înțelegea și *templul*.

Aici ne vom ocupa de *casă* ca *locuință* omenescă.

Când s'a început a se face case de locuit, se întrebuința materialul ce se găsea în localitate, după împrejurări și după starea materială a celui ce voia să-'și facă casă.

Ca material se întrebuința lemnul, ori cărămida uscată la sóre. După deluviu se întrebuința și cărămidă arsă în foc. Pe timpul lui Moise se făceau și case de pétră. Cei bogați întrebuințau pétră cioplită și marmură. Pentru cimentarea cărămișilor sau petrilor în construcțiune se întrebuința mortar făcut din pământ, var, ghips sau asfalt. Tencuiala se făcea din var sau ghips, une ori i se da și altă culóre deschisă.

Pardoséla, tocurile, ușile, ferestrele se făceau de ordinar din lemn de sicomor, une ori din lemn de maslin, chiparos, cedru, santal.

Acoperișul casei se făcea din lemn, peste care se turna un fel de beton compus din var, petriș, cărbuni ori ghips, toate acestea amestecate în apă. Betonul acesta se bătea bine; din cauza razelor solare se întăria în așa fel, că nu mai putea străbate apa prin el spre a primejdui clădirea. Betonul acesta se făcea și numai din pământ, dar care, ori cât se bătea, nu ținea, se desfăcea, așa în cât de multe ori pe acoperemintul casei putea să crească verdéță.

Acoperișul avea suprafață plană; totuși, spre a se înlesni scurgerea apei, era puțin înclinat, ori dela mijloc, ori din vre o laturé. Pe acoperemint se întindea bumbac și in ca să se usuce. Pe el se făceau colibă și corturi. Cei ai casei se suiau pe acoperemint ca să respire aer curat, să dea de veste despre ce-va <sup>1)</sup>, să privéscă, să se

<sup>1)</sup>. Șciindu-se acésta înțelegem ce fel de case a avut în vedere



jeléscă în auzul tuturor, să dórnmă acolo în timpul nopților de vară. Pentru ca cei ce se urcau pe case, să nu cadă cum-va, de jur împrejurul acoperișului se fixa parmaclíc (balustradă) scund, de lemn sau de zid.

Dacă pe acoperișul casei se făcea și vr'o chilie, precum se obiceiúia, acésta era provădută cu două uși: prin una se intra în acea chilie prin o scară așezată în interiorul casei,—scară ce servea pentru urcarea pe acoperiș; iar prin cea de-a doua se eșia din chilie pe acoperișul casei. În acésta chilie se făceau rugăciuni, se petrecea în meditațiuni, se jelea, se întrețineau convorbiri intime, se priimiau musafiri, se transportau și se îngrijau cei bolnavi ai casei, și, dacă muriiau, acolo era locul unde se țineau cadavrele până la vremea înmormântării.

Ast-fel erau mai tóte casele, avënd numai un cat. Palatul regal, casele bogaților, clădirile publice aveau caturí mai multe și erau construite mai din belșug și mai comode. Așa, forma unei case de om bogat era patruunghiulară, dispusă în așa fel ca, în interior, între cele patru laturí ale casei, să fie curtea, care era pardosită câte o dată și cu marmură, avea plantațiuni, la mijloc fântână, une-orí și bae. De jur împrejurul curței erau galerii deșchise, sprijinite de colóne și de arcade. Dacă în curte și în galeriile ei se intrunea lume multă ca să asiste la actul circumcisiunii, sau la vr'o nuntă, etc., se întindea deasupra o pínzătură, cu scopul de a apăra asistența de razele sórelui <sup>1)</sup>.

Mântuitorul Christos când a ȓis: «Nimic nu este acoperit, care nu se va descoperi... ce ați grăit la ureche în cămări, se va povodui de-asupra caselor» (Luca 12, 2-3).

<sup>1)</sup>. Într'o curte ca acésta a unei case se afla Domnul Christos,

Intrarea era printr'o uşă făcută în faţada principală a casei, unde şedea un portar sau o portărăsă. Prin această uşă intrai în tindă, care slujea şi de cameră de aşteptare. De aici, printr'o altă uşă intrai în curte. Tot din tindă începea scara prin care puteai merge pe acoperişul casei.

Casa se compunea din mai multe camere. Cele din partea dinapoai a casei erau rezervate pentru femeii. Alţii aveau clădiri anume pentru locuinţa femeilor.

Interiorul camerilor adese-orî era căptuşit cu table de lemne, împodobite cu decoruri de aur, argint, fildeş. Casa fiind construită în ast-fel de condiţiuni, avea şi pardosélă deosebită, compusă din un fel de ciment din ghips, sau de cărămiđi arse, sau de marmură.

Uşile camerilor erau din spre curtea încungiu-rată de casă. Mecanismul de închidere era simplu: printr'o mică deşchiđatură în uşă se introducea o chee îngustă, de fer, de aramă sau de lemn, dispusă în așa fel ca să pótă intra cu vârful de din-ainte în vre una din crestăturile unui lemn interior ce servea drept zăvor pentru încuiarea orî descu-şării.

De-asupra uşilor, ca şi de-asupra porţei casei, Evreii făceau ornamentaţiuni în cari scriau in-scripţiuni luate din Biblie, precum fac şi azi Is-railiţii în *mezuzah-ul* pe care îl fixéză în tocul uşei.

---

încungîurat de multă lume, când, óre-carii voind să aducă înaintea Lui pe un slăbănog ca să-'l vindece, n'aũ putut să răsbată înlă-untru, din cauza mulţimei. Atunci s'aũ suit pe acoperemîntul ca-sci şi, printre cărămiđi aũ pogorit pe slăbănog cu patul înaintea lui Iisus. Cărămiđile de cari vorbeşce evangelistul (compară Luca 5, 18—19), sînt de înţeles acelea din cari era format zidul cel scund, fixat de jur împrejurul acoperemîntului casei, ca să nu cadă cum-va cei cari s'ar sui pe un asemenea acoperemînt.

La case mari se reserva cîte o cameră mare, care n'avea nici uşă, nici părete în partea din spre curte. Podul se susţinea de colónele gale-riilor. Intr'o ast-fel de cameră a fost judecat Dom-nul Iisus Christos de către Pilat, în divan, di-minéţa, şi Iudeii n'aũ intrat în divan, ca să nu se spurce, căci îndeséra acelei ȓile, Vineri, aveau să mănânce Paştile (Ión 18, 20). Aũ putut să nu se spurce, căci şedeau în curte, de unde ve-deau şi auȓeau cele ce se petreceau în divan, şi puteau să răspundă la întrebările ce făcea Pilat.

Multe case aveau grădină în partea de dinapoĩ.

Dintre ferestre — tóte provędute cu gratii de lemn, fie pentru a întreţine ręcórea în casă, fie că ȓiamurile erau fórte scumpe—unele erau spre uliȓă, altele spre curte; ferestrele din apartamen-tul femeilor erau spre grădină. La ferestre se puneau perdele.

Ca mobilă se întrebuiȓau dintru început lu-crurile şi obiectele ce formaũ mobila din cor-turi. Tot ast-fel şi obiectele de menagiũ şi cuh-nie. Mai târziu obiectele din casă s'aũ înmulţit, aũ devenit mai de valóre şi luxóse. S'aũ intro-dus divanuri şi paturi împodobite cu aur, argint şi fildeş. Pe jos aşterneau unii covóre fórte scumpe, din care causă, cei ce voiaũ să intre în casă, îşi lăsaũ încălȓămintea afară. Vasele de mȓncare şi bętură se făceau şi de aur şi de argint, în cele mai variate forme. În casă erau şi oglinȓi, dar nu de sticlă, ci de metal poleit.

Cei bogaţi aveau nu numai camere de locuit vara şi camere de locuit iérna, ci chiar case de vară şi case de iérnă. Atât camerile orĩ casele de vară, cât şi camerile orĩ casele de iérnă, erau construite şi dispuse după cerinȓele anotimpului:

cu fața spre nord sau spre sud, înalte sau scunde, spațioase sau mai mici, etc. Une ori se făcea și câte o fântână în mijlocul casei spre a întreține rēcōre permanentă. Sobe nu se făceau. Dacă cum-va era prea rēcōre și căldura sórelui nu era îndeajuns, atunci se făcea foc sau se puneau cărbuni aprinși pe un anume vas.

Palestina, în timpul iernei, e bîntuită fōrte simțitor de vijeliu cu fulgere, tunete și trāsnete, de ploii abundente, de rupturi de nourī, de inundațiuni, etc. De aceia, pentru siguranța caselor, ca să nu se surpe, se făceau temelii tari; mai ales în colțurile casei se puneau petrii mari și puternice pentru mai sigura îmbinare a păreților. Acestea erau petrele din capătul unghiurilor.

Punerea temeliei și inaugurarea casei era însoțită de cântece și strigări de bucurie.

## CAP. II. NUTRIMENTUL.

### §. 5. *Cultivarea pământului.*

Dumneșeu a creiat pe om și *l'a pus în grădina Eden ca să o lucreze și să o păzescă*. După ce omul a căzut în păcat, Dumneșeu 'i-a șis că, *întru sudōrea feței sale să mănânce pâne*, până se va întorče în pământul din care fusese luat. Pentru aceea, dintre fiii lui Adam, Cain a început să lucreze pământul, iar Avel (Abel) a început să se ocupe cu creșcerea vitelor. Cu chipul acesta s'a făcut început agriculturēi și creșcērei vitelor,—mijlōce pentru agonisirea celor trebuincioase pentru trașu, mijlōce prin cari omul a putut începe și înainta din ce în ce în cultură.

Dintru început ómenii duceau viașă nomadă, ocupându-se cu creșcerea vitelor; totuși, când

împrejurările le permiteau, se ocupaă și de cultivarea pământului.

În special Evreii, fiind în Egipt, se ocupaă, ca și strămoșii lor, și cu una și cu alta. După ocuparea Canaanului, agricultura pusă de Moise sub ocrotirea legilor, a fost privită ca una din temeliile statului israelit. Legea mosaică cuprinde prescripțiuni privitoare la dreptul de a poseda pământ, la dreptul de moștenire, la dreptul și condițiunile de vindere.

Dela mic până la mare se ocupaă cu agricultura. Pentru diferitele feluri de semințe se alegea terenul cel propriu, care se hotărnicia prin mejdine, se îngrădea, căutându-se a se face cât mai propriu pentru felurile culturii, prin îngrășare, prin canalisări și apeducte, prin facere de terase, precum cerea aședarea terenului.

Pregătirea terenului pentru semănare, și semănarea, se făcea spre sfârșitul lunii Octombrie și în Noembrie, pentru unele semințe. Pentru altele, lucrul se continua și în Ianuarie și în Februarie.

Pământul se făcea propriu pentru semănat, dintru început, cu unelte de lemn, mai pe urmă cu sapa și plugul.

Plugul la început se făcea din lemn. Mai târziu i s'a făcut talpa de fer și i s'a adaus două corne, sau și numai unul, spre a fi îndreptat după trebuință. Rotilele său inventat târziu. De aceea, acel care, în timpul aratului, ținea plugul de corne, trebuia să se uite neîncetat la plug spre a face arătura cum se cade. De n'ar fi făcut așa, brazdele ieșeau strâmbe și printre ele rămăneau părți nearate. De aici vine cuvântul Mântuitorului: «Nimenea, puind mâna sa pe plug și uitându-se îndărăt, nu

este îndreptat întru împărăția lui Dumnezeu» (Luca 9, 62).

Dacă plugul se încărca de pământ, se curăța cu ajutorul oticului, care, la un capăt avea un fer lat pentru rinit pământul depus pe plug, iar la altul avea un fer ascuțit, care se întrebuița pentru îmboldirea sau mânărea animalelor la plug.

Plugul era tras de boi, vaci și asini, câte doi, doi.

După ce se brăsda pământul, se sêmăna grâu, orz, mei, linte, bob, castraveți, in, etc. Tóte acestea se acopereaă cu pământ prin ajutorul grapei.

După cum la jug nu se puneau animale de soiuri diferite, tot asemenea și ogorul nu se sêmăna cu două feluri de sêmântă.

Semănăturile începând a răsări și crește, erau păzite de ómeni anume, dar cari, totuși, nu oprău pe călători de a smulge spice, când erau în copt, spre a'și astêmpăra fómea.

Seceratul începea de prin Aprilie. De rămănea vre un cot nesecerat, sau spice pe locul unde să secerase, acestea erau ale celor săraci.

Snopii se aședău în clăi până la vremea trăieratului, când snopii se aduceau la arie, fie cu brațele, fie cu vitele, fie cu carele.

Aria se făcea chiar pe ogor, pe un loc mai înalt, unde vântul adiind mai cu putere, pléva se putea alege mai cu ușurință.

Scóterea semințelor din pae sau din tecă se făcea, bătându-se cu ramuri de copaci potrivite pentru asemenea lucru. Acest mod de a alege semințele a rămas și după ce a început a se treera, fie cu vite, fie cu anume mașini (barcanim, morag haruț, agalah).

Bóbele de grîu, de orz, etc., după ce se vîntura, se círuia, apoi se puneau în gropi anume făcute în pâmînt și astupate în așa fel ca să nu se cunóscă.

Paele, ce nu trebuia, se ardea împreună cu pléva.

### §. 6. Horticultura și apicultura. ✓

1. Evreii se ocupa mult de cultivarea viei. Cu vinul făceau un negoț însemnat cu străinătatea.

Via se planta pe locuri înalte, se îngrădea de jur împrejur spre a fi ferită de animale stricătoare, în mijloc se construia un turn de pază și se făcea și tesc de pétră, sau scobit în vre o stîncă, avînd în partea de jos o mică deșchiđetură pentru scurgerea mustului, când se tescuia strugurii. Via se curăța și se săpa.

Chiar și acum în Palestina se fac struguri așa de mari, în cât un om singur nu e în stare să ducă un strugur fără a'l vătéma.

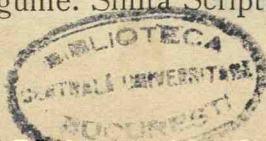
Vișele, mai ales cele ce se anină de copaci, creștîu atît de înalte și de gróse, în cât din ele se puteau face trepte, stîlpi, etc.

Viile se culegeau în Septembrie, în mijlocul unei veselii generale, însoțită de cîntece și de strigăte de bucurie.

Mustul se întrebuinta în trei chipuri: orî se bea prósput, orî se ferbea spre a se dobîndi un fel de sirop, orî era lăsat să fermenteze. După fermentare se scotea de pe drojdi și se pune în foi sau în urcióre.

Acea ce mai rămănea în vie, după cules, era partea celor săraci.

Din cea mai adîncă vechime se cultiva în grădini: pomi și legume. Sfînta Scriptură ne arată



pe Evrei ca destul de doritori ca să aibă grădini frumoase și cu tot felul de roduri.

Obicînit, grădinile cu pomi și legume erau la un loc cu viile, dar și deosebit. Și într'un caz și într'altul ele erau aproape de casă. Se căuta ca în apropierea lor să fie vre un riî; sau, de nu se putea, se căuta a fi apă în permanență, adusă din vre un isvor.

În grădini se cultiva maslinul, smochinul, sicomorul, rodiul, balsamul, finicul, terebintul, migdalul, etc.

Iar ca legume se cultiva tot felul: bob, linte, castraveți, pepeni și altele.

Grădinile se cultivau nu numai pentru pome, legume și alte folose ce se puteau agonisi din lemnul copacilor sau din seva lor, ci se cultivau și pentru a dobândi umbră și aer curat și răcoritor. Ele erau locul unde adese-orî se făceau rugăciuni. Ele erau atât de plăcute Evreilor, în cât doriau să fie îngropați, după mórte, în ele, pentru care cuvînt să și săpau în ele mormênturi.

2. Nu mai puțin Iudeii se ocupau și cu apicultura și făceau cu mierea un negoț însemnat.

Albinele trăiau orî în stupi făcuți din pământ amestecat cu pae, orî în arburî scorburoși, orî în crăpături de stânci.

Cuvîntul *miere* se întrebuintează în Sfînta Scriptură în trei înțelesuri: a) mierea propriu ȕis sau mierea dela albine; b) mierea ce se prepară din struguri prin ferberea mustului, sau din sucule finicelor orî curmalelor (vin de curmale), și c) mierea sălbatică cu care se hrănea, bună óră, Sfîntul Ión Botezătorul, un fel de miere produsă din sucule dulce secretat, din cauza căldurei, de crecile unor arburî.



## §. 7. *Animalele, vânatul și pescuitul.*

1. Precum mai înainte așa și după aședarea în Canaan, Evreii se ocupaū cu creșterea animalelor, îndeosebi a oilor și caprelor, cele dintâi pe cari omul le-a putut domestici.

De turme vedeau stăpânii, casnicii lor și streinii din casa lor. Diua, oile și caprele se țineaū libere, iar nóptea, închise în țarcuri. Ele erau mânate și priveghiate de păstori. Aceștia purtau traistă în care își țineaū hrana. Aveau bâtă cio-bănescă și praștie. Păstorii erau întovărășiți de câni, pe cari, la trebuință, 'i-asmuțeau asupra hiarelor. Cei cu dare de mână puneau peste ciobani un supraveghetor.

Pentru încredințarea că toate oile și caprele sînt în ființă, ele erau numărate în fie-care sêra și diminêțã. Când se scoteau din staul, spre a fi duse la pășunat, păstorul mergea înainte, chemându-le și mânându-le. «Cela ce nu intră prin ușă în staulul oilor, ci sare pre aiurea, acela fur este tâlhar. Iar cela ce intră prin ușă, păstor este oilor. Acestuia portariul îi deschide, și oile ascultă glasul lui, și oile sale le chemă pre nume și le scóte pre ele. Și când scóte oile sale, merge înaintea lor, și oile merg după dînsul, că cunosoc glasul lui. Iar după cel strein nu merg, ci fug dela dînsul, că nu cunosoc glasul streinilor» (Ión 10, <sub>1</sub>—<sub>5</sub>).

Dacă se perdea vre o oie, era căutată până se găsia prin munți sau pe stânci. De o găsiaū, ea, ostenită fiind, era dusă pe umere, bucurându-se atât stăpânii, cât și prietenii și vecinii (comp. Luca 15, <sub>4</sub>—<sub>6</sub>).

Mieii plăpândi erau mânați ca să mérgă încet; pe

cei neîmpiciorogați îi luaă în brațe, chiar și în sân.

Păstorilor tocmiți li se dedea ca simbrie: miei, lapte, carne, lână ori pěr, piei.

Afară de oi și capre Evreii mai aveaă boi, vaci, asini, catiri, cãmile, caï, etc.

Dintre paserile domestice, de gășce nu se face pomenire în Sfinta Scriptură; de găini, da.

Legea mosaică prescrie, ca animalele să fie tratate cu milă.

2. În ce priveșce vânatul, acesta dintru început era un ce de trebuiță, căci ómenii fiind puținî, animalele sëlbatice se înmulțeau în paguba ómenilor și a avutului lor, și, decî, trebuiaă luate mësuri pentru împușinarea lor. Mai târđiú vãnátórea se făcea ori pentru căștig, ori de plăcere. Ea se făcea și de către Evreî, dar nu ca meserie, ci ca necesitate. Legea mosaică cuprinde orânduirî ocrotitóre pentru animalele și paserile sëlbatice. Ceea ce producea pãmêntul dela sine, în fie care al șeptelea an, aceea era partea celor sãraci și a hãrelor. Dacă cine-va gãsia vre un cuib de pasere, nu avea voe să ia decât puii.

Pentru prinderea vãnatului se întrebuițaă arme: sabia, lancea, darda (un fel de lance care se asvîrlea), arcul, praștia; apoi: lațul, mréja (rețéua), cursa.

3. Nu mai puțin Evreii se îndeletniceau și cu pescuitul. Îl învățaseră din Egipt. În Palestina, lacul Ghenisaret, Iordanul, avea pește din destul. Mulți Evreî erau pescari. În Ierusalim era o pórtă numită «a peștilor». Din acésta se conchide, că în Ierusalim va fi fost un loc anumit pentru vinderea peștelui.

Peștele se prindea mai ales nóptea, cu undița, ostia și mréja.

✕ §. 8. *Facerea pânei și gătitul bucatelor.*

După creișare, Dumneșeu a șis omului: «iată am dat voue totă ierba ce face șemênță de șemênat, care este peste tot pământul, și tot lemnul, care are întru sine rod cu șemênță de șemênat, va fi voue de mâncare» (Gen. 1, 29). La aceste șemînțe și pome ș'a adaus și carnea, așă că omul își gășea hrana în regnul vegetal și animal: pâne de griu, orz, meiu, lapte de vaci, oi și capre (dulce sau acru), unt, miere sub tôte formele, pome, legume, carne de vite cornute, de oi și capre, îndeosebii de vișei, miei și eșii, vânat. Ceii șaracii mâncau și unele șoșuri de lăcuste.

Dintru început șemînțele și grăunțele se mâncau crude, mai apoi cote. Cu vremea omul a ajuns la ideea de a fărîma grăunțele în piua, sau a le măcina cu rijnița. Făina ast-fel dobîndită se cernea cu site, făcute mai întâi din papură și mai târșiu din pșr.

Pânea o făcea ștăpâna casei, mai târșiu slujnicile. Aluatul ori se dospea, ori nu se dospea. Pânea se făcea rotundă și subșire, așă că se putea frînge cu înlesnire (comp. Mat. 26, 26).

Pânea se cocea în patru feluri: a) pe vatră, în spuză, b) în cuptor făcut în pământ, c) pe laturile exteriore ale unor vase în cari se făcea foc, d) pe table de fer puse de-asupra focului.

Bucatele le gătea tot ștăpâna casei; ea ferbea linte și făcea turte și plăcinte cu miere, olei și ștafide. Când era să se gătescă bucate din carne, atunci avea întâietate carnea de vișel îngășat (comp. Luca 15, 23) și carnea de vânat; se gătea și carne de oi, capre, miei, eșii.

Animalul se tăia de către ștăpânul casei.

Modul cel mai vechi și mai întrebuițat de a găti carnea, era frigerea și cócerea, în frigare sau în cuptor.

Dacă se tăia vre un animal, se gătea tótă carnea ca să nu se strice din pricina caldurei. Carnea se și ferbea, dar zéma ei se lepáda.

Lăcustele bune de mâncat, de asemenea se frigeau după ce se curătau și li se rupeau aripile și picioréle. Dacă era să se păstreze pentru mai multă vreme, se ferbeau, se uscau și, ori se făcea din ele un fel de pâne, după ce se măcinau, ori așa ferte și uscate se păstrau în foi, ori tescuite.

Pentru ca bucatele să fie mai gustóse se întrebuița și sare.

### *§. 9. Masa, béutura, ospétele și priimirea streinilor.*

Evreii gustaú câte ce-va de diminéță, prânzeau la amiáři și cinaú séra. Și înainte și după mâncare se spélaú pe mâni; și înainte și după mâncare se rugau.

Se așternea pe pámênt o piele, pe care se așéda masa cea rotundă și scundă. Cei cari voiaú să mánânce, se așédaú în jurul mesei, jos, cu picioréle încrucișate, cu partea dréptă a corpului întorși spre masă. Bucatele se așédaú pe masă într'un vas de obște. Bucatele se luaú din vas cu degetele. In loc de farfurii se întrebuița pâne, care, precum am spus, se făcea rotundă și subțire. Mulțimea și bunătatea bucatelor era după cum fie-cáruia îi dedea mâna.

Printre bucate, dar mai ales după mâncare, se întrebuița béutura: apă, vin natural și vin ar-

tificial, oțet, care se întrebuița de cei săraci și ca mâncare, întingând pâne în el. Pentru băut se întrebuițaău cane și pahare.

Maî târziu s'a adoptat următorul obiceiău persan de a sta la masă: se culcaău pe perinî sau pe divanuri. Pe un divan încăpeaău de ordinar trei persóne. Toți stăteaău rēzimați pe cotul stāng, cu fața spre masă; așa că, după ce unul se așeđa la masă, cel de-al doilea ce urma după el, venea cu capul aprópe de peptul aceluia, și așa maî departe (comp. *Ión* 13, 23).

Cu prilejul vre unei nunți, circumcisiunii, sau în cinstea vre unor prietenî sau altor persóne de distincțiune, Evreii obiceiău să dea ospete. Ospetele se deosebeau de alte mese prin aceea, că băutura nu putea să lipsescă; ca și ađi.

Acel care purta grijă de orānduirea ospetului se numia *arhitriclin*, numit așa dela împrejurarea, că divanurile pe cari stăteaău la masă câte trei, trei, se numiaău *triclinia* (comp. *Ión* 2, 8). În traducerea romānă a Bibliei, *arhitriclinului* i se dice *nun*.

Óspeții eraău chemați la ospet de către sclavi. Când soseaău, eraău priimiți cu sărutare, li se spălaău piciórele, li se ungea capul și barba cu mirosurî scumpe și eraău rānduiți la masă după rang și stare. Locul cel maî întāi la masă era pe divanul din mijloc, iar pe acesta, locul cel din mijloc, fórte căutat de Farisei și plăcut lor.

Piciórele le spēlaău slugile. De era a se face cinste deosebită vre unui óspe, însuși stāpānul îi spēla piciórele. Și Māntuitorul Christos a spēlat piciórele Apostolilor Sēi, dāndu-le cu acēsta pildă de smerenie.

Intr'ó vreme, la ospete se păzea cumpătarea

în mâncare, băutură și înfățișare. Întîlnirea cu Grecii și Romanii a făcut, ca la ospete, încetul cu încetul, să nu se mai țină nici o măsură în mâncare și băutură. Pentru mai mare înveselire se chemau chiar femei dănțuitoare. Un ospet de felul acesta a costat capul Sfîntului Ión Botezătorul (Mat. 14, 6—11).

De obicei ospetele se dedeau séra și țineau mai tótă nóptea. La însuflețirea ospetului venea în ajutor musica, dansurile, glumele și ghiciturile sau cimiliturile.

Ospetele erau de două feluri: private și legale.

Evreii erau priimitori de streini. Ei aveau această ca o datorie. Precum invitaților la ospete, așa și călătorilor, la intrarea în casă li se spé-lau picíóarele și erau găzduiți cum se cade. Un exemplu strălucit de priimirea streinilor călători ni-l dá Sfînta Scriptură în persóna lui Ayraam, care a priimit la stejarul Mamvre pe cei trei călători (Gen. 18, 2—8).

/

## CAP. III. IMBRĂCĂMINTEA.

*§. 10. Imbrăcămîntea bărbătéscă și femeéscă.*

După căderea în păcat Adam și Eva au cunoscut că sint goi și 'și-au făcut și au purtat sorturi alcătuite din frunze de smochin, prinse unele de altele (Gen. 3, 7). Apoi «Domnul Dumnezeu a făcut lui Adam și femeii lui imbrăcămînte de piele și 'i-a imbrăcat pre ei» (Gen. 3, 21). Prin urmare, cel dintâi material pentru facerea imbrăcămîntei au fost frunzele de copaci și pieile de animale.

Sfînta Scriptură ne dá a înțelege, că din timpuri vechi era cunoscut tunsul oilor, apoi bum-

bacul și inul. Deci, cu vremea, pentru îmbrăcăminte a început a se întrebuința lâna, bumbacul, inul, pe cari le torceaă, apoi le țesău. Meșteșugul de a face haîne pistrițe, deci colorate, și scumpe, din vison, încă era cunoscut (Gen. 37, 3; 41, 42).

Ce formă vor fi avut haînele în timpul patriarhilor și câte feluri de haîne erau întrebuințate, nu se pôte spune anume, cu tôte că Sfinta Scriptură ne face să pricepem, că îmbrăcăminte se compunea din veșminte felurite (Gen. 24, 53).

Maî târziu cunoscem, că îmbrăcăminte baîrilor era compusă din următoarele:

*Cămașă*, maî întâi fără mâneci și maî apoi cu mâneci, strîmtă, lungă până la genunchi. Ea se purta de-a dreptul pe piele și era strînsă în jurul corpului cu *brîu* de in saū cu curea.

E fôrte probabil, că în urma întîlnirei cu Babiloneni, Evreii să fi început a purta *ismene* și *pantaloni*.

Peste cămașă, cu timpul a început a se purta și alte veșminte. De atunci, cămașa s'a prefăcut într'o haînă lungă, cu mâneci lungi,—un fel de *antereu*. Locul cămășei de maî înainte l'a luat *sadinul*,—o cămașă fină, făcută din in saū din bumbac.

Peste antereu se purta *meilul*, un veșmânt fără mâneci, iar de-asupra acestuia o bucată de pânzătură în patru colțuri, am putea zice: un fel de mantie (comp. Mat. 5, 40). Acéstă pânzătură se purta pe umeri, vârandu-se subțiori două colțuri ale ei. Cu restul se învelea corpul.

Acéstă pânzătură servea ca învelitoare și în timpul dormirei. Ceî săraci o întrebuințau și pentru ca să pôrte în ea poveri.

Pentru ca Evreii să-'și aducă aminte pururea

de poruncile Domnului și să le facă, Moise a o-rânduit ca, pe cele patru colțuri ale mantiei să se facă broderii (chenaruri, fimbrii), iar peste ele să se pună împletituri de culore vânăta.

Ca veșmânt ce se purta de-asupra celor-l-alte haine era și *aderetul*, un veșmânt babilonean. De obicei îl purtau săracii și profeții, și era un fel de manta mițosă ori përosă. Il purtau și cei bogați; în casul acesta, *aderetul* era o haină de lux, făcută din stofă prețiosă și brodată, cu sau fără blană.

În cărțile sfinte ale Testamentului Nou se amintește încă: *giulgiul*, care era ori sadinul, ori o pânzătură de bumbac, pentru învelit în timpul nopței; *hlamida*, o manta lungă până la genunchi, care se încheia la pept; *haina mohorâtă* sau *purpura*, era roșie, de mărimea hlamidei și se purta de ostașii romani.

Evreii să încălțau cu niște opinci numite *sandale*, cari se purtau pe talpe și se legaū de picior cu curele. Când intraū în vre un loc sfint sau și în casa cui-va, se descălțau de sandale. Ciorapi nu se purtau. De aci trebuința mai mare de a se spëla piciorële după lepădarea sandalelor.

Cei săraci umblau cu capul descoperit; cel mult dacă își legaū përul cu vre o fășie de pânză. Cei bogați purtau căciuli, ori cialmale în diferite forme.

De briū atârnaū spada și pumnalul. În briū purtau punga cu bani, călimara, unelte de scris, etc.

Cam la fel era și îmbrăcăminteä femeilor, numai că hainele lor erau mai lungi, mai largi și făcute din stofe și pânzături mai fine. Culorile veșmintelor femeestii erau mai multe și mai bătä-



tóre la ochi. Broderia încă era din belșug. Tóte purtau vël pe față. Vëlul acoperea orî tótă față, orî numai parte din ea. Afară din casă nu puteau eși fără vël. In casă îl luaū de pe obraz, numai dacă erau de față slugi saū rude de acelea între carî nu se putea face căsătorie.

Femeile bogate purtau pe cap, ca obiecte de lux, scufii și brobóde.

Sandalele lor erau colorate.

Bărbaților nu le era permis să se îmbrace în haine femeestî.

Legea oprea de a se bate dóuē felurî de tort într'o urzélă. Acéstă oprire, ca și altele, era poruncită în vederea respectărei buneî rânduelî pusă de Dumneđeu în lume și în tóte cele din ea.

### *§. II. Îngrijirea și împodobirea corpului.*

Nu numai din punctul de vedere al sănătăței, ci și pentru păzirea prescripțiunilor legei, Evreii obicînuiaū a-și spëla atât părți ale corpului, cât și corpul întreg. Inainte de a mânca își spëlaū mânilé, chîar și picîórele, une-orî. După masă se spëlaū iarăși pe mâni. Dacă aveaū a îndeplini vre un act religios saū a visita vre o persónă de înaltă considerație, se scâldaū, fie în riuri, fie în băi anume făcute.

După scâldare își ungeaū corpul cu unt-de-lemn și se frecaū. Mai ales în vederea vre unei ceremonii saū sërbătorî, își ungeaū capul și barba cu unt-de-lemn bun, aromat. Unsórea cea mai de preț era cea pregătită cu nard curat.

Bărbații purtau përul lung, retezat. Numai përul dela tãmple, care se împreună cu barba, se purta neretezat, adecă în lungime naturală,

spre a nu se asemăna cu aceia cari sacrificau idolilor partea acésta din pěr. Pe timpul Sfinților Apostoli, însă, pěrul lung la bărbați era rău privit (I Cor. 11, 14). Barba nu se tunde; cel mult dacă numai se reteza puțin. Ea era o podóbă atâta de alésă a bărbaților, în cât nimeni nu se putea atinge de barba cui-va de cât numai în casul când ar fi voit să 'i-o sărute. În alt-fel, lucrul se privea ca cea mai mare bătae de joc ce se putea face cui-va. Din cauza că unor trimiși li s'aũ ras barbele pe jumătate, Davíd a pornit rėsboiũ contra batjocuritorilor (II Sam. [II Imp.] cap. 10).

Cei tineri, mai de demult, și femeile purtau pěrul lung, neretezat. Femeile nu numai că-'și împleteau pěrul, dar unele îl și încrețau; mai mult: își ungeau sprincenele (II [4] Regiĩ, 9, 30) și-'și dedeau pe față cu *dresuri* (Ier. 4, 30).

Ca podóbe bărbații purtau baston, inel pe deget, brățări și sigiliũ atárnat de gât sau săpat pe inel. Cu încuviințarea domnescă unii bărbați purtau la gât, ca semn de distincțiune, lanț de aur. Cercei se pare a nu fi purtat Evreii, căci numai slugilor perpetui li se găureau urechile.

Femeile purtau și cercei; își atárnau de nas verigi, cari ajungeau până peste gură; la gât purtau lanțuri, ghiordane de mărgăritare și petrii scumpe, salbe de aur cu sorișori și lunișóre, cutiuțe cu parfumuri, talismanuri, etc.; la mâni purtau brățări, în degete inele; la glesne aveau câte o verigă, care se lega de jur împrejurul părții piciorului de de-asupra talpei; aceste două verigi erau legate între sine cu un lánțușor.

Pentru facerea unor asemenea podóbe se întrebuința nu numai aur, ci și fildeș. Sărácimea

întrebuința alte metale și alte materii mai eftine și mai ușor de procurat.

*1. p. aci*  
CAP. IV. CĂSĂTORIA.

§. 12. *Logodna și nunta.*

Căsătoria este orânduită de Dumnezeu: «Nu este bine să fie omul singur; să-î facem ajutor asemenea lui» (Gen. 2, <sub>18</sub>). «Pentru aceea va lăsa omul pre tatăl său și pre muma sa, și se va lipi de femeea sa, și vor fi amândoi un trup» (Gen. 2, <sub>24</sub>). «Iar el», adică Christos, «răspundând, a zis lor (*Fariseilor*): Dar n'ați cetit că, ceta ce 'i-a făcut dintâi, bărbat și femeie 'i-a făcut pre ei? și a zis: Pentru aceea va lăsa omul pre tatăl său și pre muma sa, și se va lipi de femeea sa, și vor fi amândoi un trup. Pentru aceea nu mai sînt doi, ci un trup» (Mat. 19, 6-4; Marc. 10, 6-8; Efes. 5, <sub>31</sub>). Sfîntul Apostol Pavel o numește: «Taina acesta mare este, dar eă zic (*așa, de se face căsătoria*) în Christos și în Biserică.»

Căsătoria este aședată de Dumnezeu în înțelesul de a se încheia o legătură trainică între un bărbat și o femeie, cu scopul de a se bucura împreună de tôte drepturile externe omenesci și interne spirituale și religiose. Cu acesta s'a înființat familia, care este basa propagării și dezvoltării genului omenesc și punerii lui pe calea de a ajunge la scopul pentru care a fost creiat.

Acest înalt și sfînt caracter al căsătoriei a fost prefăcut după căderea omului în păcat, căci s'a introdus poligamia, care a prins rădăcinii adânci și la Evrei. Moise, deși n'a putut desființa poligamia, totuși a luat măsuri pentru incetarea ei

(Ex. 21, 7-11; Lev. 18, 18; Deut. 17, 17; 21, 15-17), aceea ce cu timpul s'a și realizat.

La Evrei, acei cari voiau să intre în viață conjugală, mai întâi se logodeau. Femea se alegea orî de părinții celui ce avea să se însore, orî de însuși candidatul de însurător. În cazul din urmă era obiceiul ca tot părinții tînerului să o pețescă. De se invoiau și părinții fetei, era obiceiul de a se cere și consmțământul fratelui celui mai mare al ei. Acum urma logodna, care, într'o vreme, se făcea numai verbal, întărindu-se chiar cu jurământ, și mai apoi în scris, fiind de față și marturi. Logodnicul era dator să dea, fie ca dar, fie ca preț de cumpărare, bani sau alte lucruri părinților fetei și fraților ei drepti. Zestre din partea fetei nu prea se obicnuia.

După un an dela logodnă, în care timp fata ședea la părinții ei, se făcea nunta. În casa mirelui se dedea un ospet, care ținea câte o dată mai multe zile, chiar o săptămână întregă. În ziua nunței mirésa se scalda, se îmbrăca și se împodobește ca de sêrbător, punându-i-se și o cunună pe cap. Mirele încă bine gătit pleca îndeseră la casa socrilor spre a-și lua mirésa ca s'o ducă la casa sa. Mirésa era adusă învelită și însoțită de prietenele sale, cari cântau și jucau pe drum. După ospetul de nuntă, la care luau parte invitați cât de mulți, părinții fetei o binecuvântau și o încredințau bărbatului ei.

De era să-și ia cine-va vre o concubină, solemnitățile acestea erau înlăturate. Invoirea între ambele părți era deajuns.

§. 13. *Căsătoria legală, quasi-concubinagiul și căsătoria de levirat.*

1. Căsătoria adevărată, deplină și legală era aceea care se contracta între cei liberi și de aceeași credință, adecă, dacă atât bărbatul cât și femeea erau de neam Israiltenî. Femeea putea fi și de alt neam, afară de cel canaanit, însă înainte de căsătorie trebuia să trecă la legea mosaică. După cum Evreilor nu le era permis să-și ia neveste dintre popóarele canaanite, din cauza pericolului de idololatrie, tot asemenea și tot pentru acelaș cuvînt, Evreii nu-și puteau mărita fetele după bărbați din popóarele canaanite.

Pentru motive de înaltă ordine morală și pentru considerațiuni fizice nu se încheiau căsătorii între ascendenți și descendenți în linie dréptă suitóre și pogorátóre, până în infinit.

Dintre cele-l-alte rude, evreul nu se putea căsători cu muma vitrigă, sócră, soră,—fie din aceeași părinți sau nu—, noră, nepótă de fiú orí fică,—fie acel copil sau copilă al seú sau a sa propriă, fie al, sau a soției sale, care fusese măritată cu alt bărbat—, mătușă mare după tată sau mumă (sora tatălui sau a mumei), soția unchiului mare (după tată), cumnată (și anume soția fratelui) și cu dóuë surorí de o dată.

Aceleași împedecări de căsătorie se înțeleg și pentru partea femeescă.

Intre cele-l-alte rude se putea încheia căsătorie. Ba încă dacă vre un evreú avea numai o fată și nici un fiú, aceea nu numai că moștenea pe părinți, dar era obligată a se căsători cu cine-va din familia sa, pentru ca averea să nu se înstreineze.

Arhieriei se puteau căsători numai cu fecióre

israilite. Iar preoții, dintru început se puteau căsători ori cu fecióre, ori cu văduve cinstite. Mai târziu li se cerea ca să se căsătorască numai cu fecióre. Dacă totuși vre unii voiaū a se căsători cu văduve, acestea trebuiaū să fie preotese văduve.

Talmudul a precizat, că băiatul nu se putea însura mai înainte de a avea vârsta de 18 ani, iar fata nu se putea mărita înainte de ce ajungea la etatea de 12 ani și o ȃi.

2. Se căsătoriau nu numai cei liberi, dar și sclavi. Căsătoria acestora nu era privită ca o căsătorie deplină, ci mai mult ca o căsătorie de concubinagiu (quasi-concubinagiu).

3. La Evrei se mai obicnuia și o căsătorie obligatõe, numită *căsătorie de levirat*. Dacă erau la un loc, în casa părintescă, mai mulți frați, și cel mai mare se însura, dar muria fără să lase vre un moștenitor sau moștenitõe, văduva lui nu se putea mărita după un bărbat din altă familie, ci fratele mortului, dacă era numai unul, sau unul din frați, trebuia să o ia de soție, adecă trebuia să se mărite după cumnatul (levir) său. Primul născut din acestă căsătorie obligatõe, era al celui răposat, avënd dreptul de a-i purta numele și a-l moșteni.

Dacă din ore-carī împrejurări fratele refuza de a se casători cu văduva fratelui său, ea, jignită fiind pentru acesta, avea dreptul sē cheme în judecată pe cumnatu-sēu. Înaintea judecatorului femeea îl descălța de un picior și îl scuipa în față. Femeea văduvā fiind ast-fel satisfăcutā, nu putea să se mărite decāt după altă rudā din familie, dacă cum-va nu mai avea vre un cumnat.

### §. 14. Drepturile și datoriile conjugale.

Bărbatul era dator să câștige și să aducă în casă cele trebuincioase pentru traiu, era dator ca în toate împrejurările să-și apere soția și copiii.

Soția era datore să hrănescă și să crească copiii, să facă cele de trebuință în casă, să pórte totă iconomia casei, să păstreze aceea ce se putea economisi și să-și respecte bărbatul.

Amândoi soții erau datori să păzescă fidelitatea conjugală, sub pedépsă cu mórtea.

Dacă bărbatul 'și-ar fi luat soție, dând pentru ea bani sau alte lucruri, ea era cu totul supusă bărbatului și tratată în consecință.

Dar dacă părinții fetei n'ar fi voit să priimescă darurile ginerelui, acesta nu-'și mai putea aduce în casă și altă femeie decât cu voea soției dintâi, care, în asemenea caz, avea privilegiu mai mari.

Pe lângă soții legitime, Evreii mai puteau avea și concubine, fie libere, fie slave. Căsătoria cu acestea încă era valabilă; ele erau tratate ca soții, nu se puteau vinde la alții ca slave, de ar fi fost chiar slave; fiii (și ficele) născuți cu ele erau tratați ca fiu legitim.

Dacă vre un tată lua fiului său concubină și mai târziu îl căsătorea legitim, concubina rămânea în drepturile ei.

Se întembla că în timpul vre unui răsboi să se ia femeii ca prizoniere. Acestea erau lăsate în liniște timp de o lună ca să-și jelască neamurile și după aceea erau tratate ca concubine.

### §. 15. Creșterea copiilor, educarea și instruirea lor. Puterea părintescă.

Femeiile, la facere, erau asistate dintru înce-

put de mumele lor, mai târziu și de femeii anume.

Mai de mult tatăl lua pe noul născut în brațe și prin acesta îl recunoștea de al său. În ziua născerii, mai ales a unui băiat, se dedea un ospăț și ziua aceea era prăznuită în fie-care an.

Femeea, după nașcerea unui băiat, era privită ca necurată timp de 7 zile, iar după nașcerea unei fete, 14 zile. Afară de acesta, de nașcea un băiat, nu putea să se depărteze de casă 40 de zile; de nașcea o fată, 80 de zile. Implinin-du-se acest termen, ea trebuia să ducă la templu sacrificiile poruncite prin lege.

Băiatul cel întâi născut trebuia oferit lui Iehova; dar și acesta devenea al părinților, trebuind să plătească preoților, ca drept răscumpărare, o sumă oare-care de bani.

Cu ocasiunea circumcisiunii, care se făcea în ziua a opta după naștere, se dedea nume copilului. Numele dat cu această ocaziune se putea schimba în decursul vieții și anume atunci când cine-va își lua, bună-ora, vre o ocupațiune hotărâtoare pentru totă viața.

De obicei copii erau alăptați de mumele lor. De se întâmpla ca ele să se bolnăvescă, să moră, sau interveneau alte împrejurări grele, copii erau alăptați de către doici.

Vremea înțărării era la 2 sau 3 ani după naștere și se prăznuia cu un ospăț.

Prima grijă pentru educarea și instruirea copiilor o avea muma, apoi tata. Cei cu dare de mână însărcinau cu acesta pe instructori și educatori anume, cari îi învățau istoria ebraică și legea Domnului, având de-a pururea în vedere de a le insufla frica, adecă respectul de Dumnezeu,—basa a totă ținuta individuală în raport cu semenii săi și cu Dumnezeu.



Copiii erau datorî să respecte pe părinți, să-î asculte și să le vină în ajutor cu cele de trebuință în vreme de neputință și de bătrânețe.

Capul familiei fiind tatăl, acesta dintru început avea drept de viață și de mörte asupra fiilor și ficelor sale, adecă avea putere nemărginită asupra lor. Indeosebî pe fete le putea mărita după cine voia; le putea și vinde, nu însă la popóre streine. Cu vremea acest drept nemărginit a fost restrîns în sensul, că dacă vre un tată ar fi avut vre un neajuns din partea fiului său, neînțelegerile dintre ei se curmau înainte judecătorului, care, în împrejurări, putea să rostescă asupra fiului pedepsa de a fi ucis cu petrii.

Fiind-că ne ocupăm aici și cu instruirea copiilor la Evreii din vechime, este de trebuință a da tot aici câte-va cunoșcințe despre *scriere*, *cărți* și *școle* la ei.

*Scrierea* este förte veche. Inventarea ei se datoreșce unui popor semitic. Scrierea era cunoscută pe timpul lui Avraam (comp. Gen. cap. 23). În Egipt Evreii au avut scriitori (Ex. 5, <sub>6</sub>—<sub>10</sub>). Darea legei presupune îndeobștea cunoșcere a scrierei și cetirei. Probă pe deplin convingătoare despre acésta avem, bună-öră, și orânduirea lui Moise, ca în caz de divorț, bărbatul să dea soșiei sale carte de despărtenie (Deut. 24, <sub>1</sub>).

La început Evreii au avut vechiul alfabet semitic, care era întrebuițat în țerile dela Marea Mediterană până la Tigru. Intre alte doveși pentru existența la Evreii a acestui alfabet avem scrierea de pe monedele evreeșci ale Maccabeilor.

Din alfabetul acesta s'a desvoltat treptat, după exiliul babilonic și sub influența limbei și scrierei aramaice, alfabetul patrat sau asirian. Acest

alfabet s'a întrebuițat la transcrierea cărților sfinte în timpul lui Ezra. Alfabetul patrat se întrebuițeză și acum la editarea sfintelor cărți ale Testamentului Vechi.

Înainte și după exiliul babilonic textul se scria continuu, adecă literă de literă, fără vocale și interpuncțiune, fără împărțirea în capitule și verseturi. Cu toate acestea Evreii au început din timp a despărți propozițiunile, câte o dată chiar și cuvintele. În urma introducerii alfabetului patrat, despărțirea cuvintelor a devenit constantă.

Cu timpul, din scrierea patrată s'a format scrierea cursivă sau rabinică.

În vechime materialul pentru scris era felurit: frunzele și scórțele arborilor, table de lemn, pânză de in sau de bumbac, hârtia ce se făcea din învéliturile papurei sau papirului egiptean, piei de animale, table de plumb și de aramă, lespezi, cărămidă.

Pe materialul cel mólé se scria cu un stil sau condeiu de lemn ori de trestie. Pe materialul cel tare se scria cu stil de fer, care, une ori, avea diamant în vârful.

Nu se știe pe ce fel de material vor fi scris Evreii în vechime. Când toate cărțile canonice ale Testamentului Vechi s'au adunat într'o singură colecțiune, adecă pe timpul lui Ezra, desigur Evreii scriau pe piei de capre și de oi, anume pregătite, póte și pe pânză. Pergamentul datéză de mai târziu,—de pe la anul 200 înainte de Christos.

*Cărți* au existat mai dinainte de Moise. Do vadă despre acésta avem amintirea ce se face despre unele din ele în cea dintâi carte a lui Moise, adecă în cartea Facerei, cea mai veche

dintre cărțile evreești ce s'au păstrat. Tóte acele cărți s'au perdut. De aceea cu drept cuvînt Moise este întemeetorul literaturii ebraice. După dînsul au mai scris și alții, așa că, pînă spre timpul venirii Domnului Christos, literatura ebraică se compune din 39 de cărți sfinte numite canonice și din vr'o 17 cărți bisericești numite necanonice. Numai atâtea avem din cărțile evreești vechi. Ele au fost mai multe. Titluri de-ale unora din ele, cum și resumate și citațiuni din ele găsim în cărțile Testamentului Vechi. Tóte saū perdut, ca și acelea ce se compuseseră înainte de Moise.

*Școlele.* Preoțimea era datore să învețe pe popor legea. Desigur că atât preoții cât și alți învățați vor fi avut în casele lor școle pentru instruirea tineretului, cum erau pe timpul lui Samuil așa numitele *școle profetice*. Cei cari frecuentaū aceste școle profetice se numiau *fii profesitorilor*, și locuiaū mai ales în Betel, Ghilgal și Ierihon. Pe timpul profetului Ilie și Elisei aceste școle deveniseră celebre. Profetii admiteau în ele pe cei tineri ca să-î învețe legea, istoria și alte cunoșcințe.

Nu se știe dacă înainte de exiliul babilonic vor fi fost și școle publice. După timpul lui Ezra învățămîntul public pe care l'a început el, a luat un avînt însemnat. Probă sînt renumiții cărturari și legiuitori pe cari 'i-au avut Evreii. Insemnați au fost, bună-óră, Hilel și Șamaï, cari au trăit cu puține decenii mai înainte de Christos. Amîndoi au avut câte o școlă în care se ocupaū cu studii asupra legii. Eraū trei trepte de învățatori. Cei inferiori se numiau «rab», cei mai superiori: «raban», iar cei de mijloc: «rabi». Pe sine înșiși se numiau «fii înțelepciunei». Inteme-

etorul vre unei școle sau direcțiunii culturale se numia «abba (ava) = părinte». Metodul de învățămînt era acesta: învățătorul sau vre unul din discipulii propunea o cestiune. Invățătorul o desvolta.

§. 16. *Dreptul de întâi născut și dreptul de moștenire.*

1. Cel întâi născut în căsătorie nu numai că era bine vădut de părinți, dar avea între frații săi o autoritate ca și cea părintescă, i se cuvenea două părți din moștenirea părintescă și era preotul familiei. Se întempla, însă, ca tatăl să acorde drepturile de întâi născut unui alt fiu al său mai mic, sau să împartă acel drept între mai mulți fii ai săi. Ca să curme vrășmășia pricinuită între frați din cauza acésta, Moise a interdis tatălui facultatea de a acorda după bunul plac dreptul de întâi născut, iar preoția a dat-o tribului Levi, din care causă, cei întâi născuți din cele-l-alte triburi trebuiau răscumpărați și nu mai îndeplineau dregătoria preoțescă.

Pe lângă acésta însemnare a cuvintelor «întâi născut», în Testamentul Nou ele se mai întrebuintează și pentru designarea unei înalte demnități. Insuși Christos este numit «întâi născut». Mai mult: cei ce s'aun făcut părtași la învățătura lui Christos, încă se numesc *întâi născuți*.

2. In ceea ce privește dreptul de moștenire, după mórtea tatălui, averea se împărția în atâtea părți, câți fii erau, plus una. Intâiului născut i se cuvenea o parte egală cu aceea ce se cuvenea celor-l-alți frați, plus una.

De nu erau frați, ci numai surori, averea se împărția deopotrivă între ele, însă nu aveau voe

să se mărite decât cu membrii din familie, între cari căsătoria era permisă.

De nu rămăneau ca moștenitori nici frați, nici surori, averea se împărția între frații repausatului, dacă erau; dacă nu, între unchi; în lipsa și a acestora, între rudele cele mai apropiate ale celui mort.

Dacă muma supraviețuia tatălui, o susțineau moștenitorii celui repausat.

În afară de aceste dispozițiuni legale, tatăl mai putea lua și alte dispozițiuni prin testamente.

### §. 17. *Divorțul.*

Încă din vechime la Evrei era și obiceiul divorțului. Bărbatul, după bunul său plac, se despărția de soția sa. Moise a intervenit și a orânduit ca divorțul să nu se facă decât pentru motive serioase și valabile. El a stabilit anumite reguli, cari aveau de scop să facă divorțul anevoios și, deci, mai rar, ca unul ce este în paguba atât a familiei, cât și a statului. Și fără a se înfățișa înaintea justiției, bărbatul se putea despărți de soția sa și căsătoria se desființa, nu însă înainte de ce ar fi dat soției sale carte de despărțenie, și nu mai înainte de ce femeea, dobândind acea carte, ar fi eșit din casa bărbatului său. Dată fiind greutatea de a scrie cartea de despărțenie, de orice-cel, în multe cazuri aproape numai preoții erau capabili să scrie; apoi intervenirea pentru împăcare din partea scriitorului cărței și a rudelor, trăgânirea din partea femeii, pentru anumite motive, de a eși din casa bărbatului său;—ușor se poate înțelege, că de multe ori, intențiunea de divorț era părăsită.

Chiar după divorț, dacă femeea nu apucase a se mărita, bărbatul o putea lua din nou în căsătorie.

Legea mosaică nu precisază anume motivele divorțului. Se putea desființa căsătoria ori pentru vinovăția de infedilitate conjugală din partea femeii, ori și pentru alt ce-va ce ar fi displicut bărbatului. Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Christos s'a rostit pentru desfacerea definitivă a căsătoriei din cauza căderii unuia din soți în «preacurvie» (Mat. 5, 32; 19, 9).

Data fiind starea de atîrnare a femeii de bărbatul său - stare pe care creștinismul a desființat-o—femeea nu putea da carte de despărțenie bărbatului ei. Dar mai târziu a început și ele a se despărți de bărbații lor, recurgînd pentru acésta la puterea judecătorească.

#### CAP. 5. DESPRE BÓLE.

##### §. 18. Bólele fizice, psihice și demonice.

1. Sfînta Scriptură pomenește de felurite bóle ce bîntuiau pe Evrei. Așa, se amintește: *sahefetul* sub care avem a înțelege atît *frigurile* în diferitele lor forme, cât și *ciuma*; *damblaua* ori *paralisia* în feluritele ei înfățișeri, precum: *apoplexia* care amorția corpul întreg, *catalepsia* care sgîrcia mușchii ori a unei părți a corpului, bună-óră a mînei (mîna uscată), ori a corpului întreg, *tetanosul* provenit din răcelile din timpul nopței, din care causă membrele corpului se suciau și se răsuciau pînă ce omul muria după câte-va zile în cele mai înfricoșate chinuri; *epilepsia*; *diareea*; *hidropica*; bóle de piele ca: *pecinginea*, *vîea*, *rapănul*, *lepra*. Acésta din urmă era de

două feluri: *ușoră* și *grea*. Prima se vindeca cu ușurință; cea de-a doua, în casuri foarte rari, Cel atins de lepră grea de multe-ori se sfârșia numai după ani de suferință înspăimântătoare: corpul se umplea peste tot de bube, care mai de care mai urâtă și mai grețosă, ce atacaă încheeturile, și mânilor și picioarele, mâncate fiind de lepră, cădeau pe rând.

2. Dintre bólele psihice Sfinta Scriptură amintește de *nebunie* și vorbește de *melanholia* lui Saul și de *nebunia* totală a lui Nabuhodonosor (Nebucadnezar).

3. Bólele demonice, după relatările din cărțile Testamentului Nou, constau în aceea, că spiritele cele rele, demonii, puneau stăpânire asupra facultăților intelectuale ale omului, le făceau jucărea lor; iar acesta nu numai în ce privește facultățile, ci și în ce privește organele corporale prin cari se invederă viața sufletescă. Mântuitorul Christos și-a arătat puterea Sa dumnezeiască și prin vindecări de îndrăciți sau demoniaci.

## CAP. VI. INMORMENTAREA.

### §. 19. Mórtea, inmorméntarea și jelirea.

1. În Sfinta Scriptură cuvântul *mórte* se ia nu numai în sens material, ci și în sens moral, adică: prin mórte se înțelege atât sfârșitul vieții pământești, cât și lipsa cunoșterii de Dumnezeu și alergarea după folóse trupesti în paguba acelei cunoșceri (Mat. 8, <sub>21</sub>—<sub>22</sub>).

Evreii, ca și toți cei cari privesc această viață ca pe un mijloc de pregătire pentru adevărata viață de dincolo de mormént, nu se înfiorau de mórte, ci o așteptau în liniște și luaă felurite

dispozițiunii înainte de a *adormi*, înainte de a se duce lângă *părinții* răposați. Totuși au fost timpuri când morțea era socotită ca un vrășmaș înfricoșat, înarmat cu lance și cu lanțuri, sau era privită sub chipul unui înger al morții, care, obținând permisiune dela Dumnezeu, vine la omul bolnav, îi dă venin, după care el își dă sufletul.

2. Încă din vechime cel mort era îngropat în pământ, la puține zile după morțe, după ce membrii familiei îl plîngeau, îl sărutau și-l închideau gura și ochii.

Pe când erau în Egipt, Evreii pregăteau cadavrele pentru îngropare, după modul egiptean.

Mai târziu mortul se îngropa după ce era spălat, i se înfășurau mânilor și picioarele cu fâșii de pânză, capul, cu mahramă, tot corpul, cu giulgiu, și se puneau felurite arome, cu deosebire aloe și smirnă. Sicriul cu cel mort era dus până la mormânt de rude și amici, cari plîngeau. Adese-ori erau tocmite bocitoare anume și musică.

Locul favorit pentru îngropare era în grădini, afară din cetate. Numai regii și profeții aveau privilegiul de a fi îngropați în cetăți. Săracii și streinii aveau cimitire de obște.

Locul unde se așeza sicriul se închidea, la intrare, cu o lespede mare. Pe morminte se făceau și monumente.

După lege, dacă cine-va se atinge de vre un cadavru, devenea necurat șapte zile; chiar și prin atingere de morminte se producea necurație; de aceea, pentru ca ómenii să aibă puțința de a se feri de asemenea necurație, mormintele erau văruite spre a fi vădute de departe. Dacă se lua varul, se dedea din noă. Se obicinuia, după capti-



vitata babilonică, ca să se rezidescă mormintele profeților și să se înfrumșeteze gropile dreptilor, din pietate. O asemenea îndeletnicire era foarte plăcută Fariseilor, în timpul Domnului Christos, nu din adevărată pietate, ci pentru a avea laudă dela ómenî.

Evreii nu ardeau cadavrele decât în casurile prevădute de lege.

3. Ei își manifestaŭ cu prisosință jalea după cei repausați. Bărbații și femeile, dar mai ales femeile, plîngeau și se tînguiau din destul. Își rupeau hainele, spintecându-le la pept, își puneau cenușă sau țărână pe cap, se îmbrăcau în haine negre și mai ales în *sac* (un fel de pânzătură grosă, fără mâneci, făcută din pînă), umblau desculți, ședeau trîntiți pe pămînt în cenușă și pulbere, nu se spălau, nu se ungeau, posteau, dedeau la o parte orî ce podóbe, adesea își învêleau capul și fața.

Timpul de jale ținea șapte zile, une-orî trei-deci de zile.

De murea vre o persoană însemnată sau vre un rege, se compuneaŭ cântări de jale și jelia tot poporul.

Se obicînuia ca, cei mai de aprópe cunoscuți și amici să dea jelorilor un ospet, care se numea pînea durerei și paharul mîngierei. Mai târziu înșiși jelorii trebuiau să dea un asemenea ospet.

Evreii își manifestaŭ jalea nu numai în casuri de mórte, ci și pentru calamități publice, ca: fómete, cîumă, năvăliri de alte popóre asupra lor, perderea vre unei victorii, etc.

Preoții aveau voe să se jeléscă numai de le muriau părinții, fiii, frații și surorile nemăritate.

Arhiereul nu se putea jeli decât în cazul când ar fi auđit rostindu-se hulă împotriva lui Dumnezeu, în care împrejurare își rupea haína, cum a făcut Caíafa când Domnul și Dumnezeu nostru Christos a ąis, că este Fiul lui Dumnezeu.

## PARTEA II.

### ANTICITĂȚILE POLITICE ALE EVREILOR.

#### CAP. I. DIFERITE FORME DE GUVERNARE.

##### §. 20. *Guvernămîntul înainte de Moíse.*

Poporul israiltean se cobórá din cei 12 fii ai lui Iacov, formând ast-fel casa lui Israil. Acei fii împreună cu cei 2 copii ai lui Iosíf (Efraim și Manase) deveniră întemeetorii celor 12 *triburi* ale poporului israiltean. Persóne aű fost 14, dar numai 12 triburi, căci unul din fiii lui Iosíf se numără în locul tatălui său, iar cel-l-alt fiű al lui Iosíf, în locul lui Levi, tribul căruia i s'a dat preoția, și în Canaan nu i s'a dat pămênt ca proprietate, avênd a se întreține din cele ale slujbei sale. Dacă, totuși, se numără și tribul Levi între cele 12 triburi, atunci tribul lui Efraim și Manase se consideră ca unul, sub numele de tribul lui Iosíf.

Triburile s'aű împărțit în *neamuri* sau *ginți*; gințile, în *familii mai mari* numite *case părintești* și în *familii mai mici*, compuse din bărbat, femeie și copii, sau familia în sensul strict al cuvîntului.

Pentru păstrarea buneí rándueli și pentru respectarea reciprocă a drepturilor, triburile, gințile, familiile aű avut conducători, principii, căpetenií ale lui Israil.

Titlul și atribuțiunile de șef le avea din în-

ceput primul născut în linie dréptă, începénd dela întemeetorul tribului, ginteî, familieî; mai târziu se pare, că pentru o asemenea demnitate se făcea alegere.

Şefii triburilor aveaû între alte îndatoriri şi pe aceea de a ţine socotélă de genealogia tribului din care făcea parte fię-care. Cu vremea, din cauza multelor şi feluritelor îndatoriri, lucrul acesta a fost încredinţat unor anumiţi scriitori sau genealogi, cari pe încetul căpătară autoritate din ce în ce mai mare, amestecându-se şi în treburî privitoare la cârmuirea tribului. *Toterini*

Tóte căpeteniile triburilor şi ginţilor poporului se numesc în Sfînta Scriptură *bêlrâni*, iar căpeteniile caselor părinteşci se numesc *căpeteniile miilor lui Israil*.

Felul acesta de guvernămînt, deşi mai desvoltat, este continuarea guvernămîntului patriarhal din timpul lui Avraam, Isaac şi Iacov. După acest guvernămînt capul familieî era domn, preot, judecător, care purta grijă de trebuinţele familieî şi se ocupa de relaţiunile interne şi externe ale ei. El avea cuvénita autoritate nu numai asupra familieî sale, ci se putea ca să fie luat în sémă şi ascultat şi de alte familieî.

## §. 21. *Organisarea dată de Moïse, vędătorul de Dumneđeû. Teocraţia.*

1. Moïse n'a desfiinţat guvernămîntul patriarhal, ci a căutat să-l pună mai în rînduială şi să-l întărăscă, servindu-i de basă la formarea statului israiltean.

Când a venit ocasiunea de a se încheia legătura cu Dumneđeû, Moïse avea superiori şi judecători

peste mi, sute, cincidecimi și decimi, cărora le lăsase drepturile ce le aveau prin naștere și în baza obiceiului locului, însă le-a determinat mai de aproape sfera de activitate.

După porunca lui Dumnezeu, Moise cărmuia poporul, fiind ajutat de 70 de bărbați dintre bătrâni și scriitorii săi genealogi, ca reprezentanți ai poporului. Numărul ajutătorilor în guvernare varia după trebuințe. Acești reprezentanți ai poporului, această instituție a bătrânilor s'a menținut și după Moise, având mare influență cu prilejul alegerii regilor și servind statul în diferite afaceri importante. Ea s'a menținut cu destul folos chiar și după distrugerea statului israiltean, în exil și după exil până pe timpul Maccabeilor.

Cu instituirea bătrânilor acestora, cu strânsa legătură dintre religione și stat pe baza monoteismului și mesianismului, cu ideea de a da la tot in-sul câte o porțiune de pământ ca proprietate, pe care n'o putea vinde sau înstreina, cu înțeleptele legi ce a dat și cu precauțiunea luată de a feri pe poporul evreu de contactul cu popoarele idolatre, Moise putu face din Evrei o națiune pacinică, puternică și de sine stătătoare.

2. Pe lângă acestea, Moise a dat Evreilor o formă specială de guvernământ, numită *teocrație*, după care tot ce se administră, se judecă și se execută în stat se administră, se judecă și se execută în numele lui Dumnezeu. Deci, Dumnezeu era Rege al Evreilor, cu putere legislativă și administrativă. Căpeteniile și slujitorii israiliți, ca reprezentanți ai lui Dumnezeu, aduceau la îndeplinire voința lui Dumnezeu, executând legea dată prin Moise. Ori-ce călcare de lege era nu numai o abatere gravă dela datoriile cetățenești, ci și păcat contra lui Dumnezeu.

Cu tóte că puterea administrativă era rezervată și exercitată de bătrânii poporului său de aceia pe cari Dumneđeũ însuși îi înălta pentru cârmuirea poporului, totuși, reprezentanții mai de aproape ai lui Dumneđeũ pe pământ erau preoții. Dumneđeũ își avea tronul mai întâi în cortul cel sfânt, apoi în templu, și anume în sfinta sfintelor. În templu intraũ numai preoții, iar în sfinta sfintelor, numai arhiereul, o dată pe an, la o anumită sãrbãtore. Arhiereul consulta voința lui Dumneđeũ, pe care apoi o comunica poporului. Așa că, arhiereul era judecãtorul cel mai înalt, în anumite cestiuni.

Din timp în timp Dumneđeũ trimetea *profeți*, cari ajutau pe preoți ca să nu se comită abateri dela lege din partea poporului, și, în acelaș timp, controlau pe preoți în exercițiul funcțiunei lor.

## §. 22. Teocrația în <sup>3</sup>epoca judecãtorilor și regilor.

Pe timpul lui Iosua (Iisus al lui Navi) legea dată prin Moise a fost păzită de Evrei cu tótã sfințenia, ținându-se credința în Dumneđeul cel adevãrat și în mãntuirea fãgãduitã protopãrinților, spre cari tindea întemeerea statului israiltean cu tóte instituțiunile lui.

1. Murind Iosua, unele triburi nu ținurã sãmã de porunca lui Moise de a se feri de contactul cu Cannaniții; din potrivã intrarã cu ei în legãturi de înrudire și mulți cãdurã în idololatrie. Din acãsta s'a produs o desbinare politicã și religiósã la Evrei, care a dãrnuit vr'o patru sute de ani. Statul fiind desmembrat, deci poporul ne mãi

bucurându-se de binefacerile unirei de până aci, cădu sub stăpânitori streini, precum erau Cananiții, Moabiții, Madianiții, Amaleciții, Amoniții și Filistenii.

În acest timp îndelungat de restriște politică, națională și religioasă, s'a ridicat din când în când câte un bărbat, care, plin fiind de credința în adevăratul Dumnezeu și de dragostea către neamul lui Israil, cu puterea armelor scutura jugul strein, dedea poporului libertatea, desființa idolatria și apoi cârmuia poporul după voea lui Dumnezeu. Ast-fel de bărbați s'a numit *judcătorii*, de cari, în *Cartea judecătorilor se amintesc 13*, între cari și o femeie (Debora) <sup>1)</sup>.

Nici un judecător n'a isbutit să aibă sub ascultarea sa pe toate triburile lui Israil.

Fie-care trib forma un stat a parte și se guverna de către bătrânii săi, cari formau adunarea generală a tribului. Bătrânii tuturor triburilor formau adunarea generală a poporului întreg. Ea se convoca de către judecător, saŭ, în lipsă de judecător, de către arhiereu, și se ținea la pörta cortului sfint, saŭ și aġurea. Adunarea generală lua decisiuni în afaceri ce interesa pe poporul întreg. În cestiuni ce nu interesaŭ pe toate triburile, ci numai pe unele din ele, hotăraŭ bătrânii acelor triburi.

Apelurile contra hotărġirei bătrănilor se făcea, în afaceri importante, la *judecător*. De nu era judecător, apelul se făcea la arhiereu.

Cu totă acġstă desmembrare, aceea ce făcea pe toate triburile să fie în unitate politică, era originea comună, un Dumnezeu comun, promisiuni

<sup>1)</sup> Numele lor aŭ fost: Otniel, Ehud, Samgar, Debora, Barac, Gheleon, Tola, Iair, Iefta, Ibzan, Elon, Abdon și Samson.

comune, cort sfânt comun, aceeași lege, aceeași preoție. În timpul Judecătorilor, arhiereul întrupa relațiunile dintre popor și Dumneșeu, era mijlocitorul între popor și Dumneșeu, cunoșcea voea lui Dumneșeu prin sortiți sfinți (:urim și tumim = arătarea și adevărul; veđi §. 40) și veghea pentru păzirea guvernămîntului teocratic.

2. Evreii experimentând din destul constatarea biblică, cu privire la timpul Judecătorilor: «*în zilele acelea nu era împărat în Israil; pentru aceea, fie-care om, ceea ce se părea drept în ochii lui, aceea făcea*» (Judec. 21, <sub>25</sub>), bătrânii lor s'a întrunit la Rama și aș dis preotului, profetului și judecătorului Samuil: «*pune preste noi împărat, să ne judece pre noi ca și la alte neamuri*» (I Sam. [I Imp.], 8, <sub>5</sub>). Samuil s'a împrotivit acestei cereri, dar căpătând dela Dumneșeu înșciințare ca să le-o îndeplinască, le-a uns ca rege pe Saul din tribul Venianim. Saul, însă, n'a fost recunoscut ca rege de tóte triburile, decât după ce a învins pe Amoniți.

Cu chipul acesta s'a înființat guvernămîntul monarhic teocratic.

Regele vėđut era locușitorul nevėđutului Rege Dumneșeu, care îl punea în scaunul de rege prin intermediul profeșilor. Tot prin profeși s'a proclamat ereditară dinastia lui David la tronul regatului Iuda.

Cu tóte că starea preoșescă avea chemarea să vegheze pentru păstrarea legei în curăția dințai, acum vin în ajutorul acelei stări mai mulți profeși ca până aci, cari, în virtutea luminărei și autorisărei lor suprafireșci, comunicaș atăt celor mici, cât și celor mari, din tóte stările, voea lui Dumneșeu. Cu chipul acesta profeșii aș fost de

mare ajutor preoților, mai ales în timpuri de grea încercare și primejdie pentru statul teocratic.

Cel care avea să ocupe demnitatea de rege, trebuia să fie israilit. El se alegea prin conlucrarea profeților, după care poporul îl recunoștea ca rege. Alegeri de rege nu s'aau mai făcut de când dinastia lui David a fost declarată ereditară.

Cel ales rege era uns cu unt-de-lemn binecuvântat, semnul priimirei Spiritului lui Dumnezeu, de trebuință în conducerea și guvernarea poporului.

La câți-va regi (Saul, David și Iehu) ungerea s'a făcut de profeți. Ea se făcea, însă, și de către arhiereu.

Cu demnitatea regescă nu era unită și puterea preoțescă decât în cazul când regele ar fi fost din neamul preoțesc, cum aă fost mai târziu principi Maccabei și anume Simon fiul preotului Matatia.

Cu toate acestea, ca locușitorii ai nevedutului Rege Dumnezeu, erau datorii să susțină credința cea adevărată, să ajute și să ocrotescă biserica, căutând a se face cultul divin potrivit prescripțiilor legii mosaice.

În afară de cele convenite numai preoțimei, regele avea puterea cea mai mare. Poruncile ce dedea el se aduceau la cunoștința poporului din Ierusalim, la porțile cetății, ori la templu; în afară de Ierusalim ele erau aduse la cunoștința tuturor prin anume trimiși. Judecătorul în instanța cea mai înaltă era regele. El conducea oștea în război.

În cârmuirea și administrarea statului, regele avea de consilierii:

a) pe bătrânii poporului și alte persoane influ-



ente și bogate. Unul dintre ei se numia *amicul regelui*, fie pentru cuvântul că în adevăr era confidentul regelui, fie că prin situațiunea lui se impunea mai mult decât toți sfetnicii. Intre consilierii, regiî cu frica lui Dumnezeu admiteau și pe profeți. Apoi:

b) un cancelar, care ținea pe rege în curent cu afacerile statului și se sfătuiau împreună.

c) un secretar, care investea cu formele necesare ordinele regale.

d) arhiereul și preoții.

e) comandantul armatei.

Locul unde se tratau afacerile judiciare, în instanța cea mai înaltă, era la porța palatului regal.

### §. 23. *Guvernământul în timpul exiliului și după exiliu.*

Sub regiî: Saul, David, și Solomon (Salomon), Evreii formau un singur stat. Solomon a lăsat ca succesori la tron pe fiii săi Rovoam. Acestuia i-a cerut poporul micșorarea dărilor puse de Solomon. Rovoam refuzând cererea, statul se împarte în două: 10 triburi își aleg ca rege pe Ierovoam, cu reședința în Șehem, desfăcându-se de dinastia ereditară a lui David și introducând în Bet-El și Dan cultul lui Baal și al altor deî; cele-l-alte două triburi (Iuda și Veniamin) au recunoscut ca rege pe Rovoam, rămânând astfel credincioase casei lui David. Acele 10 triburi au format un stat deosebit numit al lui Israil sau Efraim, iar cele-l-alte două alt stat, sub numele de Iuda. Regatul Israil a avut 19 regi din 9 dinastii; regatul Iuda, 20 de regi din dinastia lui David. Amândouă regatele erau neconținut în lupte

între sine, având și nenorocirea de a fi conduse de regi, în mare parte răi și neplăcuți lui Dumnezeu din cauza idolatriei și a altor fără-de-legi. Fără încetare atât regiilor cât și popoarele erau deșteptate de Dumnezeu prin profeți, dar în zadar. De aceea, precum preșiseră profeții, amândouă regatele au apus pe rînd, ca drept plată pentru nesupunere și neascultare, și poporul a fost dus în captivitate (la anul 722 regatul Israil, la anul 585, Iuda).

În timpul captivității babilonice, Evreii se ținea de guvernămîntul patriarhal primitiv, având și un tribunal judecătoresc înalt, cu drept de viață și de mörte (cum se vede din istoria Susanei din cap. 13, adaus la cartea canonică Daniil).

La anul 536 sau 537 Cîr regele Perșilor ocupă Babilonia și dă voe Evreilor de a se întörce în patrie și a-și rezidi templul. De atunci și până ce Alexandru cel Mare distruge (330) imperiul Perșilor, Evreii au stat sub suzeranitatea persă, având guvernatori, cari de și erau locușitori ai regilor perși, totuși se alegeau din poporul evreu, cum au fost Zerubabel, Ezra și Neemia. În timpul acestora s'a realizat reînvierea vechilor aședăminte iudaice.

După mörtea lui Alexandru cel Mare (323), Evreii din Palestina ajung sub stăpânirea regilor Ptolomei din Egipt, apoi sub a regilor Seleucidii din Siria, fiind guvernați de către ómeni de-ai lor.

Dintre regiilor sirieni Antioh al IV-lea Epifane (175—163) s'a încercat să desființeze religiunea mosaică. Maccabei eliberéză poporul de jugul sirian, și dela anul 140 înainte se întemeiază un nou regat evreu, care s'a guvernat de către prin-

cipii indigeni din casa Maccabeilor sau Asmoneilor, dintre cari Simon, al treilea fiu al preotului Matatia, a avut pe lângă demnitatea de principe, și pe aceea de arhieru.

Dela anul 63 înainte de Christos Evreii ajunseră sub Romani, din cauza certelor interne dintre ei.

Adevăratul mosaism și profetism se prefăcuse în iudaism din cauza sectelor iudaice ce se întemeiaseră și cari se luptau între sine, punând opiniunile omenești mai pe sus de cuvântul dumnezeesc. De altă parte certele pentru ocuparea tronului erau nesfârșite.

Romani, potrivit tacticei lor de a se amesteca în afacerile interioare ale altor state, ca la timp să aibă cuvenitul profit, ajutară pe Irod Idumeul, numit și Irod cel Mare, ca să ocupe tronul iudaic (la anul 37 înainte de Christos). Cei trei fii ai lui, potrivit învoelei cu Romani, aveau să se urce pe tronul tatălui lor, împărțindu-și teritoriul între sine, aceea ce s'a și făcut; dar la anul 6 după Christos Iudeea fu prefăcută în provincie romană, cârmuită de un procurator, care era supus proconsulului roman din Siria. Aceeași sortă o avură nu după multă vreme și celelalte părți în care se divizase regatul lui Irod cel Mare, incorporându-se la Siria.

Procuratorul Iudeei avea reședința în Cesareea. Pentru menținerea păcei și buneî rândueli avea în ajutor soldați romani, și anume șese cohorte: 5 în Cesareea, 1 în Ierusalim. De sêrbători, când la Ierusalim se adunau mulți Evrei din diferitele părți ale lumei, procuratorul ședeaa în Ierusalim spre a lua el însuși în persoană măsurile trebuincioase, dacă din ore-cari împrejurări s'ar fi putut

întempla vre o răscolă. Sentința dată de procurator o aducea la îndeplinire soldații.

Administrația o avea procuratorii înșiși. Arhierul și Sinedriul (vezi §§ 26 și 40) își păstrară drepturile numai de formă, căci în cestiuni importante nu puteau nimic. Dreptul de viață și de moarte le era luat în timpul când Domnul Christos 'și-a început activitatea publică.

Vama și birurile nu se incasa de procuratori, ci de slujbași anume. Îndeosebi veniturile vămei, imperatoriilor romană le arenda la cavalerii romană. Aceștia nu veneau la fața locului, ci, ori aveau vameșii lor, ori și ei vindeau altora venitul vămei, chiar și Evreilor. Peste vameși era o căpetenie numită *mai marele vameșilor*, cum a fost, bună-ora, Zakheu. A plăti dare imperatorilor păgâni era un ce nesuferit Evreilor. Acesta, unită cu împrejurarea că strângătorii tributului și vameșii lua mai mult decât era cu dreptul, făcea pe Evrei, îndeosebi pe Farisei, să-'i considere ca pe cei mai mari păcătoși și să se ferescă de contactul cu ei.

Între anii 37 și 44 după Christos împăratul Caligula, pentru considerațiuni personale, a încuviințat lui Irod Agripa să domnescă ca rege peste regatul de altă dată al lui Irod cel Mare, din care făcea parte și Iudeea.

Cel din urmă rege al Iudeilor a fost Irod Agripa al II-lea, care a domnit prea puțin peste o mică parte din fostul regat al tatălui său Irod Agripa.

Dela anul 44 după Christos înainte Iudeea era guvernată tot de procuratori romani. Secta iudaică a Zeloților, adică a naționaliștilor înfocați, cari nu numai că urau dominațiunea romană,

dar se nutriaău cu ideea că Iudeii sint chemați a stăpâni cele-l-alte popóre, a resculat poporul contra stăpânirei romane. De aceea Vespasian și Tit ocupă țera la anul 70 și distrug Ierusalimul și templul. In urma unei noi răscole din timpul lui Adrian, Evreii din Palestina aă fost nimiciti. Regatul pământesc al Iudeilor a apus definitiv; dar întemeiata împărăție a lui Christos a progresat și s'a întins, progresază și se întinde, căci, după promisiune, nici porțile iadului nu o vor birui (Dan. 2, 44; Mat. 16, 18).

CAP. II. JUDECĂTORIILE ȘI PROCEDURA JUDECĂTORĂSCĂ.

§. 24. *Judecătorii și judecătoriile.*

La Evreii, în timpul patriarhilor, puterea judecătorească o aveaău patriarhi. Desvoltându-se sistemul de guvernămînt, acea putere a trecut la căpeteniile triburilor.

Moise, pe un timp, avea singur acea putere. Mai târziu o împărți cu bătrânii poporului cei de peste o miă, de peste 100, de peste 50 și de peste 10 familii. Aceștia se alegeaău dintre bărbații vrednici, temători de Dumnezeu, ómeni ai adevărului și ai dreptăței, nepărtinitori, neubitori de daruri, uritori de lăcomie. Bătrânii judecaău poporul în tótă vremea, dar numai în afaceri mici. Afacerile judecătorești mai grele și mai importante Moise și le-a rezervat sieși, pe multe chibzuindu-le și hotărându-le potrivit poruncei ce primea dela Dumnezeu.

In timpul *judecătorilor* fie-care localitate avea judecătorie compusă din bătrânii ei, cari judecaău la porțile cetăților. La aceste judecătorii se hotăra în prima și ultima instanță, avënd dreptul de

a da orî-ce pedepsă. În afaceri însemnate și grele nu se rosteau, ci casurile se aduceau la cunoștința judecătoriei celei înalte, care se întrunea la locul cultului divin și care se compunea din bătrâni și leviți, sub președenția *judecătorului*, dacă era; dacă nu, sub președenția *arhiereului*.

Hotărârile luate de această înaltă judecătorie, în afaceri grele, trimise de judecătoriile locale, din motive de necompetență, trebuiau respectate, sub pedepsa cu mörte, de către acele judecătorii.

În timpul *regilor* s'au menținut judecătoriile locale. Judecătorul cel mai înalt era regele, ajutat fiind de anumiți judecători, cari se luaă dintre leviți, preoți și dintre căpeteniile de triburi. În afaceri spirituale această judecătorie înaltă era preșidată de arhiereu.

### §. 25. *Procedura judecătorească.*

Judecata se făcea de ordinar diminéta. Sâmbăta și în alte zile de sărbători nu se judeca, de ore-ce legea mosaică pedepsea cu mörte profanarea sâmbetei,—și de repaus, sfântă lui Iehova.

Procesele se judecau în public. Acusarea și apărarea se făcea verbal de către înseși părțile în litigiu, în persoană. Dacă la judecată nu se presenta pârâțul o dată cu pârâșul, judecătorii îl chemaă și pe acela, apoi judecau. Pârâșul sta la judecată în drépta pârâțului, care, fiind acusat pentru-că ar fi făptuit vre un lucru mare, se presenta înaintea judecătorilor nepeptenat și îmbrăcat în haîne de jale.

Acusarea, mai ales cea de crimă, trebuia sprijinită cu doi marturi cel puțin. Dacă învinuirea nu se putea dovedi cu marturi, adevărul se do-

vedea prin supunerea pârâtului la jurământ. Măsurarea se putea întări și prin scripte. Uneori se întrebunțau și sorții sfinți, pentru aflarea adevărului. Torturarea cu scopul de a se dovedi adevărul, s'a introdus la Evreii tocmai pe timpul lui Irod cel Mare.

Indată după judecată se pronunța sentința, care se executa chiar atunci, înaintea judecătorilor. Bătăea se făcea de către servitorii judecătoriei. Despăgubirea pentru furt, plata datoriei trebuia să se facă imediat. Uciderea cu petrii o făcea poporul. Omoritorul era predat răsbunătorului de sânge spre a-l omori (veđi §. 29). În timpul regilor pedepsa cu mörte pentru mörte se executa de ómenii gardei regești.

### §. 26. Sinedriul.

Dela Moise și până la captivitate, póte și în captivitate, Evreii aveaú un *tribunal înalt*, care hotára în cestiunile de drept cele mai grele, cu carí nu se ocupaú cele-l-alte judecătorii inferióre.

După captivitate s'a restabilit starea de lucruri anterioră exiliului și s'a înlăturat plecarea spre idololatrie. La menținerea adevăratei religii a contribuit înființarea unei *înalte dregătorii, înalt consiliu de justiție și administrație* în locul puterei regale de altă dată, pe bazele vechei organizații mosaice. Acéstă înaltă dregătorie, numită de rabinii *marea adunare și marea sinagogă, senatul Iudeilor*, iar mai târziu *Sanhedrin, Sinedriú* (τὸ συνέδριον), dela Ezra și până pe timpul Maccabeilor cârmuía poporul în afacerile cele mai însemnate. Cum va fi fost organizat acest Sinedriú până la Maccabei, ce atribuțiuni va fi avut

și până unde se întindea puterea lui, nu se știe precis. Desigur va fi fost compus din bătrânii tribunilor, ca reprezentanți ai poporului, din preoți și din învățătorii de lege.

Dela Maccabei înainte se știe care era organizarea acestui înalt tribunal, numit în Evanghelie *adunarea cărturarilor și bătrânilor*, sau alte numiri analoge, prin care se înseamnă numele claselor principale ale membrilor din care se compunea.

Sinedriul se compunea din 71 de membrii, conduși de un președinte, care de regulă era arhiereul în funcțiune. Indată după acesta urma un vice-președinte numit *părintele tribunalului* sau *părintele curții judecătorești*. Urmau apoi alți arhierei, îndeosebi cei ai celor 24 clase de preoți, bătrânii tribunilor, căpeteniile de familii, învățații sau cărturarii atât dintre Farisei, cât și dintre Saducei, secretarii. Unul dintre acești din urmă ședea în partea dreaptă a președintelui și nota sentințele de achitare; alt secretar ședea de-a stânga președintelui și nota sentințele de condamnare. Sinedriul avea la dispoziție servitorii.

Ședințele se țineau lângă templu. În casuri grabnice Sinedriul ținea ședințe și în casa arhiereului.

Acest Sinedriu avea autoritate doctrinală, judiciară și administrativă în casurile cele mai grele. Atribuțiunile și extensiunea puterii lui erau acestea: judeca în afaceri privitoare la vre un trib întreg, la vre un profet mincinos, la vre un arhiereu; hotăra războiul sau pacea, întinderea razei Ierusalimului sau introducerea în el a orecăror schimbări mai însemnate; decidea în privința înființării de tribunale cu 23 de membrii în provincie; declara vre un oraș ca nelegiuit și ca



atare îl punea sub interdicție. Sinedriul avea drept de viață și de mörte sau dreptul sabiei, adecă putea rosti și executa pedépsa cu mörte.

Supuse lui erau sinedriile mai mici, compuse din câte 23 de membrii. De aceste tribunale inferiöre erau câte unul în diferitele orașe ale Iudeei. In Ierusalim erau două pe lângă Sinedriü. Acestea erau judecătöriile sinagogelor. Ele dedeau hotărâri în afaceri mici, și, pentru abateri dela lege, aplicaü bätöa și excomunicarea.

Maï erau și alte tribunale mai inferiöre, compuse din 3 până la 7 membrii, numite *judecată*, sau și tribunale de arbitragiü. In aceste tribunale de primă instanță se decidea în afaceri neînsemnate.

Dela aceste tribunale de primă instanță și dela tribunalele de câte 23 de membrii se putea face apel la Sinedriü.

In evangelia dela Matei cetim aceste cuvinte ale Mântuitorului Christos: «Tot cela ce se mânie îndeșert asupra fratelui său, vinovat va fi *judecătöi* (τῆ κρίσει); și cine va dice fratelui său: rahá, vinovat va fi *soborului* (τῷ συνεδρίῳ); iar cine va dice: nebune, vinovat va fi gheenei focului» (Mat. 5, 22). Numirea de *judecată* se referă la cele două feluri de tribunale inferiöre, de 3—7 și de 23 de membrii; iar numirea *sobor* se referă la cea mai înaltă instanță judecătörescă,—la Sinedriü.

Cu vr'ö 40 de ani înainte de dărämarea Ierusalimului și templului la anul 70 după Christos, Romaniï luaseră Sinedriului dreptul sabiei, adecă puterea de a executa sentințele de mörte, lăsându-l, însă, să se bucure de considerațiunea cuvenită, întru cât el putea să se rostescă în *afaceri religiöse*. Dacă în afaceri de acestea judeca pe

cine-va la mórte, sentința era supusă procuratorului roman, și numai dacă acesta voia, se executa, precum a fost cazul cu Domnul și Dumneșeul nostru Iisus Christos. Înaintea Sinedriului a fost adus la judecată Apostolul Petru, Ión și mai târziu Pavel (Paul).

Sinedriul avea autoritate și în afară de limitele Iudeei și întregii Palestini. El trimetea la sinagogi ómeni anume, în misiuni religioșe, cum s'a făcut cu Saul—Apostolul Pavel de mai târziu—pe care l'a trimis la Damasc ca să aducă legați la Ierusalim pe creștinii de acolo, pentru a-i pedepsi.

Deși Sinedriul nu mai avea dreptul de a pedepsi cu mórte, totuși, profitând când de absența procuratorului, când de turburări mari, dedea sentințe de mórte și le executa, cum s'a întâmplat cu întâiul mucenic și arhidiacon Ștefan și cu Iacov fratele (ruda) Domnului.

### CAP. III. DREPTUL PENAL.

§. 27. *Crimele de majestate și alte abateri grave, certate prin pedepsirea cu mórte.*

*Pedepsele după legea mosaică.*

1. Crimele de majestate erau acelea ce se comiteau în contra religiunei, în contra locușitorului nevedutului Rege Dumneșeú și în contra celor-l-álți ocármuitori în genere,—crime cari se pedepseau cu mórte.

Ast-fel de crime erau: *Idololatria*, care se privea nu numai ca o gravă abatere dogmatică, ci și ca o trădare și lepădare de nevedutul Rege Dumneșeú. La idololatrie se socotea și *super-*

*stiția, vrăjitoria, descântecele, necromanția și ori ce divinațiune în genere. Idololatrul era ucis. Dacă vre un oraș întreg devenea idololatru, atunci era dărâmat și locuitorii toți se omorau. Cultul icónelor, hula împotriva lui Dumnezeu, profanarea intenționată a sâmbetei, călcarea voită a legii ceremoniale; ofensele aduse regelui văduț sau locuitorului nevăduțului Rege Dumnezeu, și dregătorilor îndeobște.*

Tot cu mörte se pedepsiaă și următoarele abateri: *crimele săvârșite de copii împotriva părinților lor*, precum: blestemarea lor, maltratarea cu vorba sau fapta, uciderea. Apoi *desfrânarea și violarea castității în genere.*

2. Legea mosaică prevede 3 feluri de pedepse:

- a) pedepse cu mörtea, b) pedepse corporale și c) pedepse băneșci.

a) *Pedepsele cu mörte* erau: *omorîrea cu petrii și omorîrea cu sabia*. De era să se omöre care-va cu petrii, pentru crime probate cu marturi, aceștia trebuiaă să arunce întâi cu petrii în cel condamnat și apoi asistența. Cu sabia orî se străpungea corpul condamnatului, orî se prefăcea în bucățele. În unele casuri, după ce vinovatul era omorît, cadavrul i se ardea sau se spânzura. De se spânzura, cadavrul nu putea rămâne așa peste nópte, ci se înmormênta în aceeași zi, ca să nu se spurce pământul prin un asemenea condamnat, privit ca blestemat de Dumnezeu. Se mai obicinuia ca, asupra cadavrului osânditului sau asupra cenușei lui, fie-care trecător să arunce câte o pétră.

După ce Iudeii au perdut dreptul de a pedepsi cu mörte, dreptul sabiei s'a prefăcut în pedepsa cu excomunicare, adecă excluderea din sinagogă

și din comunitatea iudaică a celor vinovați de abateri grele religioase.

b). *Pedepsele corporale*, adică bătaea, se făcea cu bastonul. Cel pedepsit cu bătae era întins cu fața în jos pe pământ și, în fața judecătorilor, i se aplica lovituri, cari nu trebuia să trecă de 40.

După ce Iudeilor nu le-a rămas decât dreptul de a judeca în cestiuni religioase, bătaea vinovatului se făcea la sinagogă.

Spre a nu da mai mult de 40 de lovituri și spre a înlătura pericolul de a se călca legea în acest punct, Evreii întrebunța și un biciu cu trei împletituri, cu care vinovatul era lovit de 13 ori, preferind ast-fel să dea mai bine 39 de lovituri, decât să trecă de numărul legal de 40. Sfântul Apostol Pavel ne spune în a sa a două epistolă către Corinteni, că «dela Iudei, în cinci rânduri, câte patru-șeci fără una de lovituri am luat; de trei ori, cu toege am fost bătut...» (11, <sup>24</sup> și <sup>25</sup>).

c). *Pedepsele bănești (amenda)* se dedeau pentru vătămări corporale și pentru atacarea onorei cui-va. Ele se aplica în vederea legii, după chibzuința judecătorilor, după pretențiunea reclamantului și după învoială. Suma de bani se determina după vătămarea făptuită și după împrejurări.

Către sfârșitul statului iudaic se întrebunța ca pedepsă închisoarea și încătușarea celor condamnați.

§. 28. *Pedepsire pentru mărturie mincinosă, ineluire (înșelăciune), pagubă neintenționată și pentru hoție.*

1. Marturul dovedit de justiție că a depus fals, era supus pedepsei ce ar fi meritat acela îm-

protiva căruia depusese și care s'ar fi dovedit culpabil.

Marturul, dovedit mincinos, nu ere pedepsit dacă desmințea mărturia și s'ar fi constatat că o făcuse cu scopul de a salva pe cel acusat. Fapta însă era considerată ca păcat și trebuia expiată prin aducere de sacrificiū pentru păcat.

2. Dacă cine-va ar fi abusat de încrederea dată de un altul, păgubindu-l cu dinadinsul, direct sau indirect, de baniți, obiectele său animalele încredințate spre păstrare sau spre pază, judecata îl condamna la despăgubire dublă. Tot așa și pe părtașul la înșelăciune. Dacă însă înșelătorul, din propriul său îndemn se grăbea, mai înainte de a fi sesizată justiția de către cel păgubit, de a restitui obiectul înșelăciunei, plus a cincia parte din costul aceluī obiect, nu mai era urmărit; trebuia însă să aducă cuvenitul sacrificiū de curățire pentru abaterea de care se făcuse vinovat.

3. Dacă cine-va ar fi luat dela altul împrumut, fără plată, vre un animal spre a se servi de el, și se întempla ca să se betegiască sau să móră, acel animal trebuia plătit. Dacă în timpul betegirei sau morței animalului era de față și stăpânul, sau, nefind de față, luase mai dinainte plată pentru împrumutarea aceluī animal, stăpânul nu avea drept la nici o despăgubire pentru paguba neintenționată ce i se produsese.

De se întempla vre unuī păstor tocmit să i se fure din animalele încredințate lui spre păstorire, din lipsa lui de priveghere, el trebuia să plătescă paguba pricinuită. Nu plătea nimic, însă, dacă vre o hiară (bală) ar fi pricinuit paguba, dar în cazul acesta trebuia să înfățișeze stăpânului vre un semn dela animalul ce ar fi căduț pradă.

4. Pedépsa pentru hoție se îndrepta după împrejurări și după însemnătatea obiectului hoției. Anume: de fura cine-va vre un lucru sau vre un animal, și se afla încă la dînsul, neatins, era pedepsit cu despăgubire dublă. De se întempla ca să fi tăiat, ori să fi vîndut animalul furat, pentru furarea unei oi se cerea despăgubire împătrită, iar pentru furarea unui boi, despăgubire încincită. Era, deci, o gradare triplă a pedepsei pentru hoție. Prima era mai mică, dată fiind presupunerea, că cel ce furase ce-va și încă se afla la dînsul, ar fi putut fi în stare să se căiască de ceea ce a făcut și de bună voe să dea înapoi lucrul său animalul furat. A doua era mai aspră—despăgubire împătrită—pentru ca hoții să se înfricoșeze și să nu mai fure oi, cari erau lesne de furat, ca unele ce se țineau departe de sate și orașe. A treia era și mai aspră—despăgubirea încincită—căci, cu ce ar fi avut cine-va să-și are pămîntul, bună-ora, fără de boi?

Dacă cel care ar fi furat ce-va, înapoia proprietarului de bună voe aceea ce furase și încă a cincîa parte din valoare, era scutit de altă pedepsă; trebuia numai să aducă cuvenitul sacrificiului pentru ertarea păcatului săvîrșit.

Dacă vre un hoț ar fi fost prins noaptea asupra faptului, putea fi omorît fără frică de pedepsă, căci hoțul putea să scape fără a fi fost cunoscut de cel ce avea să-'l dea în judecată, sau putea să omóre el însuși pe acela al cărui avut vrea să-'l fure. După răsăritul sórelui nu mai era permis a se omorî hoțul surprins asupra faptului, căci putea fi cunoscut, prins și dus la judecată. Săvîrșirea omorului se pedepsea, în acest caz, cu mórte.

§. 29. Legea talionului și pedepsa pentru omor.

1. Legea talionului prevede pedepsirea celui vinovat în modul cum el a tratat pe altul: cum ai făcut, așa să ți se facă; frîntură pentru frîntură, ochiū pentru ochiū, dinte pentru dinte; cum vatămî tu pe om, așa să fii și tu vătēmat.

Acest drept de rēsplătire a fost găsit de Moise la Evrei, cari îl practicaū încă din vechime, în basa dreptului natural: ceea ce ție nu-ți place, ~~niei tu~~ altuia nu face.

Legea mosaică tratēză mai blând pe acei cari ar fi vătēmat pe sclavi. Dacă stăpānul ar fi maltratat pe vre un sclav în așa mod, încāt îi rupea vre o mână, vre un picior, saū îi scotea vre un ochiū, îi rupea vre un dinte, etc., el era pedepsit cu perderea sclavului, care prin acēsta devenea liber.

Pentru vremurile mai de demult o ast-fel de lege era de mare trebuință spre a înfrîna apucăturile neomeneșci ale celor bogăți și puternici, cari în schimbul unei pedepse băneșci cāt de mari, ce ar fi fost siliți să plătēscă, se indeletniceaū cu acte de extremă brutalitate fața de supușii lor.

Mai târđiū dreptul de rēsplată s'a prefăcut în amendă.

2. Pedepsa pentru omor varia după felul omorului, după cum adecă s'a comis cu voință saū fără voință.

Omorul cu voință, saū bătaea din care a provenit mórtea, se pedepsea cu mórte de către ruda cea mai de aprópe a celui omorit, care trebuia să facă acēsta, dacā nu vrea să-'și pērdă onórea și dreptul de moștenire. Ruda aceea se

numia *rësbunătorul sângelui* și putea să omóre pe ucigașul dovedit ca atare, orî unde l'ar fi aflat.

Acel care săvârșia omor fără voe, putea scăpa de *rësbunătorul sângelui*, dacă avea vreme să fugă în vre una din cele șese cetăți de asil, din cari: trei erau în partea dreptă a Iordanului (He-deș, Șehem și Hebron), iar trei erau în partea stângă a aceluî fluviu (Golan, Ramot-Ghilead și Bezer). Înainte de acesta asilul era la altar. În cetățile de scăpare *rësbunătorul sângelui* nu mai avea nici o putere, dacă judecata constata săvîrșirea omorului fără voință; la din contra, ucigașul era predat *rësbunătorului*. Acel care omorîse fără voe era dator, cu tóte acestea, să stea numai în cetatea de scăpare în care fugise, atât timp cât trăia arhiereul. Dacă până atunci ucigașul fără voe, ar fi eșit din acea cetate și l'ar fi prins *rësbunătorul sângelui*, acesta avea voe să-'l omóre. După mórtea arhiereului, ucigașul putea eși fără témă din acea cetate, căci dreptul *rësbunătorului* de sânge, înceta.

Prin urmare, cu tóte că ucigătorul din greșală nu era omorit de *rësbunătorul sângelui*, totuși, pentru fapta sa, deși neintenționată, nu rămânea nepedepsit. Trebuia să stea numai în cetatea de scăpare în care fugise. Nu avea, însă, să stea acolo tótă viața, ci numai atâta timp, cât trăia arhiereul. Cu chipul acesta dreptatea dumnezeiască era satisfăcută și omorul săvîrșit fără voință era *rësbunat*. Vinovăția pentru omorul din greșală se ștergea desăvîrșit, tocmai după ce muria arhiereul. În viață fiind el, era mijlocitorul între popor și Dumnezeu. Mórtea lui era privită ca un sacrificiu de împăcare prin care se spëla cu totul vinovăția pentru omorul săvîrșit fără intențiune.



Deci, și din acest punct de privire, arhiereul din legea veche preînchipuia pe Christos, Marele Arhiereu, care, prin mórtea Sa pe cruce, a spelat pécatele nóstre ale tuturor.

Dacă pricinuitoarul morței cui-va rămânea necunoscut, săvîrșind fapta în depártare de locuințele ómenilor, rěsbunarea sângelui se făcea astfel: bėtrânii și judecătorii din apropierea locului unde s'a găsit cadavrul, se adunau și constatau, prin mėsurátore, cetatea care era mai aprópe de locul unde se săvîrșise crima. După constatare bėtrânii acelei cetăți trebuiau să ia o juncă care n'ar fi fost pusă la jug, și să o ducă la vre un rîu cu apă curgétore în permanență. Acolo, în fața preoților, rupeau gátul vitei, ca pedépsă pe care o merita ucigașul, și apoi, în semn de nevinováție pentru omorul întemplat, își spélau mânila de-asupra trupului mort al juncei, rostind anumite cuvinte (Deut. 21, 7 și 8).

### *§. 30. Felurite pedepse cu mórte adoptate de Evrei dela alte popóre.*

Pe lângă pedepsele cu mórte legale, adecă prevédute în legea mosaică (§. 27), Evreii au întrebuințat în diferite epoce, și urmátorele pedepse cu mórte, adoptate dela streinii: tăerea capului, strangularea, aruncarea în cuptor cu foc, frigerea de viu, aruncarea în grópă cu lei, lupta cu hărele, omorirea în cenușă, innecarea și altele. În vreme de rěsboiu și cu ocazia ocupărei vre unei cetăți vrășmașe se întrebuința: tăerea în dóuē cu ferestrăul, aruncarea de pe stânci înalte, spintecarea femeilor îngreunate, isbirea și sdrobirea copiilor de petrii și de colțurile zidurilor.

Maî era și răstignirea, care se aplica de regulă numai sclavilor și celor ce erau acușați de crime mari, precum: de rebeliune, de tâlhărie. Mórte prin răstignire a suferit și Domnul Christos. *Ce spui!?*

Cel condamnat la răstignire era desbrăcat până la brîu, legat și bătut cu biciul în așa fel, că de multe ori cei mai slabi dintre condamnați muriau în timpul bătăiei. După biciuire condamnatul singur trebuia să-și ducă crucea la locul de răstignire.

Domnul Christos, după biciuire, a fost îmbrăcat în haînă mohorită, i s'a pus pe cap cunună de spinî și în mână i s'a dat o trestie ca drept sceptru regal. Acestea i s'a aplicat nu pentru-că erau prescrise, ci pentru a'l batjocuri, de óre ce era învinuit că s'a făcut pe sine rege. Christos fiind prea slăbit din cauza biciuirii și a pierderii de sânge, căci i se înfipsese în cap cunună de spinî, nu 'și-a putut duce crucea; 'i-a dus-o Simon Kirineanul.

Locul de răstignire se alegea afară de cetate, pe un teren mai înalt și în apropiere de vre un drum public.

Crucea se fixa bine în pămênt. Osânditul era ridicat pe cruce. Cu patru cue de fer puternice i se pironneau mânilor și piciorilor cu câte un cui. Cam la mijlocul crucei se bătea un cui de lemn pe care se sprijinea trunchiul corpului osânditului, ca nu cum-va să cadă jos de pe cruce, despîcându-i-se mânilor pironite, din cauza greutatei corpului. Pe cruce nu se fixa nici o rîzimătoare pentru picior. De-asupra capului se atirna scrisoarea în care se arăta abaterea celui răstignit.

Către sfîrșitul vieții politice a Evreilor se de-

dea crucificaţilor băuturi tari, ameţitoare ca să le mai domolească durerea pironirei. I s'a dat şi lui Christos, dar el n'a voit să priimască. Cu puţin înainte de a muri i s'a dat oţet amestecat cu fiere, adecă vin amestecat cu fiere, căci Evreii numău vin şi oţetul. Băutura acésta n'a refusat-o Domnul Christos.

Contactul cu aerul făcea ca ranele sângerânde, produse de pironire, să se închidă. Sângele nescurgându-se din destul se putea întâmpla ca răstignitul să stea pe cruce, în cele mai crâncene suferinţe, până şi trei zile, dacă cum-va nu murirea de fôme orî de sete, care devenea cumplită.

Evreii nu lăsaū corpurile pe cruce nici peste nóptea întâia ce urma după răstignire; trebuiaū îngropate în aceeaşi zi. Cum însă se întâmpla ca cei condamnaţi să nu móră așa de degrab, se recurgea la alte mijlóce pentru grăbirea morţei: se aprindea foc pe pământ sub picíórele celor răstigniţi, ca fumul să-'i innăbuşe; se dedea drumu la híare spre a-'i sfăşia; li se sdrobiaū fluerile picíórelor sau li se strépungea cósta cu lancea. Domnului Christos, cu tóte că murise, un soldat 'i-a strépuns cósta cu lancea.

Urma apoi luarea de pe cruce şi înmormântarea.

### PARTEA III.

#### ANTICITĂŢILE BISERICESŢI ALE EVREILOR.

##### CAP. I. SECTELE.

##### §. 31. *Sectele religioase şi politice.*

La sectele religioase ale Evreilor se numără: *Fariseii, Saduceii şi Esei* cu *Terapeuţii*. Ele au apărut din următoarele împrejurări: după întorce-

rea din captivitatea babilonică, Evreii au căutat să reinvieze teocrația. Toți depuneaă cel mai mare zel pentru restabilirea stărei religioase și politice de mai înainte. Cu toate acestea adevăratul mo-saism și profetism s'a prefăcut cu timpul în cel mai subiectiv iudaism, punându se mai mult pe pe părerile omenești, decât pe cuvintul lui Dumnezeu, și căutându-se a se pune în acord cele ale legii cu diferite doctrine filosofice greco-egiptene.

1. *Fariseii*, adică oamenii evlavioși, deosebiți de ceilalți oameni prin viață, cult și obiceiuri, părăsira spiritul legii și se ținură de litera ei, dând preferință la o mulțime de prescripțiuni duse tradiționale, al căror număr se adăogea din ce în ce mai mult.

În tendința lor politică și religioasă aveaă această primă notă caracteristică: eliminarea oricărei influențe neiudaice. Pentru dânșii unicul pământ sfânt era cel locuit de Evrei; toate celelalte țări erau privite ca necurate, până și atmosfera lor. De aici desprețuirea trufașă a tot ce nu era iudeu. Până și vinul și pânea păgânilor erau privite ca necurate. Iudeul nu trebuie să scape de mărte pe un ne-iudeu. Celui mai evlavios om din lumea ne-iudaică, fariseul îi aplica principiul, care a rămas și până azi la Evrei, în acest proverb: «și celui mai blând dintre șerpi trebuie să-i zdrobești capul; pe cel mai bun dintre ne-israiliți trebuie să-l omori». Cuvintele legii nu trebuie spuse păgânilor. Ne-israilitul care studiază legea merită mărte.

Obiectul ocupațiunei lor de căpetenie era textul legii. Nu numai că-i număraă toate literile și fixaă cu exactitate unde este jumătatea fie-cărui capi-

tul, dar o și explicaă și o aplicaă în tóte acțiunile și, împrejurările vieței omenesci, scoțend din ea și din așa numitele prescripțiuni tradiționale, infinite regule, impedimente saă opriri de acelea, cari mai mult încurcă și amețește pe om decât îl luminează. S'a ajuns până acolo, că în fórtle multe casuri practicele farisaice suspendaă nu numai legea naturală, sădită în om, ci și legea pozitivă. Ast-fel, bună-órá, Fariseii, în schimbul unei contribuțiuni pentru templu, dispensaă pe copii de una din cele mai sfinte obligațiuni naturale: ajutorarea părinților; saă: dragostea către aprópele o întindeaă numai asupra amicilor; jurământul în care nu s'ar fi rostit numele lui Dumneđeű, nu era obligator; în ce privește respectarea sâmbetei eraă așa de scrupuloși, în cât socoteaă ca o profanare a ei faptul că cine-va smulgea spice spre a-și stêmpăra fómea, saă că vindeca vre un bolnav; călcarea obligațiunilor purcese din legea naturală, nu era nimic, totul era paza strictă a prescripțiunilor ceremoniale pe cari ei le mai adăgeaă din destul; mânia, poftele nepermise eraă privite ca lucruri neînsemnate.

Cu acésta Fariseii aă perdut din vedere, că tradițiunea servește la împlinirea lipsurilor și la luminarea a ceea ce ar fi întunecat, iar nu să se împrotivescă celor mai învederate doctrine ale revelațiunei naturale și supranaturale, cum și adevérurilor dictate de mintea omenescă sănătósă și lipsită de prejudicăți.

Tóte acestea făceaă ca legea să devină în teorie un jug apăsător, iar în practică un ce pe cât de greú pe atât și de ridicul. Consecința necesară a acestei stări de lucruri a fost ipocrisia sub formele ei cele mai variate.

De alt-fel Fariseii profesau învățătura despre trebuința grației divine și despre cooperățiunea libertății omenești pentru faptele meritorii, învățau existența îngerilor și demonilor, recompensa și pedepsa în cea-l-altă lume (în Șeol), deci, nemurirea sufletelor; apoi: învierea corpurilor. Mai învățau și un fel de metempsihosă, susținând că, după morțe, sufletele dreptilor trec în corpurile altor ómenî, începînd din nou viața pămîntescă. De aceea erau unii cari credeau de Christos că ar fi Ión Botezătorul, orî Ilie, Ieremia, orî vre un altul din profeți.

Erau șapte clase de Farisei: unii (Sihemiții) se țineau de doctrina farisaică numai pentru a se îmbogăți, alții de-abia umblau, vrînd să se arate slabi din cauza multei postiri; alții, când eșiau din casă, își țineau ochii aprópe închiși, pironiți spre pămînt, ca nu cum-va să vadă vre o femeie, și în așa atitudine umblau pe lângă păreții caselor, din care causă se loviau de păreți și se răniau; erau apoi Farisei lăduroși, și alți ipocriți.

Trebuie să constatăm însă, că erau și Farisei conșciințioși, cari, făceau din adevărata dragoste către Dumneđeú aceea ce alții făceau numai din ipocrisie și cu scopuri necinstite. Ast-fel a fost Nicodim, Iosif din Arimateea, Saul, mai târziu devenit Apostolul Pavel.

Intre Fariseii mai de sémă se socoteau *cărturarii, legiuitorii și învățătorii de lege*, dar nu se confundaú cu Fariseii, căci aceștia formaú un partid politic-religios, iar aceia o corporățiune de învățați. Sub cărturari și legiuitori se înțeleg aceia cari se ocupaú cu învățămîntul elementar al legei, iar sub învățătorii de lege se înțeleg

acea cari se ocupaŭ cu învățămîntul superior al lezei, producînd cărturari și legiuitori.

2. *Saduceii* erau antagoniști și politici și religioși ai Fariseilor.

Erau antagoniști politici, căci, pe cînd Fariseii urau ori ce dominațiune streină, Saduceii căutaŭ să fie pe placul ori și cui, numai să se mențină în pozițiuni înalte și la putere.

Erau și antagoniști religioși, căci, pe cînd Fariseii se întreceau în prescripțiunii religioase și exagerau în chip nesăbuit obligațiunile lezei mosaice, trecînd ori-ce măsură, Saduceii nu se țineau strict de legea scrisă, și tradițiunea nu-î interesa. Numai cînd erau eclipsați de Fariseii în fața poporului de jos, se prefăceau că au aceleași doctrine și practice ca și Fariseii. Cînd, însă, le venea la îndemână, nesocoteau ori ce era farisaic, învîțînd că omul e supus ursitei, că îngerii și demonii nu există, că sufletul e muritor, că trupurile omenești nu vor învia. Din această cauză au fost caracterizați ca *raționaliști*; însă și Fariseii erau raționaliști, dacă prin raționalism se înțelege întrebuițarea numai a rațiunei în treburii religioase.

3. *Eseii* formaŭ un fel de cin călugăresc, cu viață de obște și mănăstiréscă. Viața lor teoretică și practică se resumă în următoarele: explicaŭ Scriptura în sens alegoric. Nu participaŭ la sacrificiilor, dar trimiteau daruri la Ierusalim. De regulă duceau viață celibatară. Respectau sâmbăta. Avea o aveaŭ în comun. Carne nu mâncau. În întrunirile religioase aveaŭ agape. Țilele și le petreceau în rugăciune, în meditațiune și lucru. Toți se supuneaŭ superiorilor. Cel care voia se între în rîndul lor, trebuia să facă noviciat de 2 ani, după care era admis, jurînd că va păzi tôte în-

vătăturile și practicele comunității și că le va propaga. Credea în Dumnezeu ca autor a tot binele, nu și al răului; în nemuirea sufletului, în răsplata de după moarte a celor drepti și a celor păcătoși; Dumnezeu trebuie adorat în spirit și în adevăr, nu și prin sacrificii sângeroase. Ei erau nu numai medici sufletești, ci și trupești, erau meseriași și îndeplineau și atribuțiunile de exorciști.

4. Viața și mai ascetică decât Esei o duceau *Terapeuții* în Egipt, a căror viață era mai contemplativă și mai ascetică decât a Eseiilor. Cu toții erau celibatari. În cinul lor erau admise și femeii, dar ele trebuiau să rămână feciore, în toate zilele, afară de sâmbătă, posteau până la apusul soarelui. Steteau în chilii singuratice ori în pustie, ori pe câmpii, ori în grădini. În fie-care a șaptea sâmbătă se întruneau cu toții, totă noaptea steteau în privighere și cântau imne religioase, după care mâncau cu toții la o masă comună, pâine și sare, bărbații stând de-a dreapta, feciorele de-a stânga, deosebiți.

La Evrei erau și secte curat politice, precum: *Irodiani* sau partizanii dinastiei lui Irod; cu începutul secolului întâi al erei creștine au trecut de partea Fariseilor. După ce Palestina s'a prefăcut în provincie romană și s'a alipit la Siria, un *Iuda Galileul* sau *Gaulonitul* a resculat pe mulți—numiți după el *Galileeni*—împotriva stăpânirii romane, nevrând să recunoască alt rege decât pe Iehova. Gaulonitul și-a pierdut viața, dar partida lui a rămas, a devenit mai radicală, naționalistă înfocată, predicând nu numai opunerea cu braț armat în contra Romanilor, ci și nutrindu-se cu idei de dominațiune pământescă asupra lu-



mei întregi; aceștia sînt *Zeloții*, cari aū grăbit, prin atitudinea lor, distrugerea totală a vieții politice a Evreilor.

§ 32. *Eliniștii, Proseliții și Samarinenii.*

1. După exiliul babilonic Evreii se răspîndiră prin tótă Asia și se amestecară și cu alte popóre, fără însă a se lăsa absorbiți de ele. Ei erau în mare număr cudeosebire în Alexandria. În mijlocul populațiunei cosmopolite ce era acolo, ei se distingiau, ca și ađi, prin industrie și avuții. Civilizația grécă îi încânta; ei începură a se îndeltnici cu ea, fără însă a înceta de a fi Iudei, cu tóte că pe încetul își părăsiră vechea lor limbă, înlocuind-o cu limba grécă ce devenise universală, după cum făcuseră și Iudeii din Palestina, înlocuind limba veche ebraică cu cea aramaică răsăritenă. Cu tóte acestea erau și dintre Iudeii din *imprăștiere*, adecă dintre Iudeii răspîndiți în alte țări, unii, cari, pe lîngă că șciau grecește, vorbeau și limba aramaică răsăritenă, cum a fost Saul, iudeu născut în Tars din Cilicia, devenit mai în urmă Apostolul Pavel. Iudeii din *imprăștiere* țineau cu căldură la religia strămoșescă, aveau oróre de idolii, și în temple nu intrau. Batjocurile din partea Grecilor și starea de înjosire în care erau ținuți, nu-'i împedeca de a se privi ca neamul cel ales, se mândriau că numai ei pot cunoșce și se pot ruga adevăratului Dumnezeu, și aveau siguranță că într'o đi tóte popórele se vor face pãrtașe la credința lor. Ast-fel erau Evreii din *imprăștiere*. Spre a se deosebi de Evreii din Palestina, pe timpul Mântuitorului Christos ei erau numiți *Eliniști*. = *din ex Iudaea*

2. Încă din vechime trăiau printre Evrei și ómenii de alte naționalități, numiți *Proseliți* sau *streini*, *venetici*, pe cari legea mosaică 'i-a luat sub scutul ei, cerând dela Evrei ca să-'i trateze cu blândeță și milostivire. Toți Proseliții erau datori să se ferescă de ideile și practicele păgânești și să ducă viața cât mai mult după ideile și practicele religioase ale Iudeilor. Din acest punct de vedere erau două feluri de Proseliți:

a) Unii nu se circumcideau și nu se obligaú a păzi totă legea mosaică, însă erau datori să credă numai în Iehova, nu și în alți dumnezei, să nu mănânce sânge și animale sugrumate, să se ferescă de amestecarea sângelui, să nu fure, nici să comită tâlhării, să nu omóre decât pe ucigaș. Acești Proseliți puteau aduce și sacrificii, veneau la sinagogă, dar la templu nu puteau înainta mai mult decât până la pórta lui, prin care se intra în tinda Israiliților, de aceea se numiau *Proseliții Porței*.

b) Alții se circumcideau și se obligaú a păzi totă legea mosaică. Pentru acesta se numiau *Proseliții dreptăței* și erau pârtași la promisiunile date lui Avraám. După ce se și botezau prin cufundare în apă, în prezența a trei marturi, acești Proseliți ai dreptăței deveneau membrii desăvârșiți ai comunităței religioase a Evreilor, ca ómenii noi, născuți a doua óră. Iudeii aplicaú acest botez atât bărbaților, cât și femeilor, și se credea, că prin acel botez se șterg relațiunile anterioare de înrudire, așa că cel botezat s'ar putea căsători cu muma sa, de nu s'ar fi botezat și ea, cum a și făcut un creștin din Corint, luând în căsătorie pe muma sa vitrigă, pentru care lucru Sfântul Apostol Pavel a poruncit să fie dat

«Satanei spre perirea trupului, ca duhul să se mântuiască în ziua Domnului Iisus» (I Cor. 5, 11, 5).

3. *Samarinenii* erau un popor foarte urât Iudeilor. Originea lor a fost acesta: În anul 721 înainte de Christos locuitorii regatului lui Israil (§. 23) au fost duși în Asiria și Media, rămânând țara cu prea puțini locuitori, aproape pustie. Din această cauză Asirienii au trimis acolo coloniști păgâni, cari s'au amestecat cu autohtonii rămași în patrie. Din acest amestec a eșit poporul Samarinean, numit ast-fel pentru-că între alte cetăți el ocupa și Samaria. În vecinătatea lor era regatul Iuda, care timp de vr'o sută trei-zeci de ani, adică până la exiliul babilonic, a putut vedea cum locuitorii dărimatului regat Israil s'au amestecat cu locuitorii cei noi, cum Israiliții au adoptat datinele acelora, deosebindu-se ast-fel de vechii Israiliți, în moravuri, și cum acele colonii păgâne, pe lângă zeii lor au primit și cultul lui Iehova, sau cultul zeului țerei, ca ast-fel să pótă scăpa de neajunsurile ce le veneau din partea leilor, cari se înmulțiseră foarte din cauza micii populațiuni.

Dacă din cauza acesta Iudeii ortodocși din regatul Iuda, nu-'i priviau bine, ura Iudeilor contra Samarinenilor, după ce s'au înapoiat din exiliul babilonic, a crescut și mai mult din cauza că Samarinenii au umblat să împedecă reconstruirea templului din Ierusalim. Ei au căutat să facă acesta ca drept răsbunare pentru-că Evreii nu priimiseră propunerea lor de a contribui la reedificarea templului și a forma cu toții o comunitate religioasă; iar Evreii nu priimiseră acesta, pentru-că Samarinenii nu părăsiseră idoli și nu rămăseseră numai cu cultul lui Iehova.

În Iudcea s'au luat măsuri contra Samarine-

nilor, hotărându-se îndepărtarea femeilor streine, care intraseră în căsătorie cu Evreii. Manase, fiul arhiereului Ioiada, fiind căsătorit cu fiica lui Sanbalat prefectul Samarinenilor, nu numai că n'a voit să-și alunge soția, ci a trecut și el la Samarineni. Toți Evreii cari se făceau vinovați de vre o abatere dela lege și, decî, trebuiau să fie pedepsiți, se refugiau la Samarineni, cari îi primiau. Acesta a contribuit la creșterea urei celei vechi.

Samarinenii 'și-au construit un templu propriu pe muntele Garizim. Manase a devenit arhiereu. Dacă nu în timpul acestuia, apoi nu tocmai târziu Samarinenii au părăsit idololatria și au devenit asprii observatori ai legii mosaice. Cu toate acestea, în timpul lui Antioh IV Epifane (167 înainte de Christos), ei cedară lui Joe templul lor. Murind Epifane ei reveniră la cultul mosaic pe care îl menținură și după ce li se dărîmă templul la anul 129 înainte de Christos.

În anul al 17-lea al erei creștine Samarinenii s'au furișat în noaptea Paștilor în templul din Ierusalim și-'l întinară, aruncând pe podea oșe de morți. De acum ura între ei ajunse la așa grad, în cât pe timpul Mântuitorului nu aveau nici un contact unii cu alții. Dacă Iudeii din Galileea voiau să vină de vre o sărbătoare la Ierusalim, aveau drumul drept prin Samaria, ei însă preferau să încunguiure cât de mult numai să nu trecă prin Samaria, a cărei capitală *Sehem*<sup>1)</sup>, o porecliră cu expresiunea *Șicar* (=bét). Când Domnul Christos a cerut unei femei din Samaria să-'i dea apă ca să bea, aceea 'i-a răspuns: «Cum tu, iu-

<sup>1)</sup> Până la Alexandru cel Mare aveau de capitală Samaria; Macedonenii au ocupat-o; ei 'și-au ales de capitală Șehem-ul.

deu fiind, ceri dela mine să bei, muiere samarinencă fiind eă? că nu se amestecă Iudeii cu Samarinenii» (Ión 4, 9).

Ei erau monoteiști și așteptau pe Mesia. Dintre cărțile Testamentului Vechiu aveau ca sfinte numai cele 5 cărți ale lui Moise (Pentateuhul).

## CAP. II. LOCURILE SFINTE.

### §. 33. Cortul Sfint.

Mai înainte de Moise nu erau locuri anumite pentru cultul divin. Acele locuri erau alese de căpeteniile familiilor, ori după placul lor, ori în locurile unde li se descoperea prin ce-va Dumnezeu, sau li se dedea din parte-î vre un ajutor

Când, însă, poporul israiltean a devenit poporul ales, care avea să conserve ideea despre adevăratul Dumnezeu, a trebuit, în vederea misiunii sale, să aibă un anumit loc de obște, unde trebuia să se îndeplinescă actele și ceremoniile cultului public,—un loc care trebuia să fie centrul religios al poporului israiltean.

După porunca lui Dumnezeu și în vederea modelului indicat de El, Moise, prin anume meșteri (Bezaleel și Oholiab), a construit *cortul sfint* (tabernaculul) ca loc pentru plinirea cultului divin.

Cortul sfint sau casa lui Dumnezeu în mijlocul poporului său, avea lungime de 30 de coți,<sup>1)</sup> lărgimea și înălțimea de câte 10 coți, și era compus din trei pereți de scânduri, făcute din lemn de salcâm. Intrarea în el era prin partea de răsărit, compusă din 5 stâlpi de lemn. O perdea care atârna de sus până jos, ținea loc de ușă.

Cortul acesta avea două despărțituri: una în

<sup>1)</sup>. Cotul la Evrei era de 45 centimetrii.

partea de apus, având lărgime de 10 coți în toate sensurile, numită *Sfînta Sfîntelor*, și alta în partea de răsărit, cuprinzînd două din cele trei părți de lungime ale cortului, numită *Sfînta*.

Între Sfînta și Sfînta Sfîntelor nu era nici părăte, nici ușă, ci atârna o perdea.

Drept acoperemînt cortul avea patru feluri de învelitori; cele două de desupt erau de stofă, cele două de de-asupra erau de piele, prinse și înțepenite în pămînt.

În Sfînta Sfîntelor era *sicriul legii*, făcut din lemn de salcâm îmbrăcat în aur, de jur împrejur avînd o cunună. În el se ținea cele două table de pîtră pe cari erau scrise cele zece porunci, vasul de aur cu mană și toîagul lui Aaron; mai târziu s'a depus aci copie de pe totă legea moaică. Pe sicriul acesta era aședată o tablă de aur masiv, considerată ca tronul lui Iehova. Deasupra tablei erau doi heruvimi de aur, avînd fețele întorse unul către altul și cu aripile umbrind tronul lui Iehova. Pe tot timpul cât a trăit Moise, aci se arăta Dumnezeu în nour luminos. Mai târziu nu s'a arătat decît în momente importante și decisive.

În Sfînta Sfîntelor nu putea intra nimeni altul decît arhiereul, dar și acesta numai o dată pe an,—în ziua împăcării.

În *Sfînta* erau:

a) *Altarul tămâerei*, aședat la mijloc înaintea intrării în Sfînta Sfîntelor. El era de lemn de salcâm aurit, de-asupra avînd o tablă. Pe el se aducea sacrificiul de tămâere, compus din diferite miresme.

b) La mijlocul Sfînteii, spre părătele de mîiațănopte, era *masa pînilor pnnerei înainte*, pe care

se aședău în fie-care sâmbătă, 12 azime, vin, tămâe și sare.

c) *Candelabrul* sau *sfeșnicul* cu 7 ramuri, dispuse în așa fel, că toate erau în șir și la același nivel. El era aședat la mijlocul Sfinteii, spre părăretele de mîadă-đi. În vîrfurile celor 7 ramuri era câte o candelă. Ȋiua ardea 3; nóptea, toate.

Ca unelte trebuincioase la altarul tãmâerei, la masa pânurilor punerei înainte și la sfeșnic, erau: cătuș, talgere, tave, cane, pahare, mucări, toate de aur.

În *Sfînta* nu puteau intra laicii și leviții; intrau numai preoții și arhiereul.

Împrejurul cortului sfînt era o curte lungă de 100 de coți, largă de 50 de coți, închisă cu stîlpi, aședăți la egală distanță unul de altul, cu perdele între ei. Intrarea în ea era prin partea de răsărit.

În curtea cortului erau:

a) *Altarul sacrificiilor*, de lemn de salcâm, îmbrăcat cu aramă, avînd cam la mijlocul înălțimeii, de jur împrejur, o tréptă. El era aședat la mijloc, în fața intrării în Sfînta, și servea pentru sacrificiile sângeróse și alte ofrande.

b) Ce-va spre mîadă-đi, între altarul sacrificiilor și intrarea în Sfînta, era un basin mărișor de aramă, *spălătorul*, în care preoții își spălau mânia și piciorórele înainte de a oficia.

Acéstă casă a lui Dumnezeu era portativă. În pustie, și chiar după ocuparea Canaanului, se muta din loc în loc. În lupta cu Filistenii, Evreii au perdut *sicriul legéii*, care, după o vreme, a fost înapoiat, dar nu s'a mai aședat în *cortul sfînt*, ci în casa unui preot (Abinadab), unde a stat pînă ce David l'a strămutat pe muntele Sionului, punîndu-l într'un cort anume făcut.

Atât cortul cât și cele din el și cele afară de

el nu aveaŭ numai destinațiunea de a menține unitatea religioasă a Iudeilor, ci avea o semnificațiune mai largă, care avea în vedere nu numai cercul Testamentului Vechiŭ, ci și mai departe. La acéstă gândire sîntem conduși de împrejurarea, că însuși Dumneđeŭ a rînduit cudeamăruntul nu numai modelul după care avea să se facă cortul, ci și sicriul, altarele și tóte cele trebuinciose la cult, determinând cu precisiune chîar măsurile și distanțele. Deci, tóte aceste semne vędute aŭ în sine și o însemnare simbolică cu privire la destinațiunea omului și la mijlócele date de Dumneđeŭ pentru ajungerea acelei destinațiuni. Fără a intra în determinarea simbolică amărunțită a tuturor obiectelor de cult, putem đice, în resumat, că, *curtea* cortului sfînt cu *spălătorul* ca simbol al curățirei interioरे și cu *altarul sacrificiilor* ca simbol al jertfirei vieței pentru Domnul, însemnéză starea de penitență a omului în acéstă viață; *Sfînta* cu *altarul tămăcerii* ca simbol al rugăciunei, cu *sfeșnicul* ca simbol al cunoșcinței căpătată prin revelațiune dumneđeiască și cu *masa pânilor punerei înainte* ca simbol al mulțămirei pentru darurile priimite dela Dumneđeŭ, este tipul vieței contemplative care înalță pe om din marginile vieței pămęnteșci către viața din lumea supranaturală, scopul lui final; *Sfînta Sfintelor*, în care nu străbătea nici lumină naturală, nici lumină artificială, ci abunda de lumina înaltă spirituală, spre care tind tóte silințele sufletului contemplativ,—este tipul stăreii sufletului unit cu Dumneđeŭ.

### §. 34. Templul lui Solomon.

După ce Evreii aŭ biruit pe toți vrășmașii și



aă ocupat Ierusalimul, oraşul acesta a devenit centrul lor politic și religios.

Ca să clădească un templu stabil și grandios, demn de nevedutul Rege Dumneđeș, Davíd a strîns aurul, argintul, arama și ferul trebuincios, a dat planul și a înflăcărat poporul ca să contribuie cu brațele la săvîrșirea acestei mari opere. Tot materialul l'a lăsat lui Solomon, fiul și succesorul sėu la tron, obligăndu-'l să construiască templul.

Solomon a completat materialul trebuincios, venindu-'i în ajutor și regele Tirului (Hiram) atăt cu material, căt și cu meșteri. După 7 ani și jumătate templul a fost terminat, construindu-se după modelul cortului sfînt, însă în mai mare și cu óre-carî adause.

Templul era lung de 60 de coți, lat de 20 și înalt de 30 de coți, făcut din petrii cioplite și acoperit cu lemne de cedru, peste care s'a fixat o pătură de marmură. *Sfînta* ocupa două din trei părți ale lungimei, iar *Sfînta Sfintelor* numai o parte. Ambele erau despărțite printr'un părete de lemn de cedru, în care era o ușă mare de lemn de maslin, cu țîținele de aur, pururea deșchisă, dar privirea în *Sfînta Sfintelor* era împedecată de o perde. *Sfînta Sfintelor* nu avea înălțimea de 30, ci de 20 de coți. În spațiul de de-asupra de 10 coți, cătî rămăneau pănă la nivelul de înălțime al *Sfîntei*, era tesaurul templului.

În *sfînta* se intra printr'o ușă de lemn de chiparos. Păreții interiori ai templului erau căptușiți cu scânduri de lemn de cedru, pe cari, ca și pe uși, erau săpate chipurî de heruvimî și alte ornamente, tóte aurite. În *Sfînta* erau fereste cu gratii de lemn, pentru ventilație, în partea de sus, spre acoperiș.

În *Sfînta Sfintelor* era *sicriul legei* ce fusese și în cortul sfînt. Sicriul era așezat între doi heruvimi mari, făcuți din lemn de maslin și aurii. Aripile dintre ei se întîlniau de-asupra sicriului, iar cele mărginașe ajungeau pînă în părății *Sfîntei Sfintelor*. Acei heruvimi erau așezați cu fața spre *Sfînta*, avînd privirea spre sicriul legei.

În *Sfînta* era *altarul tămăcrei*. Apoi: în loc de un *sfeșnic*, ca în cortul sfînt, erau 10, cu câte șapte candelă: 5 sfeșnice de-alungul părătelui de mîadă-nópte și 5 de-alungul părătelui de mîadă-đi. În dreptul fie-cărui sfeșnic era câte o masă pentru pânile punerei înainte, adecă de tóte đece.

Imediat înaintea *Sfîntei* era o tindă lată și înaltă cît și templul și lungă de 10 coți. Fațada era susținută de două columne frumoșe (numite: Iahin și Boaz).

De jur împrejurul templului — afară de partea de răsărit unde era intrarea — adecă paralel cu părății templului din spre apus, mēđă-nópte și mēđă-đi, se înălțau ziduri înalte de 15 coți, adecă pînă sub ferestrele *Sfîntei*, cu trei rînduri de camere în cari se păstraū veșminte preoțesci, unelte pentru sacrificii, vase sfînte și orî-ce era de trebuință la cult.

De jur împrejurul templului era o curte numită *tinda preoților*, închisă cu un zid acoperit cu lemn de cedru. În acéstă curte era: *altarul sacrificiilor*, de o mărime colosală; *spălătorul* de aramă, numit și *marea de aramă* din cauza mărimei lui, așezat pe spatele a 12 boi de aramă; alte *đece spălătoare mai mici* așezate cinci de o parte și cinci de cea-l-altă, în partea de răsărit a tindei preoților.

Curtea acéstă primă era încungiurată de o altă tindă numită *tinda cea mare* pentru popor. In zidul ce închidea acéstă curte erau camere ce serveau preoților în timpul exercițiului funcțiunei la templu.

In partea de răsărit a acesteï din urmă curți era grandioasa galerie a lui Solomon.

Templul și curțile erau dispuse în formă de terase, așa că templul era pe terenul cel mai înalt al muntelui *Moria* pe care a fost construit.

Cu ocasiunea inaugurărei templului s'a făcut rugăciuni și sacrificii timp de 7 zile. După ce Solomon a terminat rugăciunea consacrărei, Dumnezeu s'a arătat în formă de nour de-asupra sicriului legēi și s'a pogorit foc din ceriū care a consumat sacrificiile aduse.

După mai bine de patru sute de ani de existență, templul acesta, prădat de mai multe ori și profanat prin idololatrie, apoi reînnoit, a fost ars și distrus de Nabusaradan, generalul lui Nabuhodonosor (Nebucadnezar), care luă și duse în Babilon vasele scumpe câte mai rămăseseră.

### §. 35. *Templul lui Zerubabel.*

Evreii scăpând din exiliul babilonic redobîndiră obiectele sfinte ce fuseseră luate din templu și li se încuviință de a-și reconstrui templul, dându-li-se de către Cir regele Perșilor și ore-carī ajutore pentru acésta.

Maï întâi s'a făcut altarul sacrificiilor în locul unde fusese odinioară. Apoi, sub Zerubabel guvernatorul și Iosua arhiereul s'a pus temeliile templului, în al doilea an după înapoiarea din captivitate. Din cauza cunoscută (veđi §. 32, 3.), Samarinenii aū intervenit și reedificarea templu-

lui a fost oprită de regele Artahşaşta, dar nu după multă vreme, sub regele Dariu Istaspe, lucrul a fost reînceput și dus la bun sfârșit.

Acest *al doilea templu*, numit încă și *templul lui Zerubabel*, va fi avut dimensiuni mai mari decât primul templu, adică al lui Solomon, dar în strălucire și avuție era cu mult inferior.

În *Sfînta Sfintelor* nu mai era *sicriul legei*, căci fusese nimicit de când cu luarea Iudeilor în captivitate; în locul lui era acum o *pétră*.

În *Sfînta* era *altarul tămâerei*, dar numai un *sfeșnic* de aur și numai o *masă pentru pâmile punerei înainte*.

*Altarul sacrificiilor* era de *pétră*, nu de *aramă*, ca mai înainte.

De alt-fel și la acest templu era *tinda preoților*, *tinda pentru popor*, camere de serviciu, portice sau galerii și porți. Curtea, tinda sau ocolul cel mai dinafară a fost întărit mai târziu cu ziduri înalte și puternice.

Antioh al IV-lea Epifane a introdus în acest templu cultul idololatrii. În timpul Maccabeilor a fost înnoit și sfințit de-a două oări; totuși a suferit mai multe stricăciuni din partea lui Pompei (an. 63) și a lui Irod cel Mare (an. 37 înainte de Christos).

### *§. 36. Templul restaurat de Irod.*

Irod Idumeul sau Irod cel Mare ocupase tronul iudaic (an. 37 înainte de Christos) cu ajutorul Romanilor, lucru foarte neplăcut Evreilor. Pentru a-și câștiga trecere și simpatie înaintea poporului, Irod s'a hotărât (pe la an. 23 înainte de Christos) să restaureze templul lui Zerubabel. Spre acest scop a strâns materialul trebuincios și a tocmii meșteri necesari. Zece mii de preoți

aŭ fost deprinși în arta sculpturii în lemn și în cioplirea petrilor, și, timp de un an și jumătate s'a lucrat și s'a terminat de către acei preoți, templul propriu ȃis. După trecere de opt ani de muncă erau terminate vestibulele sau tinȃdile și zidurile exteriore, cu tóte că lucrul s'a terminat definitiv de abia pe la anul 64 după Christos, a-decă cu vr'o patru ani mai înainte de dărimarea Ierusalimului și templului la anul 70.

Cu tóte însemnatele schimbări ce s'aŭ introdus de Irod, planul lui Zerubabel a rēmas acelaș.

Locul ocupat de clădirile sfinte forma un patrat regulat, de 500 de coți fie-care lature. Clădirile, tinȃdile și galeriile erau dispuse în terase. Templul, situat în partea cea mai de sus, lucea ca o flacără și strălucea ca zăpada. Întrēga clădire, vėđută de departe, avea și aerul unei fortărețe înfricoșate și aerul unui palat măreț. Marmura albă și plăcile de aur abundaŭ.

Zidul cel mai dinafară avea, în partea de apus, patru porți prin cari se intra în *curtea păgănilor*, în care putea intra ori și cine, decī și păgăni. Aici erau două galerii: una la răsărit numită *a lui Solomon* și alta la mīadă-ȃi numită *galeria împėrătescă*. Aici stăteau pe timpul Mântuitorului schimbătorii de bani și vīnȃdătorii de sare, unt-de-lemn, tămăe, porumbei, turturele, boi, junci, oi și miei.

Curtea acēsta era despărțită de *curtea Iudeilor* mai întâi printr'un parmaclīc solid de pėtră și, la distanȃa de ȃece coți, printr'un zid puternic și mare. Pe stīpii parmaclīcului erau table cu inscriȃiuni în limba latină și grēcă, prin cari se interȃicea păgănilor și Iudeilor necurați, sub pedepsă cu mórte, pășirea mai înlăuntru. Zidul din

dosul parmaclîcului, care zid încungîura *curtea Iudeilor*, avea patru porți spre mîadă-și, patru spre mîadă-nópte și una spre răsărit, ce se numia Frumósa saú a lui Nicanor. Fie-care pórtă avea cîte o scară cu cîte 14 trepte. Cîte una din porțile laterale servea pentru intrarea femeilor, restul, pentru intrarea bărbaților. Prin pórtăa lui Nicanor intrai în *curtea femeilor*, care era în partea de răsărit. *Curtea bărbaților* era spre apus. Ambele erau despărțite printr'un zid. În interiorul curței femeilor, pe lângă zid, era o galerie cu mai multe rînduri de colóne. Din distanță în distanță, între aceste colóne, erau aședate 13 cutii pentru strîngerea darurilor dela Israiliții pi-óși (gazofiláchii).

După despărțitura pentru femeii urma cea pentru bărbați, de jur împrejurul curței preoților. Din curtea femeilor se putea trece în curtea bărbaților prin o pórtă cu o scară de 15 trepte pe care, în anumite zile, cântau preoții, acompañați de instrumente musicale, Psalmii *treptelor*.

Imediat în jurul templului era *curtea preoților*, despărțită de *curtea bărbaților* printr'un parmaclîc de pétră. În partea de răsărit a *curței preoților* era altarul sacrificiilor, marea de aramă saú spēlătorul și mai multe mese de marmură, cari serveau la junghierea animalelor aduse pentru jertfire. În partea de apus a acestei curți, pe un loc mai înalt, era propriul templu. Intrarea în el era închisă de o ușă în două canaturî, sculptată în aur și încoronată cu o córdă mare de viță de vie de aur, cu struguri ca de un stat de om de mari, ce atârna de-asupra intrărei. În *Sfinta* era masa pânilor punerei înainte, sfeșnicul și altarul tămăerei. După catapetasmă—o perdea lată pe care

erau desemnați heruvimi cu aripile mari — era *Sfinta Sfintelor*, deșartă; numai o pétră era acolo, ca simbol al tronărei lui Dumneșeu. În partea de afară a laturilor templului erau 38 de cămări, în trei etaje, de câte 10 coți de late.

În curtea păgânilor și în curtea Iudeilor s'a petrecut multe scene din viața Mântuitorului; aci El a deșteptat atențiunea poporului și a neli-niștit sinedriul și autoritatea religiósă iudaică.

Templul acesta, deși prefăcut de Iudei într'un fel de bâlcău, căci în locul de rugăciune se schim-bau bani, se alegeau și se vindeau animalele pen-tru sacrificiū, totuși era atât de măreț și de lu-xos, în cât unul din Apostoli a șis Domnului, într'o șa, după ce aș plecat dela templu: «Ivățătorule, veși ce fel de petrii și ce fel de zidiri! Iar Iisus răspunșend a șis lui: veși aceste zidiri mari? Nu va rêmânea aici pétră pe pétră, care să nu se risipescă» (Marcu 13, 1—2), aceea ce s'a și întêmplat la anul 70.

Pe locul templului acestuia a zidit împêratul Adrian un templu pentru Joe Capitolinul, iar pe locul unde era *Sfinta Sfintelor* s'a aședat statuea acestui împêrat, reprezentat călare.

Impêratul Iulian apostatul (paravatul), în ciuda profetiei lui Christos, pe care îl ura, a voit să reedifice templul Iudeilor (363), dar n'a isbutit, căci, după ce clădirea s'a surpat de trei ori, în chip miraculos, însuși împêratul, într'un rêsboi în contra Perșilor, a murit străpuns de o săgétă; 'și-a prins din sânge, cu mâna, l'a arurcat spre ceriș și a exclamat: «Ai învins Galileene!».

Astă-și, în locul templului, stă Moscheea lui Omar.

Spre apus de acéstă moschee mai este un rest

de zid vechiū, unde, după două mii de ani, ađi, Evreii din cele patru părți ale lumii vin aci spre a se atinge de el, îl sărută, plâng, îl udă cu lacrimile lor, și, prin atingere, reînnoesc focul nestins al speranțelor lor . . . zadarnice.

### §. 37. Sinagoge.

Unul dintre mijlócele pentru conservarea unităței religioase și cunoșcinței legēi în poporul evreū, era și *Sinagoge* sau casele în cari se făceau rugăciuni publice și se cetea legea.

Sinagoge erau nu numai prin orașele Palestinei, ci și prin țerile pe unde erau Iudei. Ele se construiau, pe cât se putea, pe malul mării sau pe lângă riuri, unde spălăturile prescrise se puteau face mai cu înlesnire.

La păretele din spre Ierusalim era în sinagogă un *sicriū* în care se păstraū cărțile sfinte. În sinagogă mai erau: o *catedră* pe care se aședa legea când era să se cetescă; *sfeșnice* sau *candele* pentru iluminat sinagoga sâmbăta și în alte sêrbători; *scaune* pentru bărbați și femei. Femeile stăteau deosebite de bărbați. Atât bărbații cât și femeile ședeau în așa pozițiune, ca față să le fie întorsă spre *sicriū*. Cărturarii și bêtărniș stăteau cu fața spre popor.

Cultul dumnezeesc în sinagoge se făcea așa: unul din cei de față, fiind îmbrăcat în haina de rugăciune și purtând filacteriile, <sup>1)</sup> rostea o rugă-

<sup>1)</sup> Pe bucățele de pergament se scriau patru texte biblice pri-vitoare la rêsplata divină pentru păzirea legēi, la dragostea către Dumnezeu, la consacrarrea celor întâi născuți și la serbarea Paștilor. Acele bucățele de pergament se păstraū în două cutióre. Evreii în timpul rugăciunei le legaū cu curele: una la frunte între ochi și alta la mâna stângă, ca semn că legea trebuie observată cu inima și mintea. Acestea erau filacteriile. Evreii își exprimaū



ciune. Apoi se citea o parte din lege (paraşă) şi o parte din profeţi (haftară), în limba ebraică, apoi, pe timpul lui Christos, aceleaşi părţi din lege şi profeţi se citeau şi în traducere, care era ori aramaică, ori grăcă. Asupra celor citite se făceau explicări de către ori şi cine. După aceea urma binecuvântare din partea preotului. Poporul răspundea: Amin (=aşa să fie).

Fie-care sinagogă avea un superior numit: *maï marele sinagogeï*. Acesta împreună cu *sfatul* bătrânilor ţinea ordinea în comunitate, muştra, bătea ori excomunica pe călcătorii legii şi avea grijă de săraci. Milele se împărţeau săracilor de un slujitor anume, de un diacon. Fie-care sinagogă mai avea un curier, care purta corespondenţa, se interesa de afacerile externe ale sinagogeï şi citea în sinagogă; apoi un servitor, care, pe lângă alte servicii ce făcea în sinagogă, executa şi pedepsele ce le rostea *sfatul* bătrânilor sub preşedenţia *maï marelui sinagogeï*.

### CAP. III. PERSONALUL CULTULUI.

#### §. 38. *Leviții*.

Tribului lui Levi i s'a încredinţat preoţia. El avea să păstreze legea, să înveţe pe popor acea lege şi să o predea nealterată succesorilor. Pentru ca membrii acestui trib să aibă neîncetat prilejul de a corespunde după vrednicie misiunii ce i s'a încredinţat, legea 'i-a pus în situaţia de a nu fi absorbiţi de grijile lumeşci, căci, după o-

---

reverenţa către ele, sărutându-le. De se întempla cui-va să le scape şi să cadă jos, atât el cât şi cei de faţă trebuiau să poştască totă ziua aceea. Le întrebuiţau numai bărbaţii după ce treceau de vîrsta de 13 ani. Se credea că prin filacterii se depărtează spiritele rele şi toate răutăţile.

cuparea Canaanului, lor nu li s'a dat pământ ca proprietate, ci câte patru orașe în fie-care din cele 12 teritorii ale celor 12 triburi; apoi: pârga și dicîma din róde și din animalele domestice, ce trebuiau aduse ca dare lui Dumnezeu; în fine o anumită parte din sacrificii.

Preoția la Evrei avea trei trepte: leviții, preoții și arhierul.

Arhieria și preoția a fost rezervată familiei lui Aaron, iar starea de *levit* a fost dată celor-l-alte familii din tribul Levi. La trépta de arhieru puteau ajunge numai capi familiei lui Aaron.

*Leviții* ocupau în Canaan 35 de orașe și erau ajutătorii preoților, mijlocitori între preoți și popor, și, sub ordinele preoților, plineau următoarele: În pustie luaș séma să nu se atingă cine-va de cortul sfînt, și nici ei nu se atingeau. Transportau cortul sfînt și cele din el, fără a le vedea, după ce erau învelite de preoți. În Canaan păziau cortul sfînt, și după aceea templul, și puneau la dispoziția preoților cele trebuincioase pentru cult, în curtea preoților. Ei se ocupau cu strîngerea dicîmei și dărilor, și aprovizionau templul cu cele de trebuință. Ajutau pe preoți la junghierea animalelor pentru sacrificii și cântau la cultul divin.

În timpul lui David erau 38.000 de leviți cu oficii diferite: ajutători ai preoților la cult (24 de clase), portari, judecători, genealogi, cântăreți, musicanți.

Portul lor era ca și al celor-l-alți Evrei.

### §. 39. *Preoții.*

Preoții erau membrii familiei lui Aaron. Numai aceștia plineau cele ale preoției. Ori și care al-

tul ar fi voit să facă pe preotul, era pedepsit cu mörte.

Lor li s'a dat în Canaan 13 de orașe. Intreține-rea lor se compunea din: a deca parte din dicimă; apoi pârga din seceriș, vie, masline, pöme și primul născut ~~de la xómeni~~ și dobitoce. Primii născuți ai ómenilor se rescumpărau cu bani. Tot ast-fel și animalele domestice necurate. Animalele domestice fără cusur și întâi născute se sacrificau, rămânând preoților peptul și spata dréptă. În folosul preoților erau pïeile animalelor sacrificate și eventualele daruri ce se aduceau la templu.

Preoții intrau în *Sfînta*, aprindeau séra și diminéța tãmăe pe altarul tãmăerei, curăteau candelile și schimbau sâmbăta pânile punerei înainte. În curtea preoților, întrețineau focul pe altarul sacrificiilor, curăteau acest altar, aduceau sacrificiul de séră și de diminéță, binecuvântau poporul, vërseau sângele animalelor și ardeau cărnurile pe altar. Apoi: învățau și judecau poporul, vesteau ȓilele de sərbători, constatau cu leviții pe cei bolnavi și pe cei vindecați de lepră, etc.; în caz de rësboiü îmbărbătau oștirea prin cuvintări entusiaste.

În exercițiul funcțiunei sacerdotale preoții aveau următoarea îmbrăcăminte: pantalonî scurți, o cămașă lungă cu mâneci, briu și mitră; picior-rele góle. În cel-l-alt timp îmbrăcăminte lor era ca și a celor-l-alți Evrei.

La preoție nu erau admiși cei cu defecte fizice și morale.

Davíd a împărțit pe preoți în 24 de clase (efimeriți). Fie-care clasă era condusă de un superior numit mai târđiü cu titlul *onorific* de arhierëu. Împărțirea acésta era și pe timpul Mân-

tuitarului (Luca 1, 5). Prin tragere la sorți fie-care clasă se rânduia la templu pe câte o săptămână, începând de sâmbăta.

Cu dărâmarea templului, la anul 70 după Kristus, preoția legei vechi a apus.

### §. 40. *Arhiereul.*

Aaron, frate mai mare al lui Moise, a fost primul arhiereu al Evreilor. In această înaltă treptă 'i-a urmat cel care devenea capul familiei sale. Arhiereul era șeful preoților și leviților. Numai el putea intra în *Sfânta Sfintelor* și anume o dată pe an, la *sărbătorea împăcării*, când săvârșea arderea de tot și aducea sacrificiū pentru păcat, atât pentru sine și pentru tot cinul preoțesc, cât și pentru tot poporul. Arhiereul consulta voea lui Dumnezeu în afaceri importante privitoare la teocrație, prin sorții sfinți: Urim și Tumim (arătarea și adevărul), și o comunica poporului. In afacerile judecătorești, ce erau de competența preoților, arhiereul era judecătorul suprem. Pe lângă că el era șeful preoțimei, putea săvârși toate cele ale preoției, Cele enumerate mai sus erau numai de competența lui. Arhiereul stătea în slujba sa până la mörte, dacă nu contracta vre un defect fisic, sau de nu se făcea vinovat de vre o abatere.

Pe lângă îmbrăcăminte preoțescă, cu care se înveșmînta când intra în Sfânta Sfintelor, mai avea o îmbrăcăminte proprie demnităței arhierești, compusă din: *meil*, țesut, nu cusut, fără mâneci, cu o deșchișetură în partea de sus, mai scurt decât cămașa preoțescă, având clopoței de aur pe póle. *Efodul*, ce se purta peste meil, atárnând o parte pe pept, alta pe spate, făcut din tort

răsucit, pe umeri fiind prins cu cătărămi de aur, având fie-care câte o pétră scumpă de smaragd, pe cari erau săpate numele celor 12 triburi; părțile de jos se țineau strînse de corp cu ajutorul unui briu de tort răsucit. Peste efod se purta *hoșenul*, un pectoral, un fel de buzunar patrat, din stofă, ca și efodul, legat de efod, având pe partea dinainte patru rânduri cu câte trei petrii scumpe, cu numele celor 12 triburi; în pectoral se purtau sortii sfinți: Urim și Tumim, despre cari nu se știe alt decât că, prin ei se consulta voea lui Dumnezeu. Pe cap arhiereul purta *mitră*, peste care, de-asupra frunței, era legată o diademă de aur pe care erau săpate aceste cuvinte: «Sfint lui Iehova.» Aceste veșminte arhierești se purtau peste cele preoțești.

*Insemnare.* Mai întâi la cortul sfânt și apoi la templu s'aũ adaus și servitorii de rând sau sclavi ai locului sfânt, cari tăiau lemne, aduceau apă, etc. La acest serviciu erau admiși atât bărbați cât și femei dintre acei Evrei cari renunțau de bună voe la libertate și deveneau slugi ale locului sfânt, și nu puteau eși din această stare decât cu un preț de rescumpărare. Mai târziu regii aũ dăruit sclavi de-ai lor pentru ca să plinescă la templu trebile de rând. Din această cauză, servitorii aceia se numiau: *cei dăruiți*.

#### CAP. IV. SACRIFICIILE.

##### *§. 41. Felul sacrificiilor și ritualul lor.*

După căderea în păcat omul se găsește în viața din lumea acesta în stare de penitență. În vederea acestei stări, Dumnezeu a prescris, prin

Moise, anume ceremonii de cult, prin cari omul să-și manifeste atîrnarea dela Dumnezeu și să năzuiască spre ajungerea destinațiunei sale, care este viața cea fericită în lumea supranaturală.

Centrul cultului mosaic consista mai ales din sacrificii, al căror material se lua din regnul animal și din regnul vegetal. Erau, deci, *sacrificii sângerose și nesângerose*. Evreii nu puteau mânca orî-ce le-ar fi plăcut. Cercul alimentațiunei lor era restrîns. Mai restrîns era încă, în ceea ce privea sacrificiile, căci nu se puteau aduce la altar decât vite cornute, oi, capre, turturele și pui de porumbel, tóte fără defecte; apoi: semințe, făină, pâni, turte, unt-de-lemn, tămâe sare și vin.

Unele sacrificii sînt *prescrise* de lege, altele sînt numai *regulate* prin lege. Din acest punct de vedere avem, deci: *sacrificii obligatorii* și *sacrificii facultative*. Din cele obligatorii unele sînt *ordinare*, cari se aduceau la anumite timpuri și ocaziuni, altele sînt *extraordinare*, cari se aduceau o dată pentru tot-de-una sau se repetau în casuri anume.

Sacrificiile *ordinare* erau de trei feluri: *ardea de tot* sau olocaustul, care se aducea de acei ce se simțiau în relațiune neturburată cu Dumnezeu; *sacrificiul pentru păcat și pentru culpă* sau *sacrificiile de reconciliare* ori de împăcare, cari se aduceau de acei ce aveau conștiința, că prin faptele lor au alterat raportul lor cu Dumnezeu; și *sacrificiile de pace sau de mîntuire*, ca semne vădute pentru starea de relațiune nealterată cu Dumnezeu.

Pe unele sacrificii din acestea, legea le numește *prea sfinte*, iar pe altele numai *sfinte*. Aceea ce nu se ardea din *sacrificiile prea sfinte*, se con-

suma numai de preoți la templu; iar aceea ce nu se ardea din *sacrificiile sfinte*, se putea întrebuința ori pentru ospețele ceremoniale la templu, ori afară de templu, în familie.

Cu ocasiunea aducerei sacrificiilor se observa următorul ritual:

Animalul de sacrificat se înfățișa lui Dumnezeu de către însuși sacrificatorul, înaintea ușei Sfintei.

După aceea preoții cercetau animalul spre a vedea dacă îndeplinește condițiunile legale.

La sacrificiile private însuși aducătorul sacrificiului impunea animalului mânil. La sacrificiile de obște, lucrul acesta îl făcea bătâni poporului. La cele-lalte sacrificii, cerute prin lege, nu se impunea mânil, nici la cele ale păgânilor, precum nici la paseri.

Animalul se junghia de leviți și preoți în partea de mîadă-nópte a altarului. Insuși arhiereul junghia animalele în ziua împăcării.

Sângele se scurgea într'un vas și se vërta lângă altar. Alte întrebunțări ale sîngelui se vor arăta la fie-care sacrificiu în parte.

Paserile nu se junghia, ci li se rupea gâtul, iar sângele li se scurgea în partea de jos a altarului sacrificiilor.

Mai de mult însuși sacrificatorul, iar mai apoi numai preoții și leviți jupuiau animalul de piele, și carnea se desfăcea în bucăți.

Carnea se ardea pe altar, ori tótă, ori numai o parte, după cum era felul sacrificiului. De rêmânea vre o parte ne arsă, la unele sacrificii acel rest se ardea în afară de tabără sau de oraș, la altele acel rest se mânca de preoți la templu, în sfișit la altele acel rest se mânca

parte de preoți, parte de acei cari aduseseră sacrificii.

Paserile nu se jupuiaă; li se scotea și li se lepăda gușa, li se dejghina aripile și apoi se ardeaă întregi pe altar, după ce li se smulgiaă penele și li se curățaă măruntaele.

La aducere de sacrificii din regnul vegetal se observa acest ritual: Dacă vre un laic aducea tămâe, făină stropită cu unt-de-lemn, semințe, turte, etc., preotul ardea numai o parte, împreună cu tămâia; restul îl mâncaă, nedospit, preoții, în curtea lor.

Dacă un asemenea sacrificiū se aducea de vre un preot, totul se ardea.

Dacă la sacrificiul sângeros de laudă saă mulțămire se adăogea și unul vegetal, numai o parte se înălța lui Iehova, și acea parte rămânea preotului care junghiase animalul și vërsase sângele la altar, iar restul se dedea aducătorului de sacrificiū spre a-î servi la ospëțul ceremonial.

Ca condiție neapărată pentru ori-ce aducere de sacrificiū era și aceea, ca aducătorul să fie în perfectă stare de curăție.

#### §. 42. *Arderea de tot.*

Arderea de tot saă olocaustul era un sacrificiū care se aducea numai de acela care se simția că este în pace cu Dumneđeū. Se numește *ardere de tot*, pentru-că se ardea tótă carnea, prin foc înălțându-se la Dumneđeū. Pentru acest sacrificiū erau admise numai animale de gen bărbătesc. La paseri nu se cerea acésta. Dacă se aducea ca jertfă vre un junc, berbece saă țap, trebuia să se adauge și sacrificiū de mâncare ve-



getală și de băătură. Acest adaus lipsia dacă sacrificiul consta din paseri. Pielea animalului rămânea preotului.

Dacă se aduceau de o dată mai multe feluri de sacrificii, ordinea ce trebuia păzită era acesta: sacrificiul pentru păcat și culpă sau sacrificiile de împăcare, arderea de tot, sacrificiul de pace sau de mântuire.

În fie-care zi, séra și dimineța, se aducea la locul sfânt câte un miel, ca ardere de tot.

Acest sacrificiū simbolisa, că omul se predă cu totul lui Dumnezeu spre învoire și sfințire desăvârșită.

### §. 43. *Sacrificiile de împăcare sau de reconciliare.*

Aceste sacrificii se aduceau de acei cari prin faptele lor vrute sau nevrute turburaseră pacea cu Dumnezeu, și erau de două feluri: *sacrificiū pentru păcat și sacrificiū pentru culpă*, cari se aduceau cu scopul, ca păcătosul să fie ertat de către Dumnezeu.

Aceste sacrificii nu se aduceau ori și când, ci numai în casurile determinate prin lege.

1. *Sacrificiul pentru păcat* se aducea cu scopul de a se erta anumite păcate săvârșite din slăbiciunea firei omenești, prin călcarea vre unui drept teocratic sau cetățenesc <sup>1)</sup>. Un asemenea sacrificiū se aducea atât pentru poporul întreg, în anumite timpuri, cât și pentru persoane particulare, la vremi nedeterminate.

<sup>1)</sup> Călcarea cu știință și voință a vre unei rânduirii dumnezeiești, precum: profanarea sâmbetei, netăierea împrejur, se pedepsia cu mörte.

Timpul legal pentru aducerea acestui sacrificiū, și anume jertfirea unui țap, pentru ertarea păcatelor poporului întreg, era: prima și a fie-cărei luni, paștile, rusaliile, șiua împăcării.

Păcatele personale, pentru cari se aducea sacrificiū pentru păcat, erau: după curățirea femeilor în urma nașcurei (o turturea sau un pu de porumbel și încă un miel ca ardere de tot; de era femeea săracă aducea și pentru arderea de tot, o turturea sau un pu de porumbel); după curățirea de lepră (un miel și ardere de tot); la sfirșitul nazireatului (o oie); călcarea din nebăgare de sémă a vre unei porunci dumnezeesci de către vre un preot (un junc); nedepunerea jurământului cerut; neîndeplinirea vre unei promisiuni date cu jurământ; atingerea de ce-va necurat; etc.

Animale mai mari pentru jertfire, cerute de lege, se puteau înlocui, de cei săraci, cu turturele și porumbeii. Dacă nici de acestea nu se puteau aduce, era de ajuns, pentru păcate ordinare, puțină făină de calitate bună.

Carnea dela sacrificiul pentru păcat, ce se aducea pentru preot, pentru popor și la șiua împăcării, se ardea în afară de templu, afară de grăsimea de pe măruntae, rărunchi cu grăsimea de pe ei și din interiorul cósnelor, praporul ficatului și cода cea grasă a unor oi; tóte acestea se ardeau pe altarul sacrificiilor, ca și la tóte sacrificiile ce se aduceau pentru păcat.

Cu sângele dela sacrificiul pentru păcat din șiua împăcării se stropia în Sfinta Sfintelor spre siciul legei sau scaunul împăcării, se stropia la altarul tãmăurei, ungându-se și cele patru colțuri de sus ale lui; iar cu sângele dela sacrificiul pentru

pecat, adus pentru preot și popor, se stropia spre perdeaua Sfintei Sfintelor și se ungea altarul tămăreii; restul se vărsa lângă un părete al altarului pentru sacrificii.

La cele-l-alte sacrificii pentru pecat se ungeau cu sânge colțurile de sus ale altarului sacrificiilor, iar cu restul se făcea ca mai sus. Din carne se ardeau părțile numite, iar restul îl mâncau numai preoții, nu și femeile lor, la locul sfânt, un asemenea sacrificiu fiind considerat ca prea sfânt.

2. *Sacrificiul pentru culpă* era tot un sacrificiu pentru pecat, dar se deosebea de acesta prin împrejurarea, că se aducea ca despăgubire și ca satisfacere pentru abaterea comisă, ca ast-fel respectivul să redobândească drepturile teocratice pierdute. Dacă vre unul s'ar fi atins de pârگا și dicima cuvenită lui Dumnezeu, sau s'ar fi atins de averea cui-va, etc., nu numai că era obligat de lege la despăgubire, ci trebuia să aducă și un sacrificiu numit de culpă, și anume un berbec. Acest sacrificiu nu se putea înlocui cu nimic. Cel curățit de lepră, și nazireul care s'ar fi pângărit prin atingerea de vre un cadavru, putea aduce un miel de un an (nótin) ca sacrificiu pentru culpă. Sângele animalului se vărsa în jurul altarului pentru sacrificii; din carne se alegeau părțile menite a se arde pe altar și se ardeau; restul îl consumau preoții la locul cel sfânt. Berbeculele nu se junghia mai înainte de a fi prețuit de către preot. Cu acesta se făcea din animal un obiect de despăgubire, care compensa culpa celui ce aducea sacrificiul.

§. 44. *Sacrificiile de pace sau de mântuire.*

Prin aceste sacrificii se înțelegeau: sacrificiile

de laudă sau de mulțămire, sacrificii de promisiune și sacrificii de bună voe. Ele se aduceau de acei cari erau conștienți de starea lor grațială. Deosebirea dintre ele consista numai în privința intențiunei cu care se aduceau. Ca animale de sacrificat erau admise de ambele genuri; ba la sacrificiile benevole erau admise și animale cari aveau defecte: vre un picior mai lung sau mai scurt,—ceea ce la alte sacrificii nu era permis. După ce se vërșa sângele și se ardeau părțile destinate a se arde pe altar, o parte din carne, și anume armul\* drept, se dedea preotului; peptul, după ce se aducea lui Dumnezeu ca dar legănat, rămânea preoților, cari îl mâncau împreună cu membrii familiilor lor în orî și care loc, însă curat. Legănarea peptului ca dar se făcea așa: peptul animalului se așeđa pe mânilor celui ce aducea sacrificiul; preotul punea mânilor sale sub ale aceluia, și amendoi legănau darul spre Sfînta și înapoi. Ceea-l-altă parte de carne rămânea sacrificatorului; el făcea din ea ospet în familie, chemând și vèduve și săraci. Carnea dela sacrificiul de laudă sau de mulțămire trebuia mîncată în aceeași ȃi. Carnea dela cele-l-alte două sacrificii de pace se mîncea și în ȃiua sacrificărei și a două ȃi. De rămânea ce-va și pentru a treia ȃi, nu se mai mîncea, ci trebuia să se ardă. Faptul că s'ar fi putut mîncea din acea carne și a treia ȃi, constituea nu numai un pecat, ci atrăgea după sine și împrejurarea, că sacrificiul adus nu mai era considerat ca atare. Cărnurile dela aceste sacrificii erau considerate ca sfînte, și cei ce le mînceau, trebuiau să fie în stare de curăție.

\*pe ce lim  
român  
dialect  
munte

*Insemnare:* Arderea de tot, sacrificiile de îm-

păcare saŭ de reconciliare și sacrificiile de pace saŭ de mântuire, erau sacrificii sângeróse ordinare.

§. 45. *Sacrificiul vegetal de mâncare și sacrificiul de băutură.*

Aceste sacrificii erau tot din cele ordinare, însă nesângeróse. La templu se puteau aduce: semințe, grăunțe, făină, azime, pâni, turte, la cari se adăogeaŭ: unt-de-lemn fin, sare, tãmâe și vin.

Sacrificiul vegetal de mâncare și sacrificiul de băutură (libațiune) se aduceau ori singure, ori se adăogeaŭ la arderile de tot și la sacrificiile de pace saŭ de mântuire.

Dacă *sacrificiul de mâncare vegetală* se aducea singur, se proceda ast-fel: se lua din semințe, din făină amestecată cu unt-de-lemn și din turte prefăcute în bucăți, ca o mânã, și presărându-se cu tãmâe, se ardeaŭ pe altar. Restul se consuma de preoți la templu ca parte dintr'un sacrificiŭ prea sfint, prefăcând făina în azime. Tot ast-fel se proceda și când acest sacrificiŭ se adăogea la arderea de tot pentru particulari. Sacrificiul de mâncare vegetală adus de vre un preot se ardea întreg pe altar.

Sacrificiul de mâncare vegetală servea și ca adaus la arderile de tot pretinse de lege și la sacrificiile de pace saŭ de mântuire. Adausul acesta consta din făină, unt-de-lemn și vin.

Legea mosaică nu cuprinde ritual pentru sacrificiul de băutură, nici instrucțiuni pentru întrebuițarea vinului la sacrificii.

§. 46. *Sacrificiile extraordinare.*

Sacrificii extraordinare erau acelea cari s'au

adus o dată pentru tot-de-una, sau se aduceau în împrejurări speciale.

O singură dată s'a adus: sacrificiul *legăturii* și sacrificiul cu ocazia *sfințirii preoților și leviților*. Sacrificii extraordinare, cari s'a repetat, au fost: *sacrificiul de paști, sacrificiul împăcării, sacrificiul făcut de femeea bănuită că nu ține la fidelitatea conjugală, sacrificiul după curățirea de lepră, sacrificiul nazireului și sacrificiul vacii roșii.*

1. După ce s'a dat legea s'a adus lui Iehova arderi de tot și sacrificii de pace sau de mântuire. Sângele animalelor, jumătate s'a vărsat la altar și cu jumătate a fost stropit poporul de însuși Moïse, pe de o parte ca semn al providenței, iar pe de altă parte ca semn pentru păstrarea d'n partea poporului a credinței neclintite în Dumnezeu.

2. Cu ocazia consacrării leviților pentru serviciul Domnului, după ce au fost stropiți de Moïse cu apa curățirii (ce va fi fost acésta nu se știe), s'a sacrificat doi junci: unul ca ardere de tot și altul ca sacrificiu pentru păcat. Prin acésta leviții au fost curățiți și au devenit proprii pentru slujba ce le-a fost încredințată.

3. Sfințirea preoților s'a făcut așa: la ușa cortului, Aaron și fiii săi s'a spălat pe tot corpul, apoi au fost unși cu unt-de-lemn binecuvântat. După aceea s'a jertfit un junc și doi berbeci, la cari s'a adaus sacrificiu de mâncare vegetală. Ca preot servea Moïse. Aceste sacrificii de consacrare s'a repetat în șapte zile. În ziua a opta, după jertfirea unui vițel ca sacrificiu pentru păcat și a unui berbec ca ardere de tot, preoții cu arhiereul Aaron au intrat în exercițiul funcțiunii lor.

4. Despre sacrificiul pashal ne vom ocupa când ne va fi vorba despre sërbitóroa Paştilor (veđi §. 55).

5. Tot ast-fel şi despre sacrificiul împăcării, la sërbitóroa împăcării (veđi §. 58).

6. Soşia presupusă adulteră era adusă la templu spre a depune jurămênt de nevinovăţie şi să aducă ca sacrificiū făină de orz ca simbol al prepusului de necinste, iar nu făină de grâu, icóna faptelor bune.

7. Despre sacrificiul în urma curăţirei de lepră, şi despre sacrificiul nazireului vom vorbi mai la urmă (veđi §. §.: 47 şi 49).

8. Pentru curăţirea celor deveniţi necuraţi prin atingerea de cadavre omeneşci se întrebuinta cenuşă de vacă roşie, sacrificată în acest scop.— Vaca trebuia să fie tènără, roşie, fără vre o metéhnă şi să nu fi fost pusă la jug. Junghierea ei se făcea de un preot, în afară de tabără sau cetate. Cu sângele ei, scurs într'un vas, se stropia de şapte ori în direcţiunea spre cortul sfint, mai târđiū spre templu. Vaca se ardea întrégă. Cenuşa ei se păstra pentru întrebuintările ulterioare.

#### CAP. V. CURĂŢIRILE RELIGIOSE.

##### §. 47. *Curăţirile levitice, curăţirea în urma atingerii de cadavre, curăţirea leproşilor şi locuinţelor, etc.*

1. Legea mosaică ferea pe Evrei de necurăţii pe cari, dacă le aveau, nu erau admişi la cultul divin, la sacrificii, la ospeţe ceremoniale, ba, în unele cazuri, nici în comunitate cu cei-l-alti. Necurăţiile proveneau din atingerea de vre un om mort, de ose de om mort, de mormêntul cui-va, din atin-

gerea de vre un animal mort, fie animal curat sau necurat <sup>1)</sup>, din lepra la ómenī, case, și la stofe și piei, femeea în urma nașcerei, etc. Curățirile de asemenea necurății se numesc levitice.

2. Era privit ca necurat timp de șapte zile cel care s'ar fi atins de vre un om mort, de óse de om mort, de mormânt, sau ar fi intrat în vre o casă unde era om mort. Tot șapte zile era necurată casa în care a fost om mort și lucrurile de cari se atinsese acel om. Curățirea se făcea așa: se lua cenușă dela sacrificiul vacei roșii, se punea într'un vas, în care se turna apă de isvor, și se stropia cu isop în ziua a treia și a șeptea omul cel necurat, casa și lucrurile devenite necurate, după care totul devenea curat, însă omul mai trebuia ca în ziua a șeptea să-și spele îmbrăcămintea și să se scalde. Necurăția produsă prin atingerea celui ce era necurat prin mort, dura numai în acea zi, dacă își spela îmbrăcămintea. Tot o zi dura și necurăția prin cadavre de animale; respectivul trebuia, însă, să se scalde și să-și spele hănele. Lucrurile trebuiau spălate. Vasele de pământ se spargeau, cuptóarele se dărîmau.

3. Dacă cine-va se bolnăvea de lepră, cazul îl constata vre un preot, care îl declara necurat; pacientul trebuia să stea în vre un loc nelocuit. Vindecarea o constata tot vre un preot, după care urma actul de curățire ast-fel: se aduceau două paseri curate, un bețișor de lemn de cedru, lână văpsită roșu și isop. Preotul tăia o pa-

<sup>1)</sup> Animale necurate erau considerate tóte cele ce nu rumeșă, cele ce n'au unghii deplin despicate, hăarele răpitóre, șerpii, bróștele, lipitorile, șórecii, etc., paserile răpitóre, peștii fără solzi și aripi pentru înotat, cele sacrificate idolilor, animalele curate însă omorite de hăarele răpitóre și orī ce carne din care nu era scurs sângele.



sere, scurgându-i sângele într'un vas cu apă de izvor. Paserea cea vie, bețișorul de lemn, etc. se muia în acea apă cu sânge și se stropia de șapte ori cel vindecat. Paserei i se dedea libertate. Cel ce fusese bolnav se tunde, se scâlda și-'și spëla hañele, după care venea între ómeni, dar până după șapte ñile nu avea voie să intre în casa sa. În acea ñi se tunde din nou, se scâlda iarăși și din nou își spëla hañele. În ñiua a opta se ducea la templu cu un miel și unt-de-lemn ca sacrificiú pentru culpă, cu o mióră de un an ca sacrificiú pentru pëcat, cu un miel pentru ardere de tot și cu făină stropită cu unt-de-lemn ca sacrificiú de mâncare vegetală. Cu sângele dela victima pentru culpă preotul ungea partea de jos a urechei drepte a celui vindecat, degetul cel mare dela mână și piciorul drept al lui. Din untul-de-lemn adaus la sacrificiul pentru culpă, preotul pune în palmă și stropea de șapte ori spre altar, apoi ungea părțile corpului care fuseseră unse cu sânge; restul i-'l turna pe cap. Urmaú apoi cele-lalte sacrificii. Dacă cel vindecat era sărac, i se dedea voie ca animalele de sacrificiú pentru pëcat și ardere de tot să le înlocuiască cu o pereche de turturele sau de puí de porumbel.

4. Lepra caselor se arăta pe pãreți sub formă de pete verđii sau roșietice. Lucrul se constata de preot, care porunea închiderea casei pe timp de 7 ñile. Dacă în acest timp lepra se mai întindea, se scotea din zid partea atacată, se arunca departe de locuințe și în loc se făcea altă zidărie. Dacă lepra se arăta din nou și după această operație, casa se dărîma și materialul se arunca departe de locuințe, în loc necurat. Cel care ar fi intrat în vre o casă atinsă de lepră, devenea ne-

curat până séra și se curăța spălându-și hăinele.

5. Tot ast-fel se arăta lepra și la lucruri. Preotul închidea obiectul pe timp de 7 zile. După acest timp dacă se constata că lepra s'a întins, obiectul se ardea; dacă lepra nu făcuse progrese, obiectul se spăla și iarăși se ținea închis 7 zile, și dacă și atunci se vedeau aceleași pete, obiectul se ardea. De cum-va petele începuseră a-și perde fața, se tăiau părțile atacate și se ardeau, după care restul stofei sau al pieii se spăla din nou. Dacă și după acesta se mai iveau pete, obiectul se ardea; dacă nu, mai urma o spălătură și obiectul se putea întrebuința.

6. Femeea, după nașcerea unui băiat, era necurată 7 zile, după nașcerea unei fete, 14 zile. După acest interval se scălda și-și spăla hăinele și devenea curată, dar numai pentru cei din casă. După 40 de zile dela nașcerea unui băiat și după 80 de zile dela nașcerea unei fete, femeea trebuia să vină la templu și să aducă un miel pentru ardere de tot și un porumbel sau o turturea ca sacrificiū pentru păcat. Tot un porumbel sau o turturea putea aduce femeea și pentru ardere de tot, dacă era săracă, cum a adus și Maica Domnului. După acestea preotul o declara curată, la intrarea templului. Primul născut parte bărbătescă trebuia înfățișat lui Iehova și răscum-părat cu o sumă óre-care de bani.

#### CAP. VI. ACTE SACRAMENTALE, DE SACRIFICIŪ ȘI LITURGICE.

##### §. 48. *Actele sacramentale.*

Actele acestea erau două: *ungerea sfințitoare* și *tăierea împrejur* sau *circumcisiunea*.

1. Patriarhiī obicīnuiaū a unge cu unt-de-lemn

obiectele ce serveau pentru cult, precum petrele ce se ridicau în locurile unde se arăta Dumnezeu. Cu unt-de-lemn a uns Moise cortul sfânt și toate obiectele din el. Moise a făcut și mir sfânt compus din unt-de-lemn, smirnă, scorțișoră, etc., ungând pe Aaron și pe fiii săi și astfel consacându-i pentru slujba Domnului. Cu unt-de-lemn sfințit au fost unși regi și profeți. Acesta era *ungerea sfințitoare*.

2. Lui Avraam și urmașilor săi li s'au impus de Dumnezeu *tăerea împrejur* sau *circumcisiunea* ca semn al legăturii dintre ei și Dumnezeu. La acesta erau obligați și sclavii din casele Evreilor. Tăerea împrejur se făcea a opta zi după naștere de către tatăl, sau în lipsa lui de către alt evreu, chiar și de către femeii de-ale Evreilor. Cu acea ocaziune se dedea nume celui circumcis.

Prin circumcisiune omul devenea cetățean teocratic. Ea este tipul botezului prin care omul devine creștin și cetățean al cerului.

### §. 49. *Actele de sacrificiu.*

La actele de sacrificiu se număra: *promisiunile* sau *voturile* și *postul*.

1. *Promisiunile* sau *voturile* erau îndatoriri benevole pentru facerea unor acte neimpuse de lege, ci fiind pornite din curăția sentimentelor de supunere și ascultare către Dumnezeu, stăpânul a toate și dătătorul tuturor bunurilor trușeci și sufletești.

Promisiunile se făceau în casuri de restriște, și cu ocazia vre unei întreprinderi însemnate, și constau în: *a face ce-va*, sau în: *a se feri de ce-va*.

Pentru ca cine-va să ajungă la scopul dorit, sau ca drept mulțămită pentru ajungerea sco-

pului, putea promite să dea lui Dumnezeu ce-va ca *dar* (corban). Darul acela consta din orî și ce, afară de ceea ce omul era obligat prin lege să închine lui Dumnezeu (pîrga, dicîma și primul născut dela animale). Putea, deci, să promită a dărui lui Dumnezeu persoana sa, orî soția, orî copiii, sclavi și orî ce avere mobilă sau imobilă. Neîmplinirea promisiunii era păcat și se pedepsea. Persoanele și averea închinată lui Dumnezeu se puteau răscumpăra prin bani, ce se plăteau la templu, după aprecierea preoților; numai animalele proprii pentru sacrificii nu se puteau răscumpăra. Lucrurile ce nu se răscumpărau, se vindeau în profitul templului.

Promisiunea făcută de copil, sau de femeie cu bărbat, se putea anula de tată, sau de bărbat, însă numai în ziua când se afla despre acel vot. Se putea anula și după aceea și, atunci însă păcatul provenit din neîmplinirea votului, cădea asupra tatălui, sau bărbatului.

Voturile sau promisiunile constau și în ferirea de ce-va, în abținerea dela ce-va permis, iar aceasta spre prea mărirea numelui lui Dumnezeu. Cel mai însemnat dintre aceste voturi era *nazireatul*. Nazireul se obliga a se abține pe o vreme dela orî ce bătură amețitoare și a se feri în acel timp ca să nu se atingă de vre un cadavru. Pe tot timpul nazireatului nu trebuia să-și tundă părul. După împlinirea termenului de nazireat, nazireul aducea la templu un *netin* (mîel de un an) pentru ardere de tot, o mîoră de un an ca sacrificiu pentru păcat și un berbec ca sacrificiu pentru mulțămire; la acestea se adăugea sacrificiul de mâncare vegetală și de bătură. Intre riturile ce se observă era și acela, că nazireul își

tundea părul înaintea uşei templului şi-l arunca pe focul de pe altarul sacrificiilor. De cum-va nazireul era sărac şi nu putea aduce toate sacrificiile, îl ajutau cei cu dare de mână pentru ca să-şi procure şi să aducă la templu animalele trebuincioase.

Se putea întempla ca nazireul, în timpul nazireatului, să se necurăţescă prin atingerea de vre un cadavru. În acest caz mai întâi îndeplinea prescripţiunile legale dictate pentru asemenea împrejurare (vezi §. 47), apoi îşi tundea părul, aducea la templu o pasere pentru ardere de tot, altă pasere ca sacrificiu pentru păcat şi un miel de un an ca sacrificiu pentru culpă, şi începea din nou nazireatul promis.

În Sfînta Scriptură cetim, că erau unii nazirei pe totă viaţa, încă din pîntecele mumelor lor. Aşa a fost Samson, Ión Botezătorul.

2. *Postul* încă era practicat de Evrei. Legea moaică prevede aspră ajunare publică o dată pe an şi anume în ziua împăcării. De séra până séra nu se mânca nimic în acea zi. Dar nu numai atunci, ci şi în alte dăţi obicinuiau Evreii să postescă: când erau biruiţi de vrăşmaşi, când veneau calamitaţi asupra ţerei, etc. Posteau şi atunci când întreprindeau ce-va; posteau pentru ca Dumnezeu se le vină în ajutor cu graţia sa.

După exil s'aŭ fixat patru posturi publice, cari trebuiau ţinute în tot anul, şi anume:

a). Postul întru pomenirea începerei impresurării şi luptei contra Ierusalimului din partea Haldeilor, pe timpul lui Zedechia, la 10 Ianuarie al nostru.

b). Postul în amintirea uciderei guvernatorului Godolia, la 3 Octobrie al nostru.

c). Postul în amintirea Țilei în care a fost ars orașul și templul, la 9 August al nostru.

d). Postul în aducerea aminte de luarea Ierusalimului de către Haldei, la 17 Iulie al nostru.

În timpul postului se obicinuia sfășierea îmbrăcăminteii, îmbrăcarea în sac, presărarea capului cu cenușă, zăcerea pe pământ, neungerea capului, nespălarea feței.

Fariseii posteauă regulat luniă și joia. Luniă se postea în vederea credinței, că în o asemenea Ți s'a suit Moise pe muntele Sinaï; iar joia, pentru-că în acéstă Ți s'ar fi pogorît Moise din munte.

Sâmbăta și în alte sêrbători, cum și la Ți întâi a fie-cărei luni, ca și în ajunul acestor Țile și al sêrbătorilor, nu se postea, fiind-că erau Țile de bucurie, iar nu de întristare.

### §. 50. *Actele liturgice.*

Sub acest titlu vom trata următoarele cestiuni: rugăciunea, binecuvântarea, jurământul, cântarea vocală și instrumentală.

1. Rugăciunea era și este un mijloc de comunicare între om și Dumneđeș spre a-l lăuda, a-î cere ajutor și a-î mulțami. Evreii încă din vechime făceau uz de rugăciune privată și publică. Dela David înainte formulele de rugăciuni s'au înmulțit (Psalmii), rostindu-se sau cântându-se la templu, la ciasul al 3-lea (9 de diminéță), al 6-lea (la amiađi) și al 9-lea (3 după amiađi). Cel ce se ruga stătea sau în picioare, sau în genunchi, sau plecat la pământ. În afară de locul sfânt se făceau rugăciuni cu fața în direȚiunea spre Sfinta Sfințelor, în camera de pe acoperemintul casei, în grădinii, sau pe munte. La rugăciune se făceau

și gesturi: ridicarea mânilor spre ceriū, baterea peptului, plecarea capului.

Ade-se-orî rugăciunea nu se făcea din adevărată și curată pietate și dragoste către Dumne-  
deū, ci în mod mecanic, spre a se dobândi la-  
udă dela ómenî. Așa făceau Fariseii, cari, pentru  
acésta au fost muștrați de către Mântuitorul Chri-  
stos (Mat. 6, 5—13).

2. In timpurile vechi *binecuvântarea* se rostea  
din partea capului de familie, care avea atribu-  
țiuni preoțești. O asemenea binecuvântare era  
mult apreciată, căci binecuvântarea părinților în-  
tărește casa fiilor. Dela Moise înainte binecuvên-  
tarea o făceau preoții la templu, asupra popo-  
rului, în fie-care diminéță, după sacrificiū, dîcînd:  
*«Domnul să te binecuvinteze și să te păzescă. Dom-  
nul să lumineze cu fața sa asupra ta și să se  
milostivescă spre tine. Domnul să-și îndrepte fața  
sa spre tine și să-ți dea pace»* (Num. 6, 22—26).

3. Intre actele religioase era considerat și *jură-  
mântul*, care se întrebuinta orî spre a se întări vre  
o mărturisire ca adevărată, orî spre a se confirma  
vre o promisiune dată. Jurământul era considerat  
și se consideră ca act religios prin împrejurarea,  
că luând pe Dumne-deū ca martur, se mărturi-  
sea credința în el, care pedepsește pe cel ce  
calcă jurământul său pe cel care jură strîmb.

Jurământul era orî benevol, orî, în unele ca-  
surî, obligatoriū. In cazul din urmă, cel ce pu-  
nea pe altul să jure, rostea și blesteme, iar a-  
cela răspundea: *amin* (=așa să fie), sau: *tu dîseși*.

Mai târziu Evreii se juraū nu pe Dumne-deū,  
ci pe viața regelui, pe ceriū, pe pămînt, pe lo-  
curî sfinte unde stătuse cortul sfînt (Ierusalim,  
Șilo, Bet-El, etc.), pe sine, pe cel cu care vor-

beaŭ, etc. Fariseii învățau că, de ore ce în jurăminte de acestea nu se pronunță numele lui Dumnezeu, ele nu sînt jurăminte adevărate și, deci, nu se pot privi ca avînd putere obligatōre. Din acēstă cauză Evreii erau reputați ca sperjuri și înșelători. De altă parte Fariseii învățînd, că în obiectele și uneltele din templu se cuprinde sfințenia casei lui Dumnezeu, susțineau următōrea blamabilă gradațiune în jurămēt: jurămētul depus pe aurul templului e mai mare decăt cel depus pe însuși templul; jurămētul depus pe sacrificiū e mai mare decăt cel depus pe altar (Mat. 5, 33—37; 23, 16—22).

Calitățile jurămētului sincer, adecă nefățarnic, depus și de Mântuitorul, le arată Profetul Ieremia prin cuvintele: «Și te vei jura după adevăr, cu judecată și după dreptate» (4, 2).

Legea mosaică prevede că, dacā cine-va jură strîmb împotriva cui-va, și lucrul se adevereșce, are a fi pedepsit întocmai așa cum merita abaterrea de care a învinovățit pe altul prin acel jurămēt, și încă mai trebuia să aducă sacrificiū pentru culpă. Numai așa putea fi ertat.

4. Cântarea vocală și instrumentală era în uz la Evreii din timpurii fōrte vechi, nu numai în viața socială, ci și în cultul divin. Sfinta Scriptură numeșce pe Iubal ca descoperitor al muziceii instrumentale.

Moise a orînduit ca, la aducerea arderilor de tot și la sacrificiile de pace sau de mîntuire, preoții să cînte din trîmbițele de argint ce se țineaŭ la cortul sfînt.

Davíd, organisînd cultul religios, a dat cîntărei vocale și instrumentale o parte însemnată la cult. Dintre leviți a determinat 4000 de musi-



canți, cari se cânte laude Domnului cu vocea și cu instrumente musicale. Acești leviți erau împărțiți în 24 de serii, având, fie-care serie, în câte o săptămână, pe rând, să-și îndeplinească funcțiunea la locul cel sfânt. Insuși David era un cântăreț celebru al lui Israil și înființase o școală pentru pregătirea celor ce aveau să compună și să execute cântările religioase. Maestrii celebri în musică pe timpul lui David erau: Asaf, Eman și Etan (Iedutun), cari, cu fiii și cu nepoții lor formau coruri, cântau Psalmi, acompaniindu-i cu sonuri din trîmbițe, hoboie, chimvale (cimbale, țimbale), harpe și alte instrumente de musică.

Evreii făceau și jocuri religioase, cari consistau din hore, la cari, pe lângă alte instrumente musicale se întrebuintau și timpane (tamburine).

Care era caracterul musiceii la Evreii și la ce grad de dezvoltare ajunsese, nu se poate ști.

David a avut meritul de a întemeia cultul spiritual pe bazele revelațiunii mosaice. Orî de câte ori a fost vorba, în decursul timpurilor, despre musica dela templu, nu s'a privit decât ca o restaurare a dispozițiunilor și instituțiunilor lui David, precum a fost în timpul arhierelui Ioîada (în sec. al 9-lea), în timpul regelui Ezechia (727—698), Iosia (641—610), la construirea templului lui Zerubabel și în timpul lui Neemia, cu ocaziunea sfințirii zidurilor Ierusalimului (II Cron. 23, 18; 29, 25—26; 35, 15; Ezr. 3, 10; Neem. 12, 27, 36, 45).

## CAP. VII. SĚRBĂTORILE.

### §. 51. *Serviciul divin de toate zilele.*

Legea obliga pe preoți ca, în numele poporului, să aducă la templu, în fie-care zi, dimineața

și séra, câte un miel de un an ca ardere de tot și încă sacrificiū de mâncare vegetală și de bătură. Afară de acésta în fie-care diminéță și séra se aprindea tãmâe pe altarul de tãmâere. In sfeșnic ȕiua ardeaū trei candelé, iar nóptea tóte șépte. Pe când se aducea sacrificiul, leviții cântaū Psalmi, fiind acompañați de instrumete musicale. După tãmâerea de diminéță se rostea binecuvântarea asupra poporului. Ast-fel se urma nu numai în ȕilele de lucru, ci și sâmbăta și în tóte celelalte sêrbători.

### §. 52. Sâmbăta.

Sâmbăta, a șéptea ȕi a sêptêmânei <sup>1)</sup>, era la Evrei nu numai ȕi de sêrbătoare, ci și de repaus

<sup>1)</sup>. La Evrei se numea „sâmbătă“ atât a șéptea ȕi a sêptêmânei, cât și întréga sêptêmână; așa că, ceea ce numim noi: Duminică, luni, marți, etc., eī numeaū: întâia, a dóua, a treia, etc. a sâmbetei: „Și fórté de diminéță, intru una a sâmbetei, aū venit la mormânt, rêsărind sórele“ (Marcu 16, <sub>2</sub>). Aici—ca și aiurea—prin una a sâmbetei saū și: una a sâmbetelor, se înțelege întâia ȕi a sêptêmânei, adecă Duminică, iar nu una din maī multe sâmbete.

Evreii socoteaū durata ȕilei dintr'o séra până în cealaltă séra.

ȕiua, dela rêsăritul până la apusul sórelui, o împărțeaū în opt: 1) ȕorile dintăi, când se roșia la rêsărit; 2) ȕorile de-al doilea, când se lumina și la apus; 3) diminéța, dela rêsăritul sórelui înainte; 4) căldura ȕilei, dela orele 3 (9) de diminéță înainte; 5) amiaȕi; 6) vântul ȕilei, care începea să bată în fie-care ȕi dinainte de apusul sórelui până séra; 7) séra întâia, care începea dela ȕiasul al 9-lea (saū al 3-lea, după numărarea noastră); și 8) séra a dóua, care începea dela apusul sórelui.

ȕiua cea luminósă se împărțea în 12 ore, începên-

atât pentru stăpâni, cât și pentru slugi, streini și animale.

Sâmbăta era sërăbătore sèptemânală, avènd de basă împărțirea timpului la Evrei și împrejurarea naturală, că șèpte țile fac un sfert din lună, decî o împărțire a timpului. In acelaș timp sâmbăta era o aducere aminte de faptul istoric al creării lumii în șèpte țile, și de repausul Domnului în țiuă a șèptea. Omul avea a lucra șése țile pentru cele de trebuință vieței, iar în a șèptea țî trebuea să se dedea la ocupațiunii contemplative. Evreul, liber de grijile lumeșci, se ducea la locul sfînt, auția cuvîntul lui Dumnețeu, reflecta asupra lui, și împreună cu sacrificiul de obște își înălța sufletul la Dumnețeu, cu chipul acesta progresând întru sfîntire.

Sâmbăta sacrificiul țilnic sè duplica și sè schimbau pânile punerei înainte în Sfînta.

Profanarea sâmbetei prin lucru era pedepsită cu mórte. Ocupațiunile de carî aveaù a se feri Evreii sâmbăta, legea mosaică nu le preciséază. Opreșce numai a se face focul pentru pregătirea alimentelor, opreșce seménatul, seceratul, adusul lemnelor. Călătoria era de asemenea oprită. In țiuă sâmbetei Evreul nu putea face drum mai lung de 2000 de coți (900 metrii), aceea ce se numea *calea sâmbetei*. Mai târțiu s'a oprit purtarea sarcinilor și negoțul. Mâncarea pentru sâmbăta sè prepara

---

du-se numărarea orelor dela rësăritul sórelui, cum se obiçnueșce și acum în orient.

Noptea sè împărțea în trei *streji* sau *veghî*, *mâncări*: întâia ținea de când amurgia sau îmbezna până spre mijlocul sau cumpăna noptei, și se numea începutul strejilor; a dóua, până la cântatul cocoșilor, sau strēja de mijloc; a treia, până în țorî, sau strēja dimineței.

de vineri, numită fiind, pe timpul Mântuitorului, această zi, *paraschevi*, adecă *pregătire*.

§. 53. *Luna nouă și luna sabatică.*

1. Ziua dintâi a fie-cărei luni se sërba de E-vrei în chip deosebit. Pe lângă sacrificiul ȃilnic se jertfea un doi junci, un berbece și șapte miei de câte un an, ca ardere de tot, împreună cu sacrificiul vegetal și de bętură, și un ed ca sacrificiũ pentru pęcat, în sunetul trımbițelor de argint.

Dintru început nu se țineaũ ca sęrbători ȃile dintâi ale lunilor. Ele s'aũ introdus ca sęrbători dela Samuil înainte și se prăznuiaũ prin amintitele sacrificii și prin abținere dela lucru.

2. Misteriosul număr 7 figuręză într'un fel sau altul în tóte timpurile sfinte și în tóte sęrbătorile mosaice.

După cum se sërba ziua a șeptea a sęptemânei, se sërba și *ziua întâia a lunei a șeptea* (Octobre al nostru), în fie-care an. Lucrul era interȃis. Pe lângă sacrificiul ȃilnic și cel de lună nouă se jertfea un junc, un berbece, șapte miei, ca ardere de tot, împreună cu sacrificiul vegetal și de bętură, și un ed ca sacrificiũ pentru pęcat. Trımbițele se sunaũ mai cu putere și timp mai îndelungat decăt în cele-l-alte ȃile întâi ale lunilor. Din acęstă cauză ziua întâia a lunei a șeptea se numia *ziua răsunărei*.

§. 54. *Anul sabatic și anul de iubileũ.*

1. Precum se sërba sâmbăta în sęptemâna de ȃile, se sërba și *anul sabatic* după șese ani ordinari. În fie-care al șeptelea an se odihneaũ nu

numai ómenii și animalele, ci și pământul. Anul acesta începea cu luna a șéptea, adecă după ce se adunau tóte productele anului al șésele. Aceea ce creștea dela sine prin țérini, grădiní, vii, masliní, nu erau ale proprietarilor, ci ale tuturor, până și ale animalelor domestice și sălbaticé. Plata datoriilor din partea celor sărací se amána până în anul viitor. Ceí bogatí erau ținúți să împrumute pe ceí sărací. La sêrbătórea Corturilor, din anul sabatic, tot poporul se aduna la locul sfínt și asculta cetirea legei.

2. După 7 ani sabaticí, adecă al 50-lea an, era anul de iubileu. Calcularea anului de iubileu se făcea dela data intrării Israiliților în Canaan. Inceperea anului de iubileu se anunța în ziua a 10-a a lunei a 7-a (Octobre al nostru), la sêrbătórea împăcárei, prin sunetul trímbițelor în tótă țara. De aici mai provine și numirea de *anul rêsunsetului*. Sê mai numeșce și *anul eliberárei*, cáci acei dintre Evrei, carí, din împrejurári, deveniserá sclavi și nu trecuserá ceí șése ani de sclavie, saú nu putuserá să se rêscompere, în anul al 50-lea deveneau liberí. De acest privilegiu nu se puteau bucura sclavií streiní. Averea imobilă vîndută revenea, fără rêscompárare, vechíului proprietar, saú, în lipsă-í, moștenitorilor lui. Casele vîndute, din orașe, afară de ale leviților, și carí nu s'ar fi rêscompárat după un an dela vindere, nu se restituiau, precum nici pământul dáruit templului, în urma vre unei promisiuni saú vot, dacá dáruitorul nu-'l rêscompárase și preoții apucaserá a'l vinde.

Și în acest an, ca și în cel sabatic, se odihneau ómenii, animalele și pământul. Aceea ce producea pământul dela sine, era partea săracilor și dobitócelor.

§. 55. *Sărbătorea Paștilor și a Azimelor.*

Sărbătorea Paștilor s'a instituit întru amintirea eliberării de jugul și sclavia egiptenă și de se-  
ducțiunile idololatriei. Ea aducea aminte Evreilor de *trecerea* (pesah, pasha) îngerului exterminator pe dinaintea locuințelor Evreilor, de eșirea din Egipt și de minunile, cum și de asistența lui Dumnezeu la această împrejurare. 709

Pentru nóptea în care îngerul exterminator avea a omorî pe primii născuți dela om și dela animale în Egipt, Moise a poruncit ca fie-care familist evreu să junghie un miel ori un ed de un an, și cu sângele lui să ungă pragul și ușorii ușei dela intrarea casei, ca, îngerul morței să vadă și să cruțe pe întâii născuți ai Evreilor.

Paștile se sărbau în ziua a 14-a a primei luni (Nisan, Aprilie) a anului bisericesc.

În pustie Paștile se sărbau așa: La 10 Nisan fie-care cap de familie alegea un miel sau un ed de un an, fără defecte. În 14 Nisan, între cele două seri <sup>1)</sup> ale acelei zile, îl junghia. Cu sângele animalului se ungea grinda de de-asupra și ușorii dela intrarea în locuința în care avea a se mânca mielul sau edul. Animalul se frigea și se mânca în nóptea ce urma, cu azimă și erburii amare. Cei ce aveau să mănânce stăteau în picioare, încinși, încălțați și cu toege în mână, ca și cum ar fi fost gata de a pleca la drum. La această masă nu puteau participa decât cei circumciși și curați. Acei cari din întâmplare s'ar fi aflat necurați, sărbau Paștile în ziua a 14-a a lunii ce urma (Mai al nostru). Din animal nu se frîngea nici un os.

<sup>1)</sup> Veți nota dela pagina 116.

După ocuparea Canaanului se jertfea de Paști numai miei. Atât junghierea cât și mâncarea mielului se făcea la locul sfânt. Sângele mielului se vărsa la altar, pe care se ardeau părțile menite pentru acesta.

Sărbătorea Paștilor era unită cu sărbătorea Azimelor. Acastă din urmă începea o dată cu mâncarea mielului pashal, și ținea 7 zile. Lucrul era interzis numai în prima și ultima zi, afară de cazul că în vre una din zilele dela mijloc ar fi fost sâmbătă. În toate cele 7 zile se mânca numai azimă, adică pâne nedospită. În fie-care zi, după slujba și sacrificiul de dimință, se aducea 1 ed ca sacrificiū pentru păcat, 2 junci, 1 berbec și 7 miei de câte un an, ca ardere de tot, adăogându-se și sacrificiul vegetal și de băutură. La 16 Nisan se aducea ca pargă un snop de grâu, ca dar legănat lui Iehova, și, peste celelalte sacrificii, un miel de un an ca ardere de tot, la care se adăugea sacrificiul vegetal și de băutură. După acesta se începea secerișul.

La Paști, la Rusalii și la sărbătorea Corturilor sau colibilor, toți Evreii trebuie să vină la Ierusalim.

Mielul pashal amintea sacrificiul sângeros al primilor născuți în Egipt și se jertfea spre laudă și mulțămită către Dumnezeu pentru ertarea păcatelor și scăparea din robia egiptenă. Mielul pashal era preînchipuirea lui Christos, care, chiar în timpul când se junghiau miei de Paști, a murit, ridicând păcatele lumii, și os din ósele Lui nu s'a zdrobit.

Pânea azimă era simbolul grabei cu care Evreii au eșit din Egipt, ne fiind vreme ca aluatul să se dospescă; era simbolul răutăței și vicleniei de cari Evreii aveau a se feri.

Erburile amare aduceau aminte de asupririle din Egipt și de necazurile acestei vieți, cari se pot birui cu ajutorul Celui-de-sus.

Ospățul de Paști era tipul ospățului euharistic instituit de către Domnul Iisus Christos, nu în vremea când se sërbaŭ Paștile iudaice, nu la 14 Nisan, ci mai înainte, la 13 Nisan, *joî séra*, căci în acel an (anul 30), Paștile aŭ căduť într'o vineri, dacă se are în vedere modul nostru de a socoti durata zilei, care, la Evrei, ca și în serviciul nostru bisericesc, se socotea dintr'o séră până cea-l-altă séră. Așa că, vineri séra la noi, era începutul sâmbetei la Evrei, în care ei aŭ sërbat Paștile în anul morței lui Christos. Iisus a fost dus înaintea lui Pilat *într'o diminéță*, și Evreii n'aŭ intrat în divan, ca să nu se spurce, ci să mănânce Paștile (Ión 18, <sup>23</sup>). *Acea diminéță era într'o vineri*, în ziua de pregătire pentru Paști, în ajunul Paștilor (Ión 19, <sup>14</sup> și <sup>31</sup>), când Iisus a fost judecat, batjocurit, chinuit, rěstignit, hulit, împuns cu sulița în cóstă, pogorît de pe cruce și îngropat. Paștile pe cari le-a sërbat Christos cu ucenicii săi n'aŭ fost Paștile legale, ci Paști speciale. Ca dovadă sînt aceste cuvinte ale Domnului: «Cu dor am dorit a mânca cu voi *acéstă* pashă înainte de patima mea» (Luca 22, <sup>15</sup>). Decî Christos a sërbat Paștile *joî séra*. Nu le putea sërba cu Iudeii, căci atunci El era în mormênt. Le-a sërbat nu în ziua cea determinată prin lege, 14 Nisan, ci la 13 Nisan și decî, n'a avut azime la masă, ci pâne dospită, de care s'a slujit la aședarea taînei euharistiei, iar nu de azimă. De atunci până și ađi adevêrata biserică a lui Christos—cea Ortodoxă de Rêsărit—întrebuințeză la euharistie pâne dospită, iar nu pâne nedospită saŭ azimă.



§. 56. *Sărbătorea Cincidecimeii sau  
a Rusaliilor.*

În amintirea dărei legei pe muntele Sinaî și ca mulțămită pentru adunarea secerișului în timpul celor 7 săptămâni ce urmau zilei de 16 Nisan, în care se aducea lui Dumnezeu un snop de grâu ca dar legănat, Evreii erau obligați a ține sărbătorea Cincidecimeii, care se prăznuia după o săptămână de săptămâni, sau șapte săptămâni, adică la patruzeci și nouă de zile după 16 Nisan. Acea a 50-a zi se sărba astfel: Lucrul în-ceta; poporul venea la locul sfânt, unde se aduceau sacrificii în vederea acestei sărbători, anume: după sacrificiul de totă ziua se aducea un ed ca sacrificiu pentru păcat, doi junci, un berbec și șapte mîei, ca ardere de tot, adăogându-se sacrificiu vegetal și de băutură. Ca pargă se aducea lui Iehova două pâni dospite, de grâu nou, la cari se adăugea un ed ca sacrificiu pentru păcat, un junc, un berbec și șapte mîei ca ardere de tot, plus sacrificiu vegetal și de băutură, și doi mîei ca sacrificiu de pace sau de mîntuire. Pânila cele două și acești doi mîei se aduceau lui Dumnezeu ca dar legănat, care rămânea preoților. Din restul sacrificiilor private se făceau ospețe la locul sfânt.

§. 57. *Sărbătorea Corturilor (colibilor).*

Sărbătorea acesta se ținea toamna, la 15 Octombrie al nostru, durând festivitățile 7 zile. Prima zi era ținută ca și sâmbăta. În celelalte zile se aduceau numai sacrificii. Tot poporul era dator să vină la locul sfânt, și în tot timpul sărbători

avea a locui în colibă făcute din creci de copaci. În prima ȕi Evreii purtau în mâni, în semn de bucurie, ramuri de finic, salcie, etc. Ca la nici o altă sêrbătore, la acêsta se jertfeau multe animale. În fie-care ȕi se aducea câte un ed ca sacrificiũ pentru pecat, câte 2 berbeci și 14 miei, ca ardere de tot, plus sacrificiul de mâncare vegetală și sacrificiul de bêturã. Tot ca ardere de tot se aduceau în prima ȕi 13 junci; în ȕilele următoare se aducea câte unul mai puțin, așa că în ȕiua 7-a se jertfeau 7 junci. Și în ȕiua a opta, ca încheere a sêrbătorei, se aducea un ed ca sacrificiũ pentru pecat, un junc, un berbec și șapte miei ca ardere de tot, și încã sacrificiũ vegetal și de bêturã. În acêstã ȕi lucrul era oprit. Tótã lumea trebuia sã vinã la locul sfint.

Acêstã sêrbătore aducea aminte Evreilor de șederea de altã datã în corturi, în pustia Arabiei, și era și o ȕi în care se aduceau mulțamiri lui Dumnezeu pentru produsele adunate de pe câmp, din grãdini și din vii.

Dupã exiliul babilonic s'a introdus la acêstã sêrbătore un joc religios, executat de bărbați, având în mâni lumînãri aprinse. În fie-care ȕi se făcea și libațiune de apã amestecată cu vin, care se vërta la altarul sacrificiilor. Acêstã libațiune amintea apa din stâncã, scosã de Moise în pustie.

### *ș. 58. Sêrbătoreã împãcãrei.*

Sêrbătoreã împãcãrei încã face parte din sêrbãtorile mosaice. Ea era o ȕi de pocãințã și de jale publicã a Evreilor. Sê ținea cu cinci ȕile mai înainte de sêrbătoreã Corturilor, adecã la 10 Octobree al nostru, în fie-care an. Lucrul era inter-

dis. Nu se mânca nimic în acea zi din séra zilei a 9-a până în séra zilei a 10-a a lunei.

Actul împăcării cu Dumnezeu îl săvârșia însuși arhiereul, după sarificiul de dimință. După ce se scălda, se îmbrăca în veșmintele simple preoțești și aducea pentru sine și pentru tot cinul preoțesc, un junc ca sacrificiū pentru păcat și un berbec ca ardere de tot; iar pentru popor aducea doi țapi, ca sacrificiū pentru păcat, și un berbec, ca ardere de tot. Numai unul din cei doi țapi avea a se jertfi pentru popor, ca sarificiū pentru păcat, și anume acela pe care sorții îl designau lui Iehova. Cel-l-alt țap era pentru Azazel, adecă pentru Satana, căpetenia spiritelor rele, cari propagă răul în lume și locuesc prin pustii și locuri mlăștinose.

După aruncarea sorților, arhiereul sacrifica pentru sine și pentru totă preoțimea juncul, ca sacrificiū pentru păcat. Se ducea în Sfinta Sfințelor și acolo aducea dar de tămâe lui Iehova, făcând fum mult, ca să nu vadă fața lui Dumnezeu și să móră. Stropea apoi cu sânge în Sfinta Sfințelor. Eșia în curtea preoților și junghia țapul sortit lui Iehova; cu sângele lui făcea ca și cu al juncului. Prin acestea se expiau peccatele tuturor.

Urmă curățirea locului sfint ast-fel: mai întâi cu sânge de junc și apoi cu sânge de țap ungea altarul tămâerei și stropea înaintea lui spre pământ de șapte ori. Impreuna sângele ambelor animale, stropea cu el altarul sacrificiilor, iar ceea ce mai rămânea îl turna în partea de jos a aceluia altar.

Cel din urmă act al împăcării poporului cu Dumnezeu era acesta: țapul sortit lui Azazel se

aducea, arhiereul îi impunea mânilor și mărturisea toate păcatele și fără-de-legile poporului. Țapul fiind ast-fel încărcat cu toate păcatele, era dat vre unui bărbat să-l ducă în vre un loc pustiū și să-l lase acolo lui Satan, făcătorul de rele.

Arhiereul se scălda din nou și se îmbrăca în veșmintele arhierești și jertfea cei doi berbeci: unul pentru sine, altul pentru popor, ca ardere de tot.

Carnea juncului și țapului, afară de părțile menite a se arde pe altar, se ardea în afară de cetate.

Serbătorea acésta a fost preînchipuirea împăcării generale plinită de Christos prin sacrificarea Sa pe cruce.

Sfântul Apostol Pavel ȃice: «Mai toate, cu sânge se curătesc, după lege, și fără vĕrsare de sânge nu se face ertare. Trebuia, dar, ca chipurile celor din ceriuri, cu acestea să se curătescă, iar singure cele cerești, cu jertfe mai bune decât acestea. Că nu în sfinte făcute de mâni a intrat Christos, care erau chipuri celor adevĕrate, ci în singur ceriul, ca să se arăte acum feței lui Dumnezeu pentru noi; nici ca, de multe ori să se aducă pre sineși, precum arhiereul intră în cele sfinte în tot anul, cu sânge strein—de vreme ce i s'ar fi căduť lui de multe ori să pătímescă dela întemeerea lumei—ci acum o dată, la sfirșitul veacurilor, spre surparea păcatului, prin jertfa sa, s'a arătat. Și precum este rânduít ómenilor o dată să móră, iar după aceea judecata, așa și Christos, o dată fiind jertfit, ca să ridice păcatele multora, a dóua óră fără de păcat se va arăta celor ce-l așteptă pre el, spre mântuire» (Ebrei 9, 22—23).

### *§. 59. Serbătorile de după exil.*

După întórcerea Evreilor din captivitatea ba-

bilonică s'aũ adaus și alte sãrbãtorĩ la cele mo-  
saice. Acele sãrbãtorĩ s'aũ înstituit spre aducerea  
aminte de binefacerile plinite de Dumneđeũ în  
favórea alesului Sëũ popor.

Dintre aceste sãrbãtorĩ, mãi de mare impor-  
tanță eraũ dóuë: *purim* și *înoirea templului*.

1. Sãrbãtórea *purim* (a sortilor) s'a introdus  
de Mardoheũ (Mordehai) și Estír în 14 și 15  
Martie al nostru. Ea sã mãi numește și *điua lui*  
*Mardoheũ*. S'a instituit întru amintirea scãpãrei  
Evreilor de pericolul de a fi uciși, în urma u-  
neltirilor lui Aman, un favorit al regelui pers  
Ahașveroș. La sãrbãtórea acésta sã făceaũ os-  
pețe și beții, și sã cetea cartea Estír. Când sã  
pronunța numele lui Mardoheũ ori Estír, toți strĩ-  
gaũ: binecuvântat sã fie! Când sã pronunța nu-  
mele lui Aman, điceaũ: blestemat sã fie! Dupã  
ce sã amețaũ, schimbaũ numele: blestemat sã fie  
Mardoheũ, binecuvântat sã fie Aman.

2. Sãrbãtórea *înoirii templului* sau sãrbãtórea  
*sfințirei templului* s'a introdus de Iuda Maccabeul  
și sã sërba la 25 Decembre al nostru, întru amin-  
tirea purificãrei templului de profanarea sãvĩr-  
șitã de regele sirian Antioh IV Epifane. Sãrbã-  
tórea ținea opt đile, în cari sã aduceaũ arderi  
de tot și sacrificii de laudã și de mulțãmitã. Pe  
tot timpul sãrbãtórei Evreii își luminaũ casele  
cu multe luminãri, din care causã sãrbãtórea a-  
césta sã mãi numește și: *luminile*.

## GREȘELI DE TIPAR.

<u>La pagina:</u>	<u>rândul:</u>	<u>să se cetască:</u>	<u>in loc de:</u>
9	2 de sus	<i>în a treia,</i>	în treia
15	7 de jos	<i>s'añ</i>	sañ
18	13 de jos	<i>cultura</i>	culura
19	14 de jos	<i>este și tâlhar</i>	este tâlhar
40	6 de sus	<i>infidelitate</i>	infedilitate
71	5 de sus	<i>amețesc</i>	amețeșce
86	17 de sus	<i>camere</i>	cameri
93	3 de sus	<i>13 orașe</i>	13 de orașe



# TABLĂ DE MATERII.

	<u>Pagina.</u>
§. 1. Definițiunea Arheologiei biblice. . . . .	5.
§. 2. Importanța Arheologiei biblice. . . . .	6.
PARTEA I.	
ANTICITĂȚI CASNICE.	
CAP. I. LOCUINȚELE.	
§. 3. Primele locuințe. Colibă, bordee și corturi. . . . .	7.
§. 4. Casele. . . . .	9.
CAP. II. NUTRIMENTUL.	
§. 5. Cultivarea pământului. . . . .	14.
§. 6. Horticultura și Apicultura. . . . .	17.
§. 7. Animalele, vânatul și pescuitul. . . . .	19.
§. 8. Facerea pâinei și gătitul bucatelor. . . . .	21.
§. 9. Masa, băutura, ospetele și priimirea streinilor. . . . .	22.
CAP. III. IMBRĂCĂMINTEA.	
§. 10. Imbrăcăminte bărbătească și femească. . . . .	24.
§. 11. Ingrijirea și împodobirea corpului. . . . .	27.
CAP. IV. CĂSĂTORIA.	
§. 12. Logodna și nunta. . . . .	29.
§. 13. Căsătoria legală, quasi-concubinagiul și căsătoria de levirat. . . . .	31.
§. 14. Drepturile și datoriile conjugale. . . . .	33.
§. 15. Creșterea copiilor, educarea și instruirea lor. Puterea părintească. . . . .	33.
§. 16. Dreptul de întâi născut și dreptul de moștenire. . . . .	38.
§. 17. Divorțul. . . . .	39.
CAP. V. DESPRE BÓLE.	
§. 18. Bólele fizice, psihice și demonice. . . . .	40.

## CAP. VI. INMORMËNTAREA.

- §. 19. Mórtea, înmormântarea și jelirea. . . . . 41.

## PARTEA II.

## ANTICITĂȚILE POLITICE ALE EVREILOR.

## CAP. I. DIFERITE FORME DE GUVERNARE.

- §. 20. Guvernămîntul înainte de Moïse. . . . . 44.  
 §. 21. Organizarea dată de Moïse, vędătorul de Dumneđu. Teocrația. . . . . 45.  
 §. 22. Teocrația în epoca judecătorilor și regilor. . . . . 47.  
 §. 23. Guvernămîntul în timpul exiliului și după exiliu. . . . . 51.

## CAP. II. JUDECĂTORILE ȘI PROCEDURA JUDECĂTORĂSCĂ.

- §. 24. Judecătorii și judecătoriile. . . . . 55.  
 §. 25. Procedura judecătorăscă. . . . . 56.  
 §. 26. Sinedriul. . . . . 57.

## CAP. III. DREPTUL PENAL.

- §. 27. Crimele de majestate și alte abateri grave, certate prin pedepsirea cu mórte. Pedepsele după legea mosaică. . . . . 60.  
 §. 28. Pedepsire pentru mărturie mincinosă, înceluire (înșelăciune), pagubă neintenționată și pentru hoție. . . . . 62.  
 §. 29. Legea talionului și pedepsa pentru omor. . . . . 65.  
 §. 30. Felurite pedepse cu mórte adoptate de Evrei dela alte popóre. . . . . 67.

## PARTEA III.

## ANTICITĂȚILE BISERICESTI ALE EVREILOR.

## CAP. I. SECTELE.

- §. 31. Sectele religioase și politice. . . . . 69.  
 §. 32. Eliniști, Proseliți și Samarinenii. . . . . 75.

## CAP. II. LOCURILE SFINTE.

- §. 33. Cortul sfînt. . . . . 79.  
 §. 34. Templul lui Solomon. . . . . 82.



§.	35.	Templul lui Zerubabel. . . . .	85.
§.	36.	Templul restaurat de Irod. . . . .	86.
§.	37.	Sinagogele. . . . .	90.

## CAP. III. PERSONALUL CULTULUI.

§.	38.	Leviții. . . . .	91.
§.	39.	Preoții. . . . .	92.
§.	40.	Arhiereul. . . . .	94.

## CAP. IV. SACRIFICIILE.

§.	41.	Felul sacrificiilor și ritualul lor. . . . .	95.
§.	42.	Arderea de tot. . . . .	98.
§.	43.	Sacrificiile de împăcare sau de reconciliare. . . . .	99.
§.	44.	Sacrificiile de pace sau de mântuire. . . . .	101.
§.	45.	Sacrificiul vegetal de mâncare și sacrificiul de băutură. . . . .	103.
§.	46.	Sacrificiile extraordinare. . . . .	103.

## CAP. V. CURĂȚIRILE RELIGIOSE.

§.	47.	Curățirile levitice, curățirea în urma atingerii de cadavre, curățirea leproșilor și locuințelor, etc. . . . .	105.
----	-----	--	------

## CAP. VI. ACTE SACRAMENTALE, DE SACRIFICIU ȘI LITURGICE.

§.	48.	Actele sacramentale. . . . .	108.
§.	49.	Actele de sacrificiu. . . . .	109.
§.	50.	Actele liturgice. . . . .	112.

## CAP. VII. SĂRBĂTORILE.

§.	51.	Serviciul divin de toate zilele. . . . .	115.
§.	52.	Sâmbăta. . . . .	116.
§.	53.	Luna nouă și luna sabatică. . . . .	118.
§.	54.	Anul sabatic și anul de jubileu. . . . .	118.
§.	55.	Sărbătorea Paștilor și a Azimelor. . . . .	120.
§.	56.	Sărbătorea Cincișecimeii sau a Rusaliilor. . . . .	123.
§.	57.	Sărbătorea Corturilor (colibilor). . . . .	123.
§.	58.	Sărbătorea împăcării. . . . .	124.
§.	59.	Sărbătorile de după exil. . . . .	126.
		Greșeli de tipar. . . . .	128.

